

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE 10 KASIMLAR

**Hazırlayan
Yağmur TATAR (HODANCI)**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU**

Yüksek Lisans Tezi

**Ocak 2017
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE 10 KASIMLAR

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Yağmur TATAR (HODANCI)**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU**

**Ocak 2017
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Yağmur TATAR

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“**Demokrat Parti Döneminde 10 Kasımlar**” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Yağmur TATAR

Danışman

Yrd. Doç.Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

Tarih ABD Başkanı

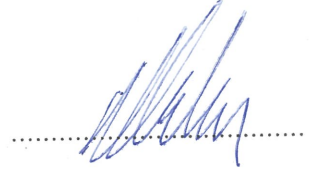
Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU danışmanlığında Yağmur TATAR tarafından hazırlanan “Demokrat Parti Döneminde 10 Kasımlar” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

20.01/2017

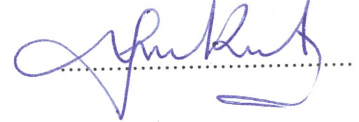
JÜRİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

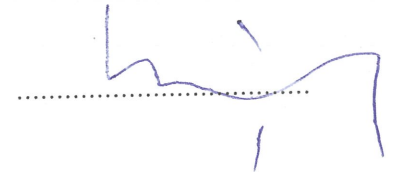
Üye

: Prof. Dr. Hava SELANK

Üye

: Yrd. Doç. Dr. Hoşim ERDOĞAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 17/03/17 tarih ve ...07...sayılı kararı ile onaylanmıştır.

17.03.2017

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Atatürk hayatı boyunca çeşitli rahatsızlıklar geçirmiştir. Trablusgarp Savaşında sağ gözü rahatsızlanmış, I. Dünya Savaşı sırasında böbrek rahatsızlığı yaşamış hatta tedavi için Karlsbad'a gitmiştir, böbrek rahatsızlığı 1919 yılında Samsun'a çıktığında da nüksetmiştir. Sakarya Savaşı'ndan önce de attan düşmüş ve kaburga kemiği kırılmıştır. Rahatsızlıkları sırasında gündelik hayatına devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra kalp spazmı geçirmişse de doktorları ve çevresindekileri yine de pek dinlememiş, uzun akşam sofralarına, fazla sigara ve kahve içmeye devam etmiştir. Atatürk'ü hayati derecede etkileyecek hastalığın ilk belirtileri 1936'da zatürreyle başlamış ve hastalık 1937'de devam etmiştir. Rahatsızlığına kesin tanı konulamamış ve geçici çözümler üretilmiştir. 22 Ocak 1938'de Yalova kaplıcalarında dinlenirken Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'in muayyenesi sonucunda ilk defa siroz teşhisi konulmuştur. Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından teşhis onaylanmıştır. Bunun sonucunda hemen tedavilere başlanmış, Türk doktorlardan heyet oluşturulmuştur. Hastalığın ilerlemeye devam etmesiyle yabancı doktorlar çağırılmıştır. Bunlar arasında devamlı gelip giden Fransız Doktor Fissinger olmuştur. Atatürk zamanla doktorların tavsiyelerine uysa da vücudu kendini toparlayamamıştır. İlk başlarda Atatürk'ün hastalığı kamuoyundan gizlenmiştir. 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılamamıştır. Dolmabahçe Sarayı'nda yanında her zaman doktorları bulunmuştur. 7 Kasım 1938'de son defa olarak karından su alma işlemi gerçekleştirilmiş ve 9 Kasım'da komaya girmiştir. Bu son komadan çıkamayarak 10 Kasım 1938 günü Dolmabahçe Sarayı'nda saat 09.05'te yanındaki doktorların, cumhurbaşkanlığı çalışanlarının ve arkadaşlarının gözleri önünde ebediyete intikal etmiştir.

Atatürk çok istemesine rağmen zamanında çok partili sistemi tam olarak uygulayamamıştır. Kendisinden sonra cumhurbaşkanlığı görevine İsmet İnönü gelmiş ve Atatürk'ün kurduğu parti Cumhuriyet Halk Partisi uzun yıllar iktidarda kalmıştır. Zamanla CHP yıpranmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar halkı bunaltmıştır ve yeni bir parti ihtiyacı doğmuştur. Bu sırada başka partiler kurulmuşsa da en dikkat çeken Atatürk'ün son başbakanı Celal Bayar'ın da kurucularından olduğu Demokrat Parti olmuştur. DP önce 1946 seçimlerinde meclise girmiş daha sonra da 1950 seçimlerinde oyların büyük çoğunluğunu alarak iktidar

olmuştur. Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'in başbakan olduğu DP dönemi 27 Mayıs 1960 ihtilaline kadar devam etmiştir.

Bu tezde DP döneminde gerçekleştirilen 10 Kasım Atatürk'ü anma törenleri özellikle gazeteler bazında irdelenmiştir. Bunun yanında ayın tarihi, resmi gazeteler, zabıt cerideleri de incelenmiştir. Atatürk'ün hastalık dönemleri ve DP'nin iktidara geliş süreci tetkik eserler ve hatıralardan derlenmiştir. Konuyla ilgili Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi araştırılmış bulunan kaynaklara tezde yer verilmiştir. Konuyla ilgili ansiklopedi, makale ve tezlerden de derlemeler yapılmıştır.

Tezimiz iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde Atatürk'ün hastalığı ve vefatı anlatılmış ve CHP dönemindeki(1938-1950) 10 Kasım anma törenleri yansıtılmıştır. İkinci bölümdeyse esas konumuz olan DP dönemindeki(1950-1960) 10 Kasım anma törenleri incelenmiştir. Tezimizin sonundaysa 1938-1960 arasındaki 10 Kasım anma törenlerine genel bir bakış açısı getirilerek yorumlanmıştır.

Tezimin incelenmesi, kaynak sağlama ve yorumlama noktasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU' na ve bu süreçte desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE 10 KASIMLAR

Yağmur TATAR

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2017
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

ÖZET

1937 yılının başından beri hasta olan Atatürk 10 Kasım 1938 günü hayata gözlerini kapatarak ebediyete intikal etmiştir. Ardından İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçilmiş, yeni hükümet kurulmuş ve Atatürk'ün cenaze törenleri düzenlenmiştir. Atatürk için hem İstanbul'da hem Ankara'da cenaze törenleri düzenlenmiş, törenlere yabancı temsilciler, resmi görevliler ve büyük bir halk kitlesi katılmıştır. Atatürk'ün naaşı anıtmezar yapılarına kadar kalması için Etnografya Müzesine konulmuştur. 1953 yılına kadar 10 Kasım günlerindeki anma törenlerinin merkezi Etnografya Müzesi olmuştur.

1950 yılına kadar tek parti olarak ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi döneminde 10 Kasım anma günlerinde Atatürk'ün naaşı ziyaret edilmiş; Halkevlerinde, üniversitelerde, okullarda anma programları yapılmıştır.

1950 yılında Demokrat Parti'nin seçimleri kazanıp, 1960 yılına kadar iktidar partisi olarak ülkeyi yönetmiştir. DP döneminde 10 Kasım anma günlerinde hükümet erkanı ilk olarak Atatürk'ün naaşını ziyaret etmişlerdir. Yani 1953 yılına kadar Etnografya Müzesi'nde anma törenleri başlamış, 1953 yılında ise naaşın Anıtkabir'e taşınmasıyla bu seneden sonra anma törenlerinin merkezi Anıtkabir olmuştur. Daha sonra üniversitelerdeki anma toplantılarına geçmişlerdir. Yine bu dönemde üniversitelerde, okullarda, sinemalarda anma toplantıları yapılmıştır. Bu toplantılarda Atatürk'ün hayatı, ülke için yaptıkları anlatılmıştır. Gazetelerde köşe yazılarında Atatürk anlatılmış, kimileri Atatürk ile ilgili hatıralarını paylaşmışlardır. Yine gazetelerde törenlerde neler yaşandığı yazılmıştır. Gençlik toplulukları 10 Kasım gününe özel etkinlikler yapmışlardır. Radyolar bu gün yayın yapmamışlardır. TBMM ise bugünlerde toplanmamış, toplandıysa da Atatürk için saygı duruşunda bulunarak oturuma son vermiştir.

Anahtar Kelimeler: 10 Kasım, Atatürk, Anıtkabir, Demokrat Parti

10 NOVEMBER CEREMONY AT DEMOCRAT POLITICAL PARTY PERIOD

Yağmur TATAR

Erciyes University Institute of Social Sciences
MA Thesis, January 2017
Advisor: Assist. Prof. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

ABSTRACT

Atatürk, who taken ill since beginning of 1937 departed this life in 10th November 1938. Then, İsmet İnönü was elected as president, formed government and held the funeral ceremony of Atatürk funeral ceremonies held in both Ankara and İstanbul for Atatürk and foreign representatives, officials and a huge mass attended to these ceremonies. Corpse of Atatürk placed in Ethnography Museum until built monumental tomb. Ethnography Museum was the centre of commemorative ceremonies in 10th November till 1953.

In the time of Republican People's Party, governed the country as government party till 1950, Corpse at Atatürk was visited, memorialised in community centers, universities and schools.

In 1950 Democrat Party won the election and governed the country as government party till 1960. In the time of DP government high officials visited the corpse of Atatürk in 10th November. Commemorative Ceremonies were held in Ethnography Museum till 1953 and after that the corpse of Atatürk transported to Anıtkabir and it was being the centre of commemorative ceremonies. Then held reunions in the universities. Also in his time reunions held in universities, schools, cinema saloons. In this Reunion was talked about life of Atatürk and his managements. Atatürk was told in newspaper, columns and someone shared memories about him. In newspapers also was written what happened in the ceremonies. The young organised different events specific to Atatürk and 10th November. Radios didn't gather in this day and even they gather, they just stood in homage and adjourned.

KeyWords: 10 November, Atatürk, Anıtkabir, Democrat Political Party

İÇİNDEKİLER

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE 10 KASIMLAR

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı.....	2
3. Araştırmanın Önemi	2
4. Araştırmanın Yöntemi	3
5. Genel Bilgiler	4

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR 10 KASIM ANMA TÖRENLERİ

1.1. Atatürk'ün Hastalığı ve Vefatı.....	9
1.1.1. Atatürk'ün Hastalığı	9
1.1.2. Atatürk'ün Vefatı ve Cenaze Merasimleri.....	18
1.2. 1950 Yılına Kadar Yapılan 10 Kasım Anma Törenleri.....	28
1.3. Anıtkabir'in İnşaatının Başlatılması ve 1950 Yılına kadar Yapılan İşler	45

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE 10 KASIM ANMA TÖRENLERİ

2.1. Demokrat Parti Döneminde Atatürk İmajı	54
2.2. 1950-1953 Arası 10 Kasım Anma Törenleri	58
2.3. Demokrat Parti Döneminde Anıtkabir'in İnşaatı ve Atatürk'ün Naaşının Anıtkabir'e Nakli	70
2.4. 1953- 1959 Arası 10 Kasım Anma Törenleri	82
SONUÇ	102
KAYNAKLAR	108
EKLER	126
DİZİN	149
ÖZ GEÇMİŞ	153

KISALTMALAR

CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
Dr	: Doktor
DTC	: Dil Tarih Coğrafya
MP	: Millet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
Ord.	: Ordinaryüs
Prof.	: Profesör
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlındaki bozulma ilk olarak 1936 yılının sonunda kendini göstermeye başlamıştır. Fakat doktorlarca kesin teşhis konmamış, Atatürk'ün rahatsızlığı için Çankaya Köşkü'nü ilaçlatma gibi alakasız önlemler alınmıştır¹. Hastalığa ilk doğru teşhis Yalova'da Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından konmuştur. Siroz Başlangıcı teşhisi, İstanbul'dan çağrılan Atatürk'ün daimi doktoru Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'ce de onaylanmıştır². Rahatsızlığına rağmen siyasi işlerle yoğun bir şekilde ilgilenmeye devam eden Atatürk özellikle de Hatay sorununa ihtimam göstermiştir. 1938 Mayıs'ında güney illerine düzenlediği gezi hastalığına ölümcül darbeyi vurmuştur³. Nihayetinde tüm çabalara rağmen 10 Kasım 1938 Perşembe günü 09.05'te Atatürk fani hayata gözlerini kapamıştır. Atatürk'ün cenazesi Ankara Etnografya Müzesine konulmuş ve Anıtkabir yapıncaya kadar da orada kalmıştır⁴.

Atatürk'ten sonra cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü döneminde Atatürk'ün yakın çevresi meclisten tasfiye edilmiş, Atatürk dönemi küskünleri olarak bilinen milli mücadele paşaları meclise sokulmuştur. Uzun süre CHP tek başına ülkeyi yönetmiştir. 7 Ocak 1946'da, birkaç ay öncesine kadar Halk Partili olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından Demokrat Parti kurulmuştur⁵. Yeni parti mecliste önce muhalefet saflarında yer almış, çok geçmeden de güçlenerek 14 Mayıs 1950 seçimlerinde tek başına iktidar olmuştur. Bu yeni dönemde Atatürk'ün son başbakanı Celal Bayar cumhurbaşkanı olurken İsmet İnönü de muhalefet partisi

---

¹ Şevket Süreyya **Aydemir**, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, c. 3, s. 547.

² Utkan **Kocatürk**, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s. 380, 381.

³ Sabit **Dokuyan**, "Anıtkabir nasıl inşa edildi? Süreç ve tartışmalar.", *History Studies*, Volume 6, Issue 5, September 2014, s. 1.

⁴ Bilal N. **Şimşir**, *10 Kasım Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s. 121, 421, 576.

⁵ Kemal **Karpat**, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.485.

lideri olarak mecliste bulunmuştur⁶. DP iktidara gelir gelmez devlet dairelerine, para ve pulların üstüne, okullara dönemin cumhurbaşkanı yerine Atatürk'ün resminin konulması kararını almıştır⁷. Fakat DP'nin Atatürk konusundaki en önemli girişimi Anıtkabir inşaatını tamamlaması olmuştur. Atatürk'ün naaşı 10 Kasım 1953'de ebedi istirahatgahına taşınmıştır⁸.

Çalışmamızda; Atatürk'ün hastalığı, vefatı ve ardından yaşananlarla, 1950-1960 arasındaki DP iktidarı döneminde gerçekleştirilen 10 Kasım anma törenleri özellikle gazetelerden takip edilerek anlatılmıştır.

2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Atatürk'ün kurduğu partiye alternatif olmuş ve iktidara gelmiş DP'nin Atatürk'le ilgili eylemlerini, Atatürk'ün ölüm yıldönümlerinde hükümetin tutumunu incelemektir. DP'nin Atatürkçülüğe bakışını; resmi ve özel süreli yayınlar, TBMM zabıt cerideleri, arşiv belgeleri ve anılardan yararlanarak 10 Kasım törenlerinden yakalamaktır. Çalışmada su sorulara cevap aranmıştır:

Atatürk'ün ölüm süreci nasıl gerçekleşmiş ve tek parti döneminde Atatürk'ün ölüm yıl dönümleri nasıl geçmiştir?

DP'nin iktidara gelişi nasıl olmuş ve iktidara geçtikten sonra Atatürkçülükle ilgili nasıl bir tutum sergilemiştir?

DP döneminde 10 Kasım Atatürk'ü anma törenlerindeki izlenimler nelerdir?

Anıtkabir'in yapımı sürecinde neler yaşanmıştır?

3.Araştırmanın Önemi

DP'yle ilgili; DP döneminde Atatürk imajı, mecliste Atatürk ve laiklik, Kemalizm gibi çalışmalar mevcuttur. Fakat bunların hiç birinde 10 Kasım anma törenleri incelenmemiştir. 10 Kasım anma törenleriyle ilgili tek çalışma da 1938-1950 dönemini

⁶ Cem **Eroğul**, *Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul 2013, s. 71.

⁷ Tesfire **Güneş**, "Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı 1950-1960", Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 10.

⁸ Eroğul, s. 119.

kapsayan Tek Parti Döneminde 10 Kasımlar isimli çalışmadır. Bu tez CHP hükümetini ve özellikle de İsmet İnönü'nün anma törenlerindeki durumuyla ilgilidir.

4.Araştırmanın Yöntemi

4.1. Verilerin Toplanması

Araştırmamıza tarama tekniğiyle başlanmıştır. Böylece olaylar oluş şekliyle alınıp, veriler olduğu gibi kullanılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane, Erciyes Üniversitesi Kadir Has Kütüphanesi taranmıştır. En çok veri Milli Kütüphaneden toplanmıştır. Tezde ele alınan süre zarfında 10 Kasım anma törenleri ve Atatürk'ün ölümüyle ilgili gazete yazılarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden alınan belgelerle Atatürk'ün ölümü, sonrası ve Anıtkabir ile ilgili veriler incelenmiştir. Gerekli görülenler alınmıştır. Ayrıca TBMM Zabıt Cerideleri, Resmi Gazete, Ayın Tarihi; konuyla ilgili birçok kitap, makale, tez ve ansiklopedi de incelenmiş ve elde edilen veriler teze olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır.

4.2. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumu

Bahsi geçen tüm kaynaklar incelenmiş, tez için kullanılacak olanlar diğerlerinden ayrılmış, fişlenmiş ve konularına göre ayrı ayrı sınıflandırılmıştır⁹. Sınıflandırmanın ardından ana ve alt başlıklar oluşturulmuş, eldeki bilgiler konu başlıklarına göre bir araya getirilmiş, işlenmiş ve üzerinde çalıştığımız soruları yanıtlamak amacıyla birleştirilmiştir. En sonunda varılan sonuç ve değerlendirme kısmı yazılmıştır.

4.3.Dipnot Kullanımı

Çalışmamızın dayanaklarını sağlıklı bir şekilde ortaya koymak, verdiğimiz bilgilerin doğruluğunu teyit etmek ya da daha fazla araştırma yapmak isteyen başka araştırmacılara referans olması düşüncesiyle, kullanılan bilgilerin esas kaynakları dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotlarda numaralandırma yöntemi kullanılmış ve Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Hazırlama Yönergesinde esas alınan kurallara uyulmuştur. Buna göre gazetelerde; gazete adı, tarihi ve sayfa numarası

⁹ Mübahat S. **Kütükoğlu**, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 43.

belirtilmiş, arşiv belgelerinde; belgenin arşiv tasnif numarası verilmiş, kitaplarda; yazarın adı soyadı, eserin adı, basım yeri, tarihi ve sayfa numarası verilmiş, makaleler ve ansiklopedi maddelerinde de aynı yöntem takip edilmiştir.

Yazma işleminin tamamlanmasının ardından metin okunup düzeltilmiş, yazım işinde TDK' nın güncel Yazım İmla Kılavuzu esas alınmıştır.

5.Genel Bilgiler

5.1. Demokrat Parti'nin Kurulması

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 günü vefatının ardından Celal Bayar'ın başkanlığında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, İsmet İnönü'yü oybirliğiyle cumhurbaşkanlığına seçmiştir¹⁰. Ayrıca 26 Aralık 1938'de yapılan Cumhuriyet Halk Partisi olağanüstü kurultayında İsmet İnönü'ye değişmez genel başkan ve milli şef ünvanları verilmiştir¹¹. Böylece İsmet İnönü ülke yönetiminde tek yetkili kişi haline gelmiştir. Bu durum vekiller ve halk tarafından zamanla yadırganmış, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle oluşan ekonomik sıkıntılar, CHP'nin halkın muhafazakarlığıyla çelişen uygulamaları¹² da bu durumu perçinlemiştir. Türkiye savaşa girmese de büyük bir orduyla savaşı izlemek zorunda kalmış, üretim azalırken giderler artmış, devletçilik sıkı bir şekilde uygulanmış, Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi kanun ve vergiler halkı CHP'den giderek uzaklaştırmıştır¹³.

Türkiye'yi çok partili sisteme götüren süreç 1945'te seyrini tamamlamıştır. Liberalleşmenin ilk belirtileri San Fransisco Konferansı'nda görülürken İsmet İnönü'nün mayıs ayındaki nutkunda ilk resmi işaret verilmiştir¹⁴. Çok partili sisteme geçişi hızlandıran süreç bütçe görüşmeleri ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sırasında hükümetin mecliste açıkça eleştirilmesiyle olmuştur. Kanunun kabul edilmesiyle muhalefet daha da şiddetlenmiştir¹⁵. Kanunun mecliste tartışılma sürecinde doğan

¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1938, s.6.

¹¹ Güneş, s. 1.

¹² Ali Şağan, “ Demokrat Parti Döneminde İktidar-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkileri(1950-1960)”, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s.13.

¹³ Güneş, s. 16, 17.

¹⁴ Erogul, s. 7.

¹⁵ Sevgi Kocaçimen, “Demokrat Parti Döneminde TBMM'de Atatürk ve Laiklik”, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 8.

muhalefet grubu DP' nin kurulmasında da temel görevi görmüştür¹⁶. Kanunun meclisten çıktığı günlerde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan parti grubuna Dörtlü Takrir olarak anılan önergeyi vermişlerdir¹⁷. Memlekette demokratik usullerin geniş tatbikine geçilmesini isteyen bu takrir, parti grubunun 12 Haziran 1945 tarihli toplantısında okunmuş ve reddedilmiştir¹⁸. Önergelerinin reddedilmesinin ardından Fuat Köprülü ve Adnan Menderes Vatan Gazetesinde hükümeti eleştiren yazılar yazmaya başlamışlardır. Bunun üzerine parti divanı eylül ayında toplanarak bu iki ismi oy birliğiyle partiden ihraç etmişlerdir. Bunun üzerine Refik Koraltan 2 Ekim'de Vatan Gazetesine verdiği beyanatta arkadaşlarının partiden ihraç edilmelerinin tüzüğe aykırı olduğunu söyleyince kendisi de aynı akıbete uğramıştır¹⁹. İstifalara rağmen İsmet İnönü 1 Kasım 1945 tarihinde meclis açılışında yaptığı konuşmasında muhalefet partisinin gerekliliğine vurgu yapmış ve yeni partinin kurulmasını hızlandırmıştır²⁰. Dörtlünün lideri olan Celal Bayar da önce milletvekilliğinden sonra da 2 Aralık 1945'te CHP'den istifa etmiştir. 4 Aralık'ta da yeni bir parti kuracağını açıklamıştır. 7 Aralık 1945'te partinin 45 maddelik tüzüğünün ilgili makamlara sunulmasıyla Demokrat Parti kurulmuş, Celal Bayar genel başkanlığa seçilmiştir²¹. Bu sırada temmuz başında Nuri Demirağ Milli Kalkınma Partisini kurmak için valiliğe başvuruda bulunmuş ve 5 Eylül'de de Başbakan Şükrü Saraçoğlu partinin kurulmasına izin verildiğini açıklamıştır²².

Yeni partinin kurulması tüm Türkiye'de heyecanla karşılanmıştır. Kamuoyu tek partinin tekdüzeliğinden bıkmış, çok partili siyasete merak artmıştır. Başta Vatan Gazetesi olmak üzere bazı gazeteler DP'yi açıkça desteklemişlerdir. Cumhuriyet ve diğer bazı gazetelerse iki partiyi de gözetken bir tutum sergilemişlerdir. CHP organı Ulus ve sahibi CHP milletvekili olan Akşam, Vakit, Tanin gibi gazetelerse CHP'yi tutmuşlardır²³.

¹⁶ Karpat, s. 209.

¹⁷ Filiz **Çolak**, "İzmir'de 21 Temmuz 1946 Seçimleri ve Demokrat Parti", Yeni Türkiye Ansiklopedisi Cumhuriyet II Siyasal Değerlendirme, s. 1013.

¹⁸ Şevket Süreyya **Aydemir**, *Menderesin Dramı*, İstanbul 2014, s. 126.

¹⁹ Eroğul, s. 15.

²⁰ Selahaddin **Bakan**, Hakan **Özdemir**, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Parti'ye Karşı", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s. 377.

²¹ Aydemir, *Menderesin Dramı*, s. 127.

²² Eroğul, s. 7.

²³ Altan **Öymen**, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul 2009, s. 506.

CHP ve hükümet DP'nin kuruluşunu olumlu karşılamış, parti yöneticileriyle olumlu ilişkiler geliştirmişlerdir. Ancak kamuoyunda DP'nin etkin bir muhalefet partisi olacağı yorumları yapıldıkça iyi ilişkiler bozulmuştur²⁴. Bunun karşılığında CHP, Milli Şeflik ve Değişmez Genel Başkan ünvanlarını, valilerin illerde parti genel başkanı olmaları, cumhurbaşkanının parti başkanı olma uygulamalarını kaldırmıştır²⁵. CHP güçlenen muhalefete karşı DP'yi hazırlıksız yakalamak için yerel seçimleri bir sene öne çekmiştir. Buna karşın DP, Nisan 1946'da yapılan seçimlere katılmama kararı alırken Temmuz 1946'daki genel seçimlere katılacağını belirtmiştir. CHP'yi hile ve baskı yapmakla suçlayan DP'nin girmediği seçimde halkın katılımı az olmuştur²⁶. 21 Temmuz 1946 seçimlerine giren DP, 65 milletvekili çıkarmıştır²⁷. Fakat seçimlerde baskı ortamı olduğu ve oyların güveninin sağlanamadığı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Seçim sonucunda İsmet İnönü cumhurbaşkanı, Recep Peker başbakan olmuş, hükümet kurulunca DP seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. DP'liler seçimlerin adil şartlarda yapılmadığını ve seçimlerin iptal edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aksi halde istifa ederek sine-i millete döneceklerini söyleyince İsmet İnönü araya girmiştir²⁸. Buna rağmen mecliste gerginlikler devam etmiş, Recep Peker hükümetinin şiddet politikası DP'nin birinci büyük kongresine kadar gergin bir hava yaratmıştır²⁹. Zamanla DP iktidara yönelik eleştirilerini sertleştirmiştir. İlk örneği de partinin birinci büyük kongresinde kabul edilen Hürriyet Misakı olmuştur. Seçim kanununda değişiklikler yapılması, parti başkanlığı ve devlet başkanlığının aynı kişide birleşmemesi gibi maddeleri olan bildiri iki parti arasındaki gerginliği daha da artırmıştır. İsmet İnönü, muhalefet ve iktidar arasındaki olumsuzluğu gidermek için Recep Peker ve Celal Bayar ile ayrı ayrı görüşme yapmış ve siyasi gerginliği bir süreliğine durduran 12 Temmuz Beyanamesini yayınlamıştır³⁰. Bundan sonra partideki Recep Peker taraftarları ve DP'liler İsmet İnönü'nün genel başkanlığı bırakmasını istemişler fakat İsmet İnönü "Bu şartlar altında bırakamam" diyerek görevine devam etmiştir³¹. Recep Peker hükümeti 26

²⁴ Leyla Kırkpınar, "Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi", s. 90.

²⁵ Bakan-Özdemir, s. 377, 378.

²⁶ Kırkpınar, s. 94.

²⁷ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 538.

²⁸ Bakan-Özdemir, s. 379.

²⁹ Samet Ağaoglu, *Siyasi Günlük- Demokrat Partinin Kurulması*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 51.

³⁰ Yalçın, Akbıyık, Özkaya, s. 540.

³¹ Gültekin Kamil Birlik, "Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar (1313-1950)", Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, 2011, s. 350.

Ağustos 1947’de istifa etmiş, yerine hükümet kurma görevi Hasan Saka’ya verilmiştir. İlimli Hasan Saka hükümeti 9 Haziran 1948’de yerini Şemsettin Günaltay’ın kurduğu hükümete bırakmıştır. Şemsettin Günaltay hükümeti seçim kanununda değişiklik yaparak gizli oy açık sayımı ve adli teminatı getirmiştir. Bu dönemde İslam’a karşı sert politikalarından da vazgeçilmiştir³². DP 24 Nisan 1950’de milletvekili adaylarını açıklamıştır. Bunlardan 8’i bağımsız gösterilirken 8’i de iki yerden aday gösterilmiştir³³.

5.2. Demokrat Parti’nin İktidar Dönemi

14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimler halkın güven duyduğu bir ortamda gerçekleşmiş ve katılım oranı yüksek olmuştur³⁴. Seçimlerde 7.417.954 kişi oy kullanmış bunun %53.3ü, yani 4.241.393 kişi DP’ye, %39.9’u, yani 3.176.561 kişi CHP’ye oy vermiş, DP 408, CHP 69 milletvekilliği kazanmıştır³⁵. 20 Mayıs 1950 tarihinde toplanan DP meclis grubunda cumhurbaşkanlığı için Celal Bayar’ın ismi öne çıkmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisindeki 22 Mayıs 1950 tarihli toplantıda meclis başkanlığına Refik Koraltan, 387 oy ile de Celal Bayar cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. 23 Mayıs 1950’de Celal Bayar başkanlığında ilk bakanlar kurulu toplantısı yapılmıştır³⁶. Celal Bayar, Adnan Menderes’i başbakan olarak atamış ve Adnan Menderes 29 Mayıs’ta hükümet programını meclise sunmuştur. 1950’de başlayıp 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar süren bu dönem DP Dönemi ya da Menderes Dönemi olarak isimlendirilmiştir³⁷. Genel seçimlerden sonra yapılan belediye seçimlerinde DP 600 belediyeden 560’ını almıştır. Belediye seçimlerinden bir ay sonra 15 Ekim’de yapılan genel meclis seçimlerini de DP kazanmıştır. 2 Mayıs 1954’te yapılan genel seçimlerde DP oyların yüzde 57’sini, CHP yüzde 35’ini, Cumhuriyetçi Millet Partisi ise yüzde 5’ni almıştır³⁸. Bu sonuçla 541 koltuktan 503’ü DP’lilerin olmuştur. 8 Kasım 1954’deki muhtarlık seçimlerinde DP 33.000 muhtarlık alırken, 13 Kasım 1955’de yapılan

³² İbrahim Barbaros Akçakaya, *Kemalizm ve Demokrat Parti*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 73.

³³ Birlik, s. 363.

³⁴ Güneş, s. 15.

³⁵ Cemal Anadol, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul 2004, s. 30.

³⁶ Birlik, s. 373.

³⁷ Akçakaya, s. 76, 77.

³⁸ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2009.

belediye seçimlerinde CHP ve CMP seçimlere girmemesine rağmen DP oy kaybetmiştir³⁹.

DP, iktidarlık dönemlerinde ilk iş olarak askeriye tasfiye etmiştir. NATO'ya girilmiş, Kore'ye asker gönderilmiş, tartışmalı 6-7 Eylül olayları yaşanmış, basın üzerinde hakimiyet kurulmuş bunlara karşın ekonomik olarak da halkın refahını yükseltmiştir. Fakat zamanla hem oyları düşmüş hem de parti içinde ayrılıklar yaşanmıştır⁴⁰. 1957 seçimleri her ne kadar DP lehine sonuçlansa da oylar yüzde ellinin altına düşmüştür. DP yine 610 milletvekilliğinden 424'ünü almıştır⁴¹. DP'nin son döneminde üniversite hocalarıyla problemler yaşanmış, ordu ve hükümet arasında gerginlik olmuştur. 1948-1954 döneminde 238 gazeteci mahkum edilmiştir. DP muhalefeti halkı ve askeri ayaklanma için kışkırtmakla suçlamış ve bunu araştırmak için de Tahkikat Komisyonunu kurmuştur. Ankara ve İstanbul'da üniversiteler bir ay süreyle kapatılmış. 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri hükümet aleyhine yürüyüş yapmışlardır. Tüm bunların sonucunda 27 Mayıs 1960 sabahında radyodan Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkenin yönetimine el koyduğu duyurulmuştur. Böylece 10 yıllık DP ve ya Menderes Dönemi kapanmış ve devamında yaşananlar yıllarca sürecektir tartışmalara sebep olmuştur⁴².

---

³⁹ Anadol, s. 70, 96, 98, 148.

⁴⁰ Akçakaya, s. 75-81.

⁴¹ Anadol, s. 102.

⁴² Yalçın, Akbıyık, Özkaya, s. 568-576.

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR 10 KASIM ANMA TÖRENLERİ

1.1. Atatürk'ün Hastalığı ve Vefatı

1.1.1. Atatürk'ün Hastalığı

Atatürk, çocukluğunda sıtma dışında belli başlı bir hastalık geçirmemiştir⁴³. 20'li yaşlarında bel soğukluğu geçirmiştir. Bu hastalığın sık sık tekrarlaması böbrek rahatsızlığına sebep olmuştur. İlk ciddi rahatsızlığını İtalyanların saldırısı üzerine Trablusgarp'a giderken yaşamıştır. Devamında Derne'deki muharebeler sırasında gözünden rahatsızlanmıştır. Çanakkale Cephesinde Conkbayırı Muharebelerinde göğsüne bir mermi isabet etmiştir⁴⁴. 1917 sonunda Velihaht Vahdettin ile yaptığı Almanya gezisi sonucunda böbrek rahatsızlığı sebebiyle Karlsbad kaplıcalarında tedavi görmüştür. 1919'da Samsun'a çıktığında böbrek rahatsızlığı nüksetmiştir⁴⁵. Sakarya Savaşı sırasında da attan düşen Atatürk'ün üç kaburgası kırılmıştır. 1923 senesinde ufak tefek kalp rahatsızlıkları geçirmiş, bu sebeple hükümet, 13 Kasım 1924'te Dr. Neşet Ömer İrdelp'i Atatürk'ü tedavi etmesi için Ankara'ya çağırmıştır. Neşet Ömer İrdelp bu kalp krizini pek önemsemeyince hükümet Avrupa'dan iki uzman çağırmıştır. Onlar da aynı sonuca vararak yiyecek, içecek ve dinlenmenin üstünde durmuşlardır. Bu gibi rahatsızlıkların devam etmesiyle de Neşet Ömer İrdelp Atatürk'ün özel doktoru gibi olmuştur⁴⁶. 1927 senesinde de Atatürk kalp krizi geçirmiştir. Sağlık Bakanı Refik Saydam, Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Dr. Asım Arar ve Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından muayene edilmiş, Almanya'dan Prof. Dr. Kraus ve Dr. Vonromberg

⁴³ Avni Altınar, *Her Yönüyle Atatürk*, Bakış Yayınları, İstanbul 1974, s. 538.

⁴⁴ İbrahim Çakır, *Atatürk'ün Ölümünün Türk Basınındaki Yankıları*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007, s. 51, 52.

⁴⁵ Mevlüt Çelebi, "Atatürk'ün Ölümünün İngiliz Kamuoyundaki Yankıları", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 1.

⁴⁶ Bedi Şehsuvaroğlu, *Atatürk'ün Sağlık Hayatı*, Hür Yayınları, İstanbul 1981, s. 11.

Atatürk'ü muayyene etmek için Türkiye'ye davet edilmişlerdir. Muayenede çok sigara içmenin sonucu olarak anjin geçirmiş olduğuna karar vermişlerdir⁴⁷. Kasım 1936'da Atatürk titreme ve ateşle devam eden bir hastalık geçirmiş, Refik Saydam ve Asım Arar tarafından muayene edilmiş ve zatürre teşhisi konulmuştur⁴⁸. Kendisi beş gün yatakta tedavi edilmiştir. Asım Arar, hastalığının başlangıcını bu zamanlarda aramak lazım geldiğini, Atatürk'ün halinde bir başkalık olduğunu, halsiz ve yorgun görüldüğünü hatıralarında yazmıştır. Vefatına sebep olan hastalığının ilk belirtileri olan burun kanaması ve vücudundaki kaşıntılar 1937 senesinde ortaya çıkmıştır. Burun kanamaları için Dr. Ziya Yalıtım ve Prof. Max Mayer'ce tedavi edilen Atatürk için geçici tedaviler önerilmiş ve esas problem ortaya çıkmamıştır⁴⁹. Aralıksız 24-30 saat çalışabilen, saatlerce ayakta durabilen Atatürk merdivenleri güçlkle çıkabilir, otomobili sık sık kullanır duruma gelmiştir. Bu sebeple Dolmabahçe Sarayı'ndaki özel dairesine asansör konulmuştur. Aşırı kaşınma ve özellikle yemek sırasında gelen öksürüklerden rahatsız olan Atatürk'e Ankara Numune Hastanesi cilt uzmanı Marchionini'nin tavsiyesiyle merhem verilmiş fakat kaşıntılar geçmemiştir⁵⁰. 1937 yılı Sonbaharında Çin'den Avrupa'ya gitmekte olan kırmızı karıncaların Çankaya Köşkü'nü istila ettiği, Atatürk'ün vücudunu ısırıldığı ve kaşıntıların sebebinin bu olduğu kanısına varılmıştır. Genelkurmay Başkanlığına başvurulmuş ve deniz kuvvetleri, köşkü karıncalara karşı ilaçlamıştır. Tespit edilemeyen ve kendisini günden güne eriten hastalığı sırasında Atatürk bir de kendini dil ve Hatay meselelerine vermiştir⁵¹. 20 Ocak 1938'de Atatürk Yalova'ya gitmek, kaplıcalarından faydalanmak için Ankara'dan hareket etmiştir. 22 Ocak'ta Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayene edilmiş ve ilk defa olarak siroz başlangıcı teşhisi konmuştur⁵². Prof. Dr. Nihat Reşat Belger Atatürk'ün karaciğerinin büyümüş olduğunu tespit etmiştir. Hemen İstanbul'dan Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp çağrılmış ve o da teşhisi doğrulayarak karaciğerin dört parmak kadar büyümüş olduğunu belirtmiştir. Doktorlar gerekli önlemleri almışlar, Fransa'dan ilaç sipariş edilmiş, rejim uygulanmıştır⁵³. Atatürk, Yalova'da 11 gün boyunca kampa

⁴⁷ Asım Arar, *Son Günlerinde Atatürk*, Selek Yayınları, İstanbul 1958, s. 15-19.

⁴⁸ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s. 365.

⁴⁹ Arar, s. 24-28.

⁵⁰ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 681, 682.

⁵¹ Aydemir, Tek Adam, s. 547.

⁵² Kocatürk, s. 380, 381.

⁵³ Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 614.

alınmış, doktorlarca uzun sofralara ara verilmiş, ilaçlar düzenli kullanılmıştır. Tedavi kısa sürede sonuç vermiş, kaşıntılar azalmış, Atatürk iştahlanmıştır. Doktorlar kürü üç hafta daha sürdürmemiz lazım deseler de Atatürk onları dinlememiştir. Yanına Başbakan Celal Bayar'ı, birkaç bakanı, okul ve silah arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'u alarak Bursa'ya geçmiştir⁵⁴. Atatürk, Bursa'da Merinos Fabrikasının açılış töreninde yorulmuş, törenin sonunu beklemeden Ege Vapuruyla Mudanya'dan İstanbul'a dönmüştür. Atatürk vapurda sofrası sırasında rahatsızlanmış yanındakilerin ısrarıyla kamarasına çekilmiştir⁵⁵. İstanbul'a dönüldüğünde 6 Şubat'ta Park Otel'de yemek yenilmiş, ertesi gün Atatürk öksürük ve göğüs ağrısı şikayetlerinden dolayı Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayene edilmiştir. Atatürk'e zatürre teşhisi konulmuş ve hasta 10 gün boyunca Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp ve Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'ce tedavi altına alınmıştır⁵⁶.

Rahatsızlığıyla ilgili söylentiler olmasına rağmen bu konuyla ilgili açıklama yapılmamıştır. Şubat 1938'de ilk olarak Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, İngiltere Büyükelçisine Atatürk'ün soğuk almış olduğunu açıklamıştır⁵⁷. 24 Şubat'ta Ankara'ya dönen Atatürk 27 Şubat'ta Çankaya'da Balkan Antantı üye ülkeleri şerefine çay ziyafeti düzenlemiş fakat yemeğe şiddetli burun kanaması yüzünden geç katılmıştır⁵⁸. Yine bu ziyafete davetli olanlardan Sağlık Müsteşarı Asım Arar, Atatürk'ün davete geç kalma sebebini öğrenince son zamanlardaki rahatsızlıklarını düşünmüş ve ciddi bir rahatsızlık olabileceği kanısına vararak İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yla görüşmüştür. Kendisine Atatürk'ün ciddi bir hastalığın başlangıcında olabileceğini söylemiş, Şükrü Kaya da onu Başbakan Celal Bayar'la görüştürmüştür. Celal Bayar'la görüşen Asım Arar Atatürk'ü ciddi bir muayeneden geçirmek ve uygun tedavi takip etmek gerektiğini söylemiştir⁵⁹. Celal Bayar, Atatürk ile bu meseleyi görüşünce Atatürk Hatay meselesinde pürüz çıktığını, hastalığı yurt dışında duyulursa bu meselenin çözümüne engel olabileceğini söyleyerek yabancı doktor fikrine sıcak bakmamıştır⁶⁰. Bunun üzerine Prof. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Akil Muhtar, Prof. Nihat Reşat Belger, Dr. Hüsamettin Kural, Dr. Naki

⁵⁴ Can **Dündar**, *Sarı Zeybek*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994, s. 53.

⁵⁵ Ali Fuat **Cebesoy**, *Siyasi Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul 2011, s. 651.

⁵⁶ Kocatürk, s. 382.

⁵⁷ Çelebi, s. 3.

⁵⁸ Kocatürk, s. 383.

⁵⁹ Arar, s. 31-33.

⁶⁰ Lord **Kinross**, *Atatürk Bir Medeniyetin Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yayınevi, 2014 İstanbul, s. 564.

Ziya Yaltırım, Dr. Asım Arar'dan oluşan heyet Atatürk'ü Çankaya'da muayene etmişlerdir. Karaciğerde biraz büyüklük ve ayak bileğinde ödem olduğunu tespit etmişlerdir. Muayene sonucunda bir rapor hazırlanmış, böylece bir kez daha siroz teşhisi konulmuştur. Hazırlanan rapor cumhurbaşkanlığı umum katipliğine sunulmuştur. Kati şekilde istirahat etmesi ve alkolden uzak durması söylenmiştir. Bu teşhisten sonra Atatürk alkol almamış, fakat istirahatte de bulunmamıştır. Hastalık ağırlaşmıştır. İstanbul'dan davet edilen Dr. Frank Atatürk'ü muayene etmiş, aynı teşhisi tekrarlamış ve safra söktüren bir ilaç vermiştir. Atatürk bundan memnun kalmamıştır⁶¹. Celal Bayar'ın yabancı doktor getirme meselesini tekrar açması üzerine “Çocuk, ne yapacaksan çabuk yap; ben hastayım” sözünü söylemiştir. Bunun üzerine Paris'ten davet edilen Dr. Fissinger 29 Mart'ta Çankaya'da Atatürk'ü muayene etmiş ve cumhurbaşkanlığı genel sekreterliğine bir rapor sunmuştur. Bunun sonucunda cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği Atatürk'ün hastalığı ile ilgili ilk resmi bildiriye yayınlamıştır. Bu bildiri de Atatürk'ün sağlığında endişe verici bir durum olmadığı doktorun 1,5 ay istirahat verdiği belirtilmiştir⁶². Dr. Fisinger, Atatürk'e alkol almamasını, yatarak istirahat etmesini ve perhiz yapmasını önermiştir. Atatürk bu söylenenlere harfiyen uymuştur. Recep Zühtü Bey'in İngiltere'den getirip kendisine hediye ettiği koltukta uzanmış, kitap okumuş, yazı yazmıştır. Her akşam Cevat Abbas, Kılıç Ali ve Salih Bozok'u karşısına alıp yemek yemiştir. Kendisine bol bol tatlı yemesi söylendiği için her akşam sofrada tatlı da bulunmuştur. Hatta yanında bulunanların evlerinde yapılan aşure, helva gibi tatlılar da getirilmiş ve Atatürk'ün bünyesi kısa sürede toparlanmıştır⁶³. Kendisine evin içinde yorulmadan gezmesi ve bir buçuk iki ay içinde otomobille kısa seyahatler yapabileceği söylenmiş fakat kendisi bu tavsiyeleri dinlememiştir.

Kısa bir süre sonra İngiliz gazetelerinde Suriye'den çekilen bir telgraf yer almıştır. Telgrafta Atatürk'e inme indiği haberi verilmiştir. Bu sırada Hatay konusunda Fransızlarla yapılan görüşmeler son şeklini almış haldedir. Bu haberin görüşmeyi etkileyeceği düşünülmüş ve bunun üzerine Atatürk Güney gezisine çıkmıştır⁶⁴. 19 Mayıs'ta stadyumdaki gösterileri izledikten sonra saat 17.00'da trenle Mersin'e hareket etmiştir. Burada askeri birliklerin yaptığı geçit resmini izlemiş, izlerken ayakta

⁶¹ Çakır, a.g.t., s. 60.

⁶² Kocatürk, s. 384.

⁶³ Turgut, s. 618, 619.

⁶⁴ Soyak, s. 692, 700.

duramayacak kadar bitkin düştüğü halde yanındaki Salih Bozok ve Kılıç Ali'nin “bize yaslanın” önerisini reddetmiş ve birliklere “marş marş” emrini vererek hızlı ilerlemelerini sağlamıştır⁶⁵. Ayrıca Mersin’de Viranşehir harabelerini gezmiş, deniz gezintisine çıkmıştır. 24 Mayıs’ta Adana’ya gelmiş burada da askeri geçit resmini izlemiştir⁶⁶. Bu gezide Atatürk çok yorulmuş, hastalığı ilerlemiştir. Ankara’ya yorgun olarak dönmüştür⁶⁷. Ankara’da, Çankaya’da dostlarıyla son defa akşam yemeğinde buluşmuştur. Ertesi gün 26 Mayıs’ta dostları onu son defa olarak Ankara Garı’ndan uğurlamışlardır⁶⁸. Atatürk İstanbul’a gittiğinde halk endişeli bir şekilde onu izlemiştir. Atatürk’ün gardan motora kadar olan yürüme mesafesini kısaltmak için vagon lokomotifin hemen arkasına takılmıştır. Atatürk, trenden indikten sonra neşeli görünmeye çalışmış, özel eşyaları indirilinceye kadar ayakta durmuş ve bu hareket onu daha da yormuştur. Dolmabahçe Sarayı’na gidildiğinde hemen dinlenmeye geçmiştir. Ertesi gün Atatürk yanındakilerle Florya’ya gezmeye gitmiştir. Dönüşte yolda rahatsızlık geçirmiş. Kalp krizi geçirdiği zannedilmiş, ağrısı hafifleyince de yola devam etmişlerdir. Başyaver Celal Bey, Dr. Neşet Ömer İrdelp’i getirmiş, doktor Atatürk’ü muayene edince rahatsızlığın kalp krizi olmadığını karaciğer hastalığının belirtisi olduğunu söylemiştir⁶⁹. Önceki günkü rahatsızlığı fırtınaya benzetmiş, Atatürk’ün karnında su toplandığını söylemiş ve bunu da fırtınadan sonraki yağmura benzetmiştir⁷⁰. Salih Bozok, Atatürk’ün rahatsızlığının vehametini Celal Bayar’a haber vermiş o da ertesi gün İstanbul’a hareket etmiştir⁷¹. 1 Haziran’da sipariş edilen Savarona Yatı gelmiş, Atatürk o gün 15.30’da yata geçmiş ve 25 Temmuz’a kadar orada kalmıştır⁷².

Britanya Kralı VIII. Edward’ın Türkiye’yi ziyareti sırasında, 4 Eylül 1936 tarihinde İstanbul’da, Moda’da kralın şerefine yelken yarışları yapılmıştır. Kral yarışları Atatürk ile Ertuğrul Yatından izlemiştir. Yatın kazanları devamlı çalıştığından etrafa yağlı kurum saçılmış, kralın elbisesi kirlenmiş ve Atatürk fena halde sinirlenmiştir. Bu olaydan sonra da yeni bir cumhurbaşkanlığı yatı alınmasına karar verilmiştir. Adını Hint okyanusunda yaşayan Afrika kuğusundan alan Savarona yatı Emily Margaret Roebing

⁶⁵ Kinross, s. 565.

⁶⁶ Kocatürk, s. 385, 386.

⁶⁷ Aydemir, Tek Adam, s. 555.

⁶⁸ Falih Rıfkı **Atay**, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 1990, s. 14.

⁶⁹ Mustafa Kemal **Ulus**, *Atatürk’ün Yanı Başında (Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulus’ nun Hatıraları)*, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 230, 231.

⁷⁰ Soyak, s. 702.

⁷¹ Turgut, s. 624.

⁷² Kocatürk, s. 386.

Cadvalader isimli Amerikalı milyoner bir kadının isteğiyle yapılmıştır. 1931 tarihinde yaptırılan dünyanın en şöhretli yatlarından olan Savarona'nın satışa çıktığı duyulunca Berlin elçiliği vasıtasıyla satın alınması için başvurulmuştur⁷³.

Savarona önce Florya Köşkü'nden geçerek Dolmabahçe Sarayı'na gelmiştir. Atatürk; Celal Bayar, Kılıç Ali, Salih Bozok, Cevat Abbas Gürer ve İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ ile beraber yata giderek incelemelerde bulunmuştur. Gazeteler yatın isminin Güneş Dil olarak değiştirileceğinin muhtemel olduğunu yazmışlardır⁷⁴. Atatürk, yatı çok beğenmiş, buraya yerleşmiş, ismini değiştirmeye de gerek görmemiştir. Yalnız yatın niye daha önce ellerine geçmediğine dair hayıflanmış, “bir çocuğun oyuncağını bekler gibi bu yatı beklemiştim. Mezarım mı olacak bu tekne benim?” Diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir. Yata kitaplarını taşıtmış, boş olduğu için bol bol kitap okuyabileceğini düşünmüştür. Fakat zamanla kitap okuyacak dermanı bile kalmadığından kendini plak dinleyerek eğlendirmiştir⁷⁵. Yatta kaldığı sıralarda hükümet erkani ve genelkurmay başkanını sık sık kabul etmiş, elçilerimizi ağırlamış, İstanbul'a gelen komutanları yata davet etmiştir. Bu dönemde İsmet İnönü'nün Atatürk'ü ziyarete gelmemesi dikkat çekmiştir⁷⁶. İsmet İnönü, hastalığın gidişatından Salih Bozok'un mektupları sayesinde haberdar olmuştur⁷⁷. Atatürk yata çıktığı ilk zaman eski dostları Ali Fut Cebesoy ve Fethi Okyar'ı da yatta kalmaları için alıkoymuştur. Sağlığı iyiye doğru giderken Romanya kralı Karol'u Savarona'da ağırlamıştır. Kralı merasimle karşılaması, protokolün gerektirdiklerini yapması ve kralla uzun görüşmeleri onu yormuştur⁷⁸. Bu sıralarda Dr. Fissinger çağrı üzerine gelerek Atatürk'ü muayene etmiştir. Atatürk, 24 Haziran'da Erdek Limanına kadar bir gezinti yapmış, orada bulunan donanma komutanı Amiral Şükrü Okan ile görüşmüştür. Atatürk, Erdek dönüşü üşütme sonucunda ateşlenmiş, yat Atatürk'ün emriyle Büyükdere'de zincir atmış ve 27 Haziran 12.55'e kadar burada kalmıştır⁷⁹. Sağlık Bakanı Dr. Hulusi Alataş, Dr. Asım Arar Ankara'dan gelerek Dr. Neşet Ömer İrdelp'le beraber Atatürk'ü muayene etmişlerdir. Dr. Asım Arar yatta incelemelerde bulunarak yatın içindeki hava sıcaklığının çok yüksek olduğunu görmüş ve Atatürk'ü saraya taşınması için ikna

⁷³ Rıfat N. **Bali**, *Savarona: Atatürk'e Son Armağan*, Libra Kitap, İstanbul2010, s. 26, 33, 36.

⁷⁴ Bali, s. 64.

⁷⁵ Uluşu, s. 232.

⁷⁶ Turhan **Gürkan**, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 395, 396.

⁷⁷ Can **Dündar**, *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor Salih Bozok*, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s. 149-151.

⁷⁸ Cebesoy, s. 653.

⁷⁹ Kocatürk, s. 387.

etmeye karar vermişlerdir⁸⁰. Atatürk'ün yatta rahat etmesi, sıcaktan bunalmaması için güverteye buzlar konulmuş, vantilatörler açılmışsa da bunlar sığağa çare olmamıştır. Saraya geçilmeye karar verilmiştir. Fakat Atatürk'ün yürüyerek saraya gitme imkanı olmadığından gece yarısı beklenilmiş, elektrikler söndürülmüş, güzergahta görevli memurlar yerlerinden birer bahaneyle uzaklaştırılmıştır. Sedyeye getirilmiş fakat Atatürk sinirlenmiş, sedyeye binmemiş, Acar motordaki hasır koltuğa oturmuştur. Koltuğu Kılıç Ali, Muhafız Alayı Komutanı İsmail Hakkı Tekçe ve Yazı İşleri Memuru Faik Bey taşımıştır. Bu şekilde İstanbul motoruna geçmişlerdir. Bu sırada Dr. Neşet Ömer İrdelp, Atatürk'ün nabzını devamlı kontrol etmiştir.

Böylece Atatürk saraya gelmiş ve yatağına yatmıştır. Saray her ne kadar yattan daha serin olsa da Atatürk'ün hastalığı daha da ilerlemiş, karnında su toplanmaya devam etmiştir⁸¹. Savarona yatına yerleştiği gün, Atatürk, Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'i davet ederek müdavi doktorları arasına almış; saraya döndükten sonra da Operatör Prof. Dr. Mim Kemal Öke de bunlara katılmış, ayrıca hükümetin kararı ile İç Hastalıkları Uzmanı Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Sinir Hastalıkları Uzmanı Prof. Dr. Hayrullah Diker, İç Hastalıkları Uzmanı Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter ile Dr. Abravaya Marmaralı ve Dr. Kâmil Berk'ten oluşan bir danışma heyeti oluşturulmuştur. Yine hükümetçe İstanbul'a gönderilen Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Dr. Asım Arar, her gün saraya uğrayıp hastalığın seyrini takip edip hükümete raporlar vermiştir. Atatürk'ün sıcaktan çok bunaldığı zamanlarda sarayın duvarlarına su püskürtülerek serinlemesi sağlanmıştır. Atatürk'ün kaldığı odada Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın'ın hediye ettiği doğa resmi olan bir tablo bulunmuş. Atatürk sık sık tabloya bakarak böyle bir yer bulabilsek dermiş. Bunun üzerine Alemdağ'da buna benzer bir yer olduğu söylenmiş. Araştırma yapılmış, Sultan Abdülaziz için yapılmış olan kasr bulunmuştur. Atatürk'e bu kasrın tamire ihtiyacı olduğu söylenince şimdilik kalsın cevabını vermiştir⁸². Hükümetin kararıyla Berlin Tıp Fakültesi İkinci Dahiliye Direktörü Prof. Von Bergman ile Viyana Tıp Fakültesinden Prof. Eppinger'ün davet edilmiştir⁸³. Doktorlar Atatürk'ü muayene ettikten sonra karında biriken suyun karnı delmeden idrar yoluyla atılması için civalı müdrir kullanmasını gerekli görmüşlerdir. Fakat istenen sonuç alınamamıştır⁸⁴. Bu

⁸⁰ Arar, s. 42, 43.

⁸¹ Gürkan, s. 403, 404.

⁸² Soyak, s. 707, 708.

⁸³ Arar, s. 51.

⁸⁴ Soyak, s. 712.

sırada Atatürk sarayda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, Tayfur Sökmen, izinli olarak gelen büyükelçilerle görüşmeler yapmıştır. 30 Ağustos'ta da Celal Bayar saraya gelerek kutlamalar hakkında bilgi vermiştir⁸⁵. Atatürk, Celal Bayar'dan 1 Ekim'de meclis açılış nutku konuşması için müsvedde hazırlamasını istemiştir. Kendisinin nasıl olsa meclisin açılış gününde Ankara'da olacağını belirtmiş, yanındakilere de merak etmemelerini konuşmasını kısa tutacağını uzun süre ayakta kalmayacağını söylemiştir. Bundan sonra da Ankara'ya gitme arzusunu sık sık tekrarlamıştır⁸⁶. Atatürk Ankara'ya gitmeyi düşünürken hastalık ilerlemiş, Atatürk'ün karındaki su artmıştır. Doktorlar tekrar bir konsültasyon yapmışlardır ve karından su alma işlemini gerçekleştirmeye karar vermişlerdir. Bu sebeple Atatürk, Hasan Rıza Soyak'ı yanına çağırarak vasiyet işini halletmek istemiştir. Hasan Rıza Soyak malların bir listesini yapmış, Atatürk bunların hayatta bulunduğu müddetçe üzerinde kalması gerekenler ve diğerleri olarak ikiye ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Atatürk'ün belirttiği hususları kanuni olarak yazmak için Hasan Rıza Soyak Kocaeli Vekili Selahattin Yargı ile görüşmüş ve Atatürk'ün vasiyetnameyi eliyle yazıp kapalı zarf içinde notere vermesini uygun görmüşlerdir. Vasiyetin bir müsveddesi hazırlanmıştır. Atatürk bunu temize çekerken bazı düzeltmeler yapmıştır. Vasiyette bayanlar soyadlarıyla yer almışlar fakat Afet Hanım'ın henüz bir soyadı olmadığından Atatürk diğerlerinin de soyadını çizmiştir. Aynı maddede vefatlarına kadar olan ibareyi yaşadıkları müddetçe olarak değiştirmiştir. Makbule Hanım'ın Çankaya'da oturduğu evde ikametine müsaade edilecektir kısmını emrinde bulunacaktır diye değiştirmiştir. Müsvedde düzeltilmiş ve zarfa konulmuştur. 6. Noter İsmail Kunter saraya Dr. Neşet Ömer İrdelp'in yanında eski bir doktor arkadaşı olarak gelmiş ve zarfı teslim almıştır⁸⁷.

6 Eylül'de Dr. Fissinger dördüncü defa gelmiştir. 7 Eylül'de Operatör Dr. Mim Kemal Öke tarafından Dr. Fissinger ve diğer doktorlarında hazır bulunduğu bir operasyon yapılarak karından su alınmıştır⁸⁸. Yaklaşık bir teneke su çıkarılmıştır. Operasyondan sonra Atatürk'ün misafir kabul etmemesi ve uzun süren görüşmeler yapmaması gerekmiş bu sebeple Kılıç Ali, Salih Bozok, Hasan Rıza Soyak, Muhafız Kıtası Komutanı İsmail Hakkı Tekçe, Başyaver Celal Bey aralarında nöbet sistemi

⁸⁵ Kocatürk, s. 390, 391.

⁸⁶ İsmet **Bozdağ**, *Celal Bayar Anlatıyor "Bilinmeyen Atatürk"*, İstanbul 2009, s. 96-98.

⁸⁷ Soyak, s. 712, 714, 715.

⁸⁸ Kocatürk, s. 392.

getirmişlerdir. Atatürk'ün izni olmadıkça kimseyi içeri almamışlardır⁸⁹. Ali Fuat Cebesoy ise bu durumu anılarında eleştirmiştir. Atatürk'ün hastalığının başında kendisini sık sık ziyarete gelmesini istediğini fakat ne zaman gitse bir bahaneyle kapıdan çevrildiğini yalnızca bir defa Atatürk'le görüşme fırsatı bulduğunu yazmıştır⁹⁰. Ayrıca Atatürk'ü ziyaret edenler ve Atatürk'ün sağlık durumu her gün nöbet defterine yazılmıştır⁹¹. Yine de Atatürk başbakan ve bakanlarla görüşmüştür. 21 Eylül'de ikinci defa olarak yine Opr. Dr. Mim Kemal Öke tarafından karından su alma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu işlemin ardından Atatürk kısa süren bir komaya girmiştir⁹². Bundan sonraki günler yine kısa ziyaretlerle geçmiştir. Ankara'ya gitme isteğini tekrarlayıp durmuştur. Cumhuriyetin 15. Yıl kutlamalarında okuyacağı nutku dikte ettirmiş, giderken ne giyeceğini düşünmüştür. Doktorların böyle bir seyahati uygun görmemelerine sinirlenmiştir⁹³. Celal Bayar, Ankara Stadyumunda Atatürk geldiğinde kullanması için asansör ve kürsü hazırlatmıştır. Fakat Atatürk zamanla Ankara'ya gidemeyeceğini, gitse de yürüyüp insanlarla sohbet edebilecek güçte olmadığını anlamıştır. Orduya mesaj ve Celal Bayar'ın 29 Ekim töreninde okuması için de nutuk hazırlatmıştır⁹⁴. Atatürk, 16 Ekim'de ağır bir komaya girmiş bu hali 19 Ekim'e kadar devam etmiştir. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Atatürk'ün hastalığıyla ilgili bildiri yayınlamıştır⁹⁵. Halk da artık Atatürk'ün hastalığının kötüye gittiğinin bilincine varmıştır, sağlığıyla ilgili bildirimler merakla takip edilmiş, Müslüman Türkler de Müslüman olmayanlar da Atatürk için dua etmişlerdir⁹⁶. Atatürk komadayken Dolmabahçe Sarayı'nda Celal Bayar'ın başkanlığında, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın da katıldığı bakanlar kurulu toplantısı yapılmıştır. Celal Bayar, Atatürk'ün durumunu tespit etmeyi ve yerine bir vekil belirleyip belirlemeyeceklerini hep birlikte görüşmek istemiştir. Toplantı sonunda o zamana kadar işler nasıl idare ediliyorsa aynen devam edilmesi kararlaştırılmıştır⁹⁷. Atatürk koma sırasında “aman diil” şeklinde sayıklamıştır. Dr. Fissinger ile telefonda

⁸⁹ Turgut, s. 645.

⁹⁰ Cebesoy, s. 655.

⁹¹ Arar, s. 54.

⁹² Kocatürk, s. 392, 393.

⁹³ Turgut, s. 646.

⁹⁴ Bozdağ, s. 99-101.

⁹⁵ Kocatürk, s. 395.

⁹⁶ Neslihan **Altuncuoğlu**, “Atatürk'ün Kayseri'ye Gelişleri ve Vefatıyla İlgili Haberlerin Kayseri'deki Yankıları” , *Uluslar Arası Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Yıl. IV, Sayı.20,Mart 2014, s.263-281.

⁹⁷ Bozdağ, s. 119.

görülmüştür. Cumhurbaşkanlığı katipliğince doktorların raporları yayınlanmıştır. Atatürk tamamen kendine gelince Hasan Rıza Soyak'ı yanına çağırarak yatağının neden değiştirildiğini sormuştur. 29 Ekim töreninde tebrikleri Atatürk adına Meclis Başkanı Abdülhalik Renda kabul etmiş, Atatürk'ün Türk ordusuna gönderdiği mesaj da Hipodrom'da Celal Bayar tarafından okunmuştur⁹⁸. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarından dönen Kuleli Askeri Lisesi öğrencileri Boğaziçi'nden geçerken Atatürk'ün odasının karşısında durmuşlar, hep birlikte İstiklal Marşı'nı söylemişlerdir. Akşam da Kızkulesi'nden havai fişekler atılmıştır. Atatürk bu seslerin ne olduğunu sormuş berberi Rıdvan “gök gürlmesidir efendim” deyince Atatürk gülmüş ve “tabii cumhuriyeti kutlayacaklar” demiştir. Atatürk'ün cama çıkıp bunlara bakacak hali bile olmamıştır⁹⁹. 4 Kasım'da Celal Bayar'la görüşen Atatürk bir gün sonra da kız kardeşi Makbule Atadan, manevi kızları Sabiha Gökçen ve Afet İnan'la görüşmüştür¹⁰⁰. Bu görüşmelerin ardından bir müddet radyo dinlemiştir. Bu faaliyetleri Atatürk'ü yormuş geceyi rahatsız geçirmiştir. Bu sebeple doktorlar nöbet sisteminin tekrar başlamasını istemişlerdir¹⁰¹.

1.1.2. Atatürk'ün Vefatı ve Cenaze Merasimleri

7 Kasım'da Dr. Mehmet Kamil Berk tarafından üçüncü defa olarak karından su alma işlemi yapılmış, ertesi gün Atatürk biraz çorba ve biraz da süt içmiştir. Bir aralık pıhtılaşmış kan kusmuş, yanındaki doktorlar Abrevaya Marmaralı ve Neşet Ömer İrdelp Atatürk'e buz yutturmaya ve ilaç enjekte etmeye çalışmışlardır. Atatürk o ara saati sormuş, Neşet Ömer İrdelp Atatürk'ten dilini uzatmasını istemiş fakat Atatürk istenileni yapamamıştır. Başını hafifçe yana çevirmiş “Aleyküm-es selam” deyip otuz saat sürecek komaya girmiştir¹⁰². Cumhurbaşkanlığı Genel Katipliğinden Atatürk'ün sağlık durumuna dair rapor paylaşılmıştır. 8 Kasım saat 18.00'da Atatürk'ün durumunun ciddileştiği, hararet derecesi 34.4, nabız 100, nefes 22 olarak belirtilmiştir¹⁰³. Atatürk'ün ağır koma hali devam ederken doktorları Akil Muhtar, Neşet Ömer İrdelp, Nihat Reşat Belger, Mim Kemal Öke ve Abrevaya Marmaralı aralarında iki saatte bir değişmek üzere ikili nöbet tutmuşlardır. Otuz altı saatten fazla devam eden koma esnasında

⁹⁸ Soyak, s. 721, 724, 725.

⁹⁹ Ulu, s. 234.

¹⁰⁰ Kocatürk, s. 397.

¹⁰¹ Dündar, Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor, s. 165.

¹⁰² Soyak, s. 728.

¹⁰³ Ulu Gazetesi, 9 Kasım 1938, s. 1.

düzenli olarak hayat faaliyetlerini kontrol etmişlerdir¹⁰⁴. 9 Kasım sabahı Atatürk'te adele kasılmaları, inlemeler ve istem dışı hareketler görülmüş, yapılan müdahalelerle hareketler azalmıştır. Atatürk bir ara sık sık öksürmüş ve terlemiştir. Öğlen oksijen verilmiş akşama doğru yeni bir komaya girmiştir. Göz bebeklerinden refleks alınamamış, nefes borusundan hırıltılar işitilmiştir. Doktorlar müşahade defterine “agoni” yani can çekişme notunu düşmüşlerdir¹⁰⁵. Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği saat 10.00, 20.00 ve 24.00'da olmak üzere üç tane bildiri yayınlamıştır¹⁰⁶. Bu sırada Atatürk son saatlerini geçirirken, vefatından yaklaşık on üç dakika önce kardeşi Makbule Atadan ağabeyinin yanına gelmiş, onunla vedalaşmıştır¹⁰⁷. Tüm çabalara rağmen Atatürk, 10 Kasım 1938'de saat 09.05'te hastalığa yenik düşmüştür¹⁰⁸.

Doktorları Kamil Berk ve Akil Muhtar Özden hıçkırarak ağlamış, operatör Mim Kemal Öke gözlerini kapatmış, Dr. Mehmet Kamil Berk çenesini bağlamıştır. Şef İbrahim ile Kütüphaneci Nuri Ulusu her gün Dolmabahçe Sarayı'nın üzerindeki bayrağı çekme indirme görevini yapan Hüseyin Efendiyle cumhurbaşkanlığı bayrağını yarıya indirmişlerdir¹⁰⁹. Atatürk'ün ölüm raporu hazırlanmış ve cenaze merasimi uzun süreceği için tahnit işleminin yapılması uygun görülmüştür. Bunun için Gülhane Hastanesi Patoloji Bölümü Hocası Prof. Dr. Lütfü Aksoy ve arkadaşları saraya davet edilmiştir¹¹⁰. Naaş tahnit edilerek, merasimle Dolmabahçe Sarayı'ndaki muayede salonunun, avizeleri söndürülmüş yıldızlı kubbesi altına konulmuştur. Abanoz ağacından yapılmış tabutu, Türk bayrağına sarılmıştır. Tabutu; altı meşale aydınlatmış, kara, deniz ve hava kuvvetlerinden dört subay, yalnkılıç, katafalkın çevresinde nöbet tutmuşlardır¹¹¹.

Hükümet Atatürk'ün vefatını bir bildiriyle duyurmuştur¹¹². Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürü Dr. Nuri Hakkı Aktansel, Atatürk'ün yüzünün ve sağ elinin mulâjının

¹⁰⁴ Arar, s. 61, 62.

¹⁰⁵ Çelebi, s. 5.

¹⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1938, s. 1.

¹⁰⁷ Şemsi **Belli**, *Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Kitaplar, İstanbul 2008, s. 83.

¹⁰⁸ Altuncuoğlu, s. 239.

¹⁰⁹ Ulusu, s. 236.

¹¹⁰ Fatma **Acun**, *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2010, s. 298.

¹¹¹ Kinross, s. 573.

¹¹² Tunç **Boran**, “Atatürk'ün Cenaze Töreni: Yas ve Metanet”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 12, Sayı 47, 2011, s. 488-489.

yapılması için saraya çağrılmıştır. Sürekli ve danışman hekimlerin imzasının olduğu bir rapor yayınlanmıştır¹¹³.

10 ikinciteşrin 1938

Atatürk'ün Müdavi ve Müşavir tabipleri tarafından verilen rapor suretidir:

Reisicumhur Atatürk'ün umumî hallerindeki vehamet dün gece saat 24 de neşredilen tebliğden sonra her an artarak bu gün 10 ikinciteşrin 1938Perşembe günü sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terki hayat etmişlerdir.

Müdavi Tabipler : Prof.Dr: Neşet Ömer İrdelp

Prof. Dr: Mim Kemâl öke

Dr: Nihat Reşad Belger

Müşavir Tabipler: Prof. Dr: Akil Muhtar özden

Prof. Dr: Hayrullah Diker

Prof. Dr: Süreyya H. Serter

Dr: M. Kâmil Berk

Raporun hemen altında da hükümetin bildirisi yer almıştır. Hükümet Atatürk'ün vefatından dolayı duyduğu derin acıyı belirtmiş, onun ölmez eserinin Türkiye Cumhuriyeti olduğunu eklemiş, Teşkilatı Esasiye kanununun 33. Maddesi dolayısıyla Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'nın cumhurbaşkanlık vekili olacağını ve yine Teşkilatı Esasiye kanununun 34. Maddesi dolayısıyla TBMM'nin derhal cumhurbaşkanı seçeceği yazılmıştır¹¹⁴.

Atatürk'ün vefatının ilk haberi TBMM'ye, devlet dairelerine ve partiye gelmiş. Halk sabah gazetesinde hastalığın seyirinin ilerlediğine dair haberi okumuşsa da kurtulacağını ümit etmiştir. İstanbul'da ilk olarak Dolmabahçe Sarayı'nın önünden geçenler cumhurbaşkanlığı forsunun yarıya indirilmiş olduğunu gördüklerinde acı haberi almışlardır. Resmi tebliğ verilmeden İstanbul'da tüm eğlence yerleri, sinemalar, tiyatrolar kapanmıştır. Ağlayan öğrencilerin bir kısmı bayılmış, öğleden sonra okulu tatil etmek zorunda kalmışlardır. İstanbul Üniversitesi haberi saat 11.00'da almış, öğrenciler hocalar hepsi konferans salonuna toplanarak önce bir dakika susmuş ona ebediyen bağlı kalacaklarına söz vermişler ardından Rektör Cemil Bilsel konuşma yapmıştır. Rektörün konuşmasından sonra Vali Muhittin Üstündağ'ın üniversiteye yolladığı telgraf okunmuş, vali Atatürk'ün en çok güvendiği gençliğe cenaze

¹¹³ Kocatürk, s. 398.

¹¹⁴ Resmi Gazete, 10 Kasım 1938, sayı 4059, sayfa 10847.

merasiminde mühim bir yer vereceğini vaat etmiştir¹¹⁵. Ankara Radyosunda vefat haberi öğlen yayınında ağlayan bir spiker tarafından verilmiştir¹¹⁶.

Celal Bayar, 10 Kasım akşamı saat 23.30'da Ankara'ya gelmiş, Cumhurbaşkanı Vekili ve TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, vekiller, askeri ve mülki erkanca karşılanmıştır. İstasyondan meclis binasına geçilmiş, bakanlar kurulu toplanmış ve durumu görüşmüşlerdir¹¹⁷. Toplantıda alınan kararla, TBMM Başkanı Abdülhalik Renda'nın Atatürk'ün vefatı dolayısıyla Teşkilatı Esasiye kanununun 34. Maddesi gereğince yeni cumhurbaşkanı seçmek için 11 Kasım Cuma saat 11.00'da vekilleri meclise çağırın daveti gazetede yer almıştır. CHP meclis grubunun da saat 09.00'da toplanacağı belirtilmiştir¹¹⁸. CHP grup toplantısına 323 milletvekili katılmış, cumhurbaşkanlığı için gizli seçim yapılmıştır. Seçim sonucunda 322 oy İsmet İnönü'ye verilirken 1 oy da Celal Bayar'a çıkmıştır. Hikmet Bayur, Celal Bayar'a çıkan oyu kendisinin verdiğini yıllar sonra söylemiştir¹¹⁹.

Abdülhalik Renda'nın cumhurbaşkanlığı vekaleti görevi 24 saat sürmüştür. 11 Kasım'da İsmet İnönü TBMM tarafından 348 oyla cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ardından mecliste bir konuşma yapmıştır. Celal Bayar, yeni hükümetin kurulması için istifasını vermiş, İsmet İnönü yeni bakanlar kurulu oluşturulana kadar eskilerinin vekaleten görevde kalmalarını istemiştir¹²⁰. O günkü meclis oturumu radyodan naklen verilmiştir. Halk cumhurbaşkanının seçilmesini ve yeni kabinenin oluşumunu radyodan dinlemiştir¹²¹. İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildikten sonra onu ilk kutlayan Celal Bayar olmuş ve İsmet İnönü yeni hükümeti kurma görevini Celal Bayar'a vermiştir. Celal Bayar önceki hükümetinin aynısı olan listesini İsmet İnönü'ye verdiğinde yeni cumhurbaşkanı sadece iki ismin üstünü çizmiştir. Bunlar, Tevfik Rüştü Aras ve Şükrü Kaya'nın isimleridir¹²². Yeni kabine ilk toplantısında Atatürk'ün cenaze törenini ve bu iş için yapılacak düzenlemeleri konuşmuşlardır. Defin merasiminin 21 Kasım'da yapılmasına karar verilmiştir¹²³. Cenaze töreninin hem İstanbul'da hem Ankara'da

¹¹⁵ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1938, s. 5.

¹¹⁶ İsmet **Bozdağ**, *Bir Çağın Perde Arkası*, Kervan Yayınları, İstanbul 1972, s.212.

¹¹⁷ Şevket Süreyya **Aydemir**, *İkinci Adam*, Cilt 2, Remzi Kitabevi, Ankara 1993, s. 24, 25.

¹¹⁸ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1938, s. 1.

¹¹⁹ Boran, s.489.

¹²⁰ Resmi Gazete, 11 Kasım 1938, sayı 4061, s. 10856.

¹²¹ Öymen, s. 91, 92.

¹²² Bozdağ, s. 127.

¹²³ Aydemir, İkinci Adam, s.28.

yapılması kararlaştırılmıştır¹²⁴. 14 Kasım'da toplanan TBMM'de Atatürk'ün cenaze merasimi için yapılacaklar konuşulmuş, toplantıda otuz milletvekili söz alarak Atatürk'ün vefatı sebebiyle yaşadıkları duyguları anlatmışlardır¹²⁵. Cenaze merasimi masrafları için de Ziraat Bankasından 500 bin liraya kadar kredi açılmasına karar verilmiştir¹²⁶. 13 Kasım'da dışişleri bakanlığından elçiliklere, 21 Kasım gece yarısına kadar bayrakların yarıya çekilmesine, resmi matem olmadığını ama çalışanların bir ay müddetince ziyafet vermemeleri ve verilen ziyafetlere katılmamaları gerektiği belirtilmiştir¹²⁷.

Cumhuriyet Gazetesi ikinci baskısında resmî tebliği kaim siyah çerçeve içine alınmış olarak birinci sayfada yayınlamıştır. Akşam "Kemalizm Türk Milletinin Kalbinde Ebediyen Yaşayacaktır." başlıklı yazısında ümitsizlerin rehberi, mucizelerin babası Atatürk'ün vefatını, büyük acıyı anlattıktan sonra yazısını Atatürk'ün nutuklarından aldığı "Benim bu naciz vücudum elbette toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet yaşayacaktır." cümlesiyle bitirmiştir. Son Posta'da Ercüment Talu kâinattan daha büyük ve daha geniş olan kalbinde yurt ve millet sevgisinden başka hiç bir duyguya yer vermemiş olan Atatürk'ün dehasıyla Türkiye Binasını tamamen inşa ettiğini yazmıştır¹²⁸.

Yabancı memleketler de Atatürk'ün vefatının acısını paylaşmışlardır. Almanya'da Hitler'in emriyle, Yunanistan'da, Romanya'da resmi dairelerde bayraklar yarıya indirilmiş, İran'da şehinşahın sarayında bir ay matem ilan edilmiştir. Selanik Belediyesi Atatürk'ün doğduğu evin onun adıyla anılacağını belirtmiştir. Yugoslavya, Romanya, Yunanistan, İran, Sadabat ve Balkan Paktı ülkeleri cenaze merasimine askeri kıta göndereceklerini belirtmişlerdir¹²⁹. Belçika ve Macar millet meclislerinde Atatürk'ün askeri hayatı ve yeni Türkiye Cumhuriyetini nasıl kurduyuyla ilgili okunan nutuklar ve başsağlığı mesajları TBMM'de okunmuş ve milletvekillerince dinlenmiştir¹³⁰. Yugoslav gazeteleri tarihin silinmez harflerle Atatürk'ün adını yazacağını, Romen gazeteleri

¹²⁴ Şimşir, s. 23.

¹²⁵ Kadir Türker **Geçer**, "Atatürk'ün Vefatı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisinde Yapılan Görüşmeler", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 111.

¹²⁶ Resmi Gazete, 15 Kasım 1938, sayı 4063, s. 10867.

¹²⁷ Şimşir, s. 268.

¹²⁸ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1938, s. 5.

¹²⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1938, s. 3.

¹³⁰ TBMM Zabıt Tutanağı, 28 Kasım 1938, Cilt 27, 5. Devre, 4. İctima, s. 60-34.

Atatürk'ün askeri, siyasi dehasını, Yunan gazeteleri Atatürk'ün hayatını ve eserlerini anlatmışlardır. Aynı zamanda Yunan gazeteleri Türkiye kurucusunu kaybederken kendilerinin de emin ve büyük bir dostlarını kaybettiklerini belirtmişlerdir¹³¹. The Times Gazetesi:

Kemal Atatürk'ün, yeni Türkiye'nin kurucusu ve yapıcısı olan o meşhur Mustafa Kemal'in şahsında büyük asker, büyük devlet adamı ve şef ölmüştür. 1919'dan beri Türkiye'nin tarihi O'nun hayatının tarihi oldu. Cesareti ve vatanperverliği O'nu ümitsiz görünen bir teşebbüsün başına, küçük, bitkin ve muzaffer müttefiklerin kahir istekleri önünde bütünlüğünü kaybetmiş bir milletin mukavemetinin başına koydu...

şeklinde makalesine başlamış ve Türkiye'yi nasıl medenileştirdiğinden bahsetmiştir¹³². Le Temps Gazetesi başmakalesinde büyük şefin ölmez eserine İnönü'nün devam edeceğini bildirmiştir¹³³. İran Millet Meclisi'nde Atatürk'ü anmak için 17 Kasım günü olağanüstü bir oturum düzenlenmiş, İran vezirleri, Tahran'daki yabancı temsilciler, İran'ın çeşitli vezir yardımcıları katılmışlar ve mebusların hepsi siyah resmi elbiseleriyle salona girmişlerdir. Hindistan'da 18 Kasım günü Kemal Günü olarak kabul edilmiş, ülkenin çeşitli eyaletlerinde toplantılar yapılmış, dualar okunmuştur¹³⁴. İngiliz gazeteleri Atatürk'ün vefatına geniş yer ayırmışlardır. The Times Gazetesindeki yazılar 15-20 sayfalık uzunlukta olmuştur. Daily Telegraf Gazetesi "Türkiye, Atatürk'ün Ölümüne Yas Tutuyor" başlığıyla haberleri vermiştir. Resmi çevreler ve basın dışında İngiliz halkı da Atatürk'ün vefatıyla ilgili duygularını ifade etmişlerdir¹³⁵.

Ortodoks ve Katolik kiliselerinde, havralarda Atatürk için ayinler yapılmıştır. Rum patriği Dolmabahçe Sarayına giderek defteri imzalamıştır¹³⁶. 15 Kasım'da Dolmabahçe Sarayı halka açılmış, Atatürk'ün kardeşi Makbule Atadan taziye kabul etmiştir¹³⁷. Hükümet 15 Kasım'da resmi bildiri yayınlamıştır.

Atatürk'ün ölümü münasebeti ile umumi teessürün remi sahada tezahürü için aşağıdaki esaslara göre hareket edilmesi muvafık görülmüştür. Ankara'da cenaze merasimi yapılacak olan 21 İkinci Teşrin 1938 tarihinde bütün memlekette resmi veya nim resmi mahiyeti haiz olan dairelerle mekteplerin kapanması temin edilecek, hususi müessesata, vilayetler tarafından kapatmaları için ricada bulunulacak,

¹³¹ Ulus Gazetesi, 13 Kasım 1938, s. 5.

¹³² Ulus Gazetesi, 13 Kasım 1938, s. 6.

¹³³ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Kasım 1938 s. 1.

¹³⁴ Şimşir, s. 362, 363, 370-373.

¹³⁵ Çelebi, s. 7, 9, 25.

¹³⁶ Ulus Gazetesi, 12 Kasım 1938, s. 5.

¹³⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Kasım 1938, s. 7.

I. Cenaze merasiminin ferdası gününe kadar bayraklar yarı olarak çekilecek, eğlence yerlerinin (tiyatro, sinema, bar vesaire gibi) açık kalmamasına yine aynı şekilde tevessül olunacaktır.

II. Atatürk'ün vefat tarihi olan 10 İkinci teşrinden itibaren bir ay zarfında hükümet memurları süvare ve akşam yemeklerine icabet etmeyecekler ve kendileri de vermeyeceklerdir.

III. Tesbit edilecek program mucibince vilayet ve kaza merkezlerinde cenaze merasimin yapıldığı günü Atatürk'ün hatrasına ihtiram merasimi yapılacak ve halkevlerinde büyük önderin hayatı hakkında söylevler tertip edilecektir.¹³⁸.

Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün nâaşının bulunduğu katafalka Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve ailesi, TBMM Reisi Abdülhalik Renda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başvekil Celal Bayar, Mareşal Fevzi Çakmak, Türk Ordusu Genelkurmayı adına çelenk konulmuştur¹³⁹. 17 Kasım'da Ankara Ulus Meydanında Başbakan Celal Bayar ve İçişleri Bakanı Refik Saydam'ın da katılacağı bir miting düzenlenmiştir¹⁴⁰. Dolmabahçe Sarayı'nda başlarında Orgeneral Fahrettin Altay'ın olduğu generaller Atatürk'ün başında nöbet tutmaya devam etmişlerdir. Nöbetler yarım saatte bir değişilerek tutulmuş, nöbet tutan subaylar arasında Atatürk'ün manevi çocuklarından Kuleli Askeri Lisesi'nde eğitim gören Mustafa Demir'de bulunmuştur. Halkın yoğun ilgisi devam etmiştir. Şehirdeki konsoloslar aileleriyle beraber ziyarette bulunmuşlar, İtalyan ticaret gemisi de Atatürk'ü faşist selamıyla selamlamıştır¹⁴¹. Eski Afgan Kralı Amanullah Han da ziyaretçilerin arasında bulunmuştur. Yükseköğrenim ve lise öğrencileri de Atatürk'ü ziyarete gelmişlerdir¹⁴². Bu arada Atatürk'ün nereye defnedileceği gündeme gelmiş, kesin bir karar verilememiştir. Atatürk'ün bu konuyla ilgili bir vasiyeti olup olmadığı araştırılmıştır. Daha sonra mezarının Çankaya Köşkü yanında, Ankara Kalesi'nin ortasında, meclis eski binasının bahçesinde ve ya orman çiftliğinde inşa edilmesine dair fikirler ortaya atılmıştır. Böyle bir mezar yapıncaya kadar Etnografya Müzesinde kalmasına karar verilmiştir¹⁴³.

Atatürk'ün cenaze namazı 19 Kasım'da İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Ord. Prof. Şerafettin Yaltkaya tarafından kıldırılmıştır¹⁴⁴. Cenaze programı günler öncesinden belirlenmiştir. Naaşın nereden ve nasıl alınacağından, törende

¹³⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya No. 3-41, Fon Kodu:30..18.1.2, Yer No :85.98..11.

¹³⁹ Şimşir, s. 335.

¹⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Kasım 1938, s. 7.

¹⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Kasım 1938, s. 7.

¹⁴² Cumhuriyet Gazetesi, 17 Kasım 1938, s. 5.

¹⁴³ Hakan **Uzun**, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt12, Sayı 47, 2009, s. 533, 534.

¹⁴⁴ Şimşir, s. 383.

giyilecek kıyafetlere, kimin nerede duracağına kadar her şey belirlenmiştir¹⁴⁵. Atatürk'ün cenaze törenine bütün dünyadan heyetler katılmış, birçok ülke saygı duruşu için özel askeri birlik göndermiştir. Büyük bir savaşın eşiğine yaklaşmış, birbirine ters düşmüş devletler, demokratikler, diktatörler Atatürk'ün cenaze töreninde buluşmuşlardır¹⁴⁶. Atanın tabutu saat 08.30'da 12 general tarafından taşınarak arabaya konulmuştur. Cenaze alayı saat 09.00'da tramvay yolunu takip ederek Tophane-Karaköy-Eminönü-Bahçekapı-Sirkeci-Salkımsöğüt-Gülhane Parkından Sarayburnu'na gitmiştir¹⁴⁷. Tabutu; Orgeneral Fahrettin Altay, Korgeneral Halis Bıyıktay, Salih Omurtağ, General Kurt Cebe, Ekrem Baydar, Osman Doğan, Hakkı Özgener, Zeki Erkoçay, Mustafa Hayri Ertoy, Salim Cevad Ay, Kemal Balıkesir, Enis Erkoçay, Ziya Ekinci, İshak Avni Akdağ, Nuri Yamut taşımıştır¹⁴⁸. Cenaze alayı; önde yolu törene açık bulundurmak üzere geniş safta olarak altı polis kıtası, tören alayının başında atlı olarak tören komutanı, mızraklı bir süvari alayı, bando ve piyade taburu, topçu taburu, deniz taburu ve önünde bandosu, çelenkler, cenazenin bulunduğu top arabası, arabanın sağ ve sol taraflarında altışardan on iki general, Atatürk'ün harp ve istiklal madalyalarını taşıyan general (Tümgeneral İlyas Sami Aydemir), Atatürk'ün ailesi efradı, başvekil, TBMM'yi temsilen Ankara'dan gelen heyet, İstanbul vali ve belediye başkanı ile mevki ve deniz komutanı, İstanbul'da bulunan ecnebi konsoloslar, İstanbul'un teşrifata dahil askeri ve mülki erkânı, rektör, dekanlar ve profesörler başta olmak üzere üniversite ve yüksek okul öğrencileri, kumandanları, öğretmenleri ve subayları başta olmak üzere Harp Akademisi, halk partisi erkânı, halkevleri idare heyetleri, mali, ticari ve idari heyetleri mümessilleri, İstanbul'da mevcut izci teşekkülleri, yedek subay okulu öğrencileri, piyade taburu ve önünde bandosu ve halk şeklinde dizilmiştir. Hava filosu da törene havadan katılmıştır. Denizde yapılan cenaze törenine Emile-Bertin (Fransa), Malaya (İngiltere), Moskova (Sovyet), Regina Maria (Romanya), Hydra (Yunanistan), Emden (Almanya) savaş gemileri katılmışlardır¹⁴⁹. Cenaze Sarayburnu'na geldiğinde önce Zafer Torpidosuna oradan da Yavuz Zırhlısına nakledilmiştir. Yavuz, her beş dakikada bir top atmış ve yabancı harp gemileri de aynı şekilde karşılık vermişlerdir¹⁵⁰. Yavuz'dan atılan 101 pare saygı topuna İngiliz, Fransız, Alman, Sovyet, Yunan ve

¹⁴⁵ Uzun, s. 534.

¹⁴⁶ Turhan Feyzioğlu, *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 359.

¹⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1938, s. 5.

¹⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Kasım 1938, s. 4.

¹⁴⁹ Şimşir, s. 385, 386.

¹⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1938, s. 5.

Romen harp gemilerinden 21'er pare top atılarak karşılık verilmiş ve toplar atılırken de Yavuz'da bulunan başbakan, TBMM temsilcileri, general ve amiraller, bütün subaylar selam vaziyetinde durmuşlardır. Selimiye, Haydarpaşa, Kadıköy, Moda ve Fenerbahçe sahillerini hıncahınc dolduran kalabalığın gözyaşları arasında Adalara doğru ilerleyen Yavuz her çeyrek saatte bir top atarak ilerlemiştir. Program gereğince yabancı savaş gemileri Yavuz'a Ada açıklarına kadar eşlik etmişler, bütün yabancı savaş gemileri birer birer Yavuz'un sağından geçmiş ve geri dönmüşlerdir. O sırada bu savaş gemilerinin subay ve erleri selam vaziyetinde sıralanmışlar, Yavuz'un güvertesinde generallerimiz bu selama karşılık vermişlerdir¹⁵¹. Saat 18.50'de Yavuz, İzmit'e gelmiştir. Atatürk'ün naaşının konulduğu tren 20.30'da Ankara'ya doğru hareket etmiş, 20 Kasım saat 10.00'da Ankara İstasyonunda cumhurbaşkanı, meclis başkanı, bakanlar kurulu, genelkurmay başkanı ve milletvekilleri tarafından karşılanmıştır. Tabut 12 general tarafından trenden indirilerek top arabasına konmuş, 10.50'de gardan hareket eden top arabası 11.30'da TBMM'nin önünde durmuştur. Atatürk'ün tabutunun katafalka konulmasıyla saat 12.00'da halkın saygı geçidi başlamış, tören gece yarısına kadar devam etmiştir¹⁵². Ertesi gün cenaze töreninin son bölümü başlamıştır. Cenazeyi takip edecekler saat 09.00'a kadar TBMM binası önünde toplanmışlardır. Nöbet bekleyen subaylar tören saatine yakın Atatürk'ü son defa selamlayarak yerlerini dört generale bırakmışlardır. Ankara'daki cenaze törenine Çekoslavakya, ABD, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, Japonya, Letonya, Polonya, Yunanistan elçileriyle; Afganistan, Arnavutluk, Belçika, Hatay Devleti, Irak, İtalya, Macaristan, Mısır, Milletler Cemiyeti heyetleriyle; İspanya, Suriye hem elçileri hem heyetleriyle; Almanya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İran, Romanya, Yunanistan hem elçileriyle hem askerleriyle; Sovyetler Birliği ve Yugoslavya ise elçi, heyet ve askerleriyle törene katılmışlardır¹⁵³. Heyetleri İstanbul'a getirecek olan yabancı savaş gemilerine, subayların üniformayla karaya çıkmalarına ve telsiz kullanmalarına bakanlar kurulunca izin verilmiştir¹⁵⁴. Yabancı kıtaat cenaze alayında harbiyelilerden sonra yer almış ve alfabetik sıraya göre dizilmişlerdir. Meclis binası önündeki tabut meclisçe seçilen; Naşid Uluğ (Kütahya), Mehmet Somer (Kütahya), Eyüp Danişoğlu (Trabzon), Kenan Ural (Manisa), Hasan Ali Yücel (İzmir), Hikmet Işık (Erzincan), Hilmi (Mardin), Zühtü

¹⁵¹ Şimşir, s. 387, 394.

¹⁵² İsmet Üzen- Yüksel Özgen, *Bir Milletın Atasına Vedası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013, s. 16.

¹⁵³ Şimşir, s.411, 417, 422.

¹⁵⁴ BCA, Dosya: 239-127 Fon Kodu:30..18.1.2 Yer No:85.99..10.

Akın (Kırklareli), Galip Pekel (Tokat), Hamdi (İstanbul), Osman (Manisa), Atıf Bayındır (İstanbul) isimli vekillerce taşınarak top arabasına konulmuştur. Cumhurbaşkanlığı orkestrası en önde yer almış ve Chopen'in matem marşını çalmıştır. Saat 10.10'da saygı geçidi başlamıştır. Sırasıyla subaylar, muhafız alayı, genç harbiyeliler, ecnebi kıtaatlar (Almanya-Bulgaristan-Fransa-Büyük Britanya-Yunanistan-İran-Romanya-Sovyetler-Yugoslavya), Makbule Atadan, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Başyaver Celal ve diğer yaverler, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Celal Bayar, Mareşal Fevzi Çakmak, misafir heyetler, elçiler, bakanlar ve milletvekilleri saygı geçidinde bulunmuşlardır¹⁵⁵. Meclis binasından Etnografya Müzesine kadar olan yürüyüşte top arabasının arkasındaki sıra saygı geçidindeki sıranın aynısı olmuştur. Ona ek olarak milletvekillerinden sonra il temsilcileri, parti kurulları, halkevleri temsilcileri, gençlik ve yükseköğrenim temsilcileri gelmişlerdir. Tabut, müzenin içindeki mermer kaidenin üzerine konulmuştur. Baş ve ayakuçlarında üçer meşalenin yandığı, dört subayın başında nöbet beklediği tabutun önünde TBMM üyeleri, kara, deniz, hava kuvvetleri komutanları, subaylar ve hükümet erkani veda ve saygı geçişi yapmışlardır¹⁵⁶. Hükümetin isteğiyle 21 Kasım günü ülkedeki halkevlerinde de törenler yapılması, törenlerin saat 11.00'da halkevlerinde İstiklal Marşıyla başlaması, Atatürk'ün hayatının anlatılması, Atatürk'ün gençliğe hitabesinin okunması ve üç dakikalık saygı duruşundan sonra törenlere son verilmesi istenmiştir. Ayrıca 28 Kasım'dan itibaren halkevlerinin resmi faaliyetlerine devam edebilecekleri fakat 10 Aralık'a kadar çay, davet balo gibi etkinlikler yapamayacakları belirtilmiştir¹⁵⁷. Yapılması istenen cenaze törenlerinin uygulayıcısı valiler, halkevi başkanları, ilçelerde kaymakamlar, nahiyelerde nahiye müdürleri ve köylerde muhtarlar olmuşlardır. Yapılan törenlerde konuşmalar yapıp, şiirler okunmuştur ve birçok fotoğraflar çekilmiştir¹⁵⁸. 21 Kasım günü cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Atatürk'ün vefatı sebebiyle bir beyanname yayınlamıştır. Sonraki yıllarda da gazetelerde aynı beyanname yayınlanmış ve anma törenlerinde okunmuştur.

*Büyük Türk Milletine,
Bütün ömrünü, hizmetine vakfettiği sevgili milletinin ihtiram kolları üstünde Ulu Atatürk'ün
fani vücudu, istirahat yerine tevdi edilmiştir. Hakikatte yattığı yer, Türk milletinin onun için
aşk ve iftiharla dolu olan kahraman ve vefalı göğsüdür.*

¹⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Kasım 1938, s. 7.

¹⁵⁶ Şimşir, s. 428.

¹⁵⁷ BCA, Dosya: , Fon Kodu:490..1.0.0, Yer No:4.19..15.

¹⁵⁸ Üzen-Özgen, s. 24 (Birçok il ve ilçede yapılan programlara bu kitaptan ulaşılabilir.)

Atatürk, tarihte uğradığımız en zalim ve haksız itham gününde meydana atılmış, Türk milletinin masum ve haklı olduğunu iddia ve ilan etmiştir. İlk önce ehemmiyeti kavranmamış olan gür sesi, asla yıpranmayan bir kuvvetle, nihayet bütün cihanın şuuruna nüfuz etmiştir.

En büyük zaferleri kazandıktan sonra da Atatürk, ömrünü yalnız Türk milletinin haklarını, insaniyete ezeli hizmetlerini ve tarihe hak ettiği meziyetlerini ispat etmekle geçirmiştir. Milletimizin büyüklüğüne, kudretine, faziletine, medeniyet istidadına ve mükellef olduğu insaniyet vazifelerine sarsılmaz itikadı vardır.

"Ne mutlu Türk'üm diyene!" dediği zaman, kendi engin ruhunun, hiç sönmeyen aşkını en manalı bir surette hulasa etmiş idi.

Fena zihniyet ve idare ile geri bırakılmış Türk cemiyetini, en kısa yoldan insanlığın en mükemil ve en temiz zihniyetleriyle mücehhez modern bir devlet haline getirmek, onun başlıca kaygısı olmuştur. Teşkilat-ı Esasiye'mizde ve bugün hizmet başında, irfan muhitinde ve geniş halk içinde bulunan bütün vatandaşların vicdanlarında yerleşmiş olan laik, milliyetçi, halkçı, inkılapçı, devletçi, cumhuriyet, bize bütün efsafile Atatürk'ün en kıymetli emanetidir.

Üfulünden beri Atatürk'ün aziz adı ve hatırası, bütün halkımızın en candan duygularıyla sarılmıştır. Memleketimizin her köşesinde ve bütün milletçe kendisine gösterdiğimiz samimi bağlılık, devlet ve milletimiz için kudret ve vefanın belâğ misalidir. Türk milletinin aziz Atatürk'e gösterdiği sevgi ve saygı, Onun niçin Atatürk gibi bir evlat yetiştirebilir bir kaynak olduğunu bütün dünyaya göstermiştir.

Atatürk'e tazim vazifemizi ifa ettiğimiz bu anda, halkımıza, kalbimden gelen şükran duygularımı ifade etmeyi, ödenmesi lazım bir borç saydım.

Milletlerarasında kardeşçe insanlık hayatı Atatürk'ün en kıymetli ideali idi. Bütün dünyada ölümün gördüğü ihtiramı, insanlığın atisi için ümit verici bir müjde olarak selamlarım. Bu sözlerim, yazılarımla ve toprağımızla şövalye askerleri ve mümtaz şahsiyetleriyle yasımıza iştirak eden büyük milletlere Türk milleti adına şükranlarımın ifadesidir.

Devletimizin banisi ve milletimizin fedakar, sadık hadimi,

İnsanlık idealinin aşık ve mümtaz siması;

Eşsiz kahraman Atatürk

Vatan sana minnettardır.

Bütün ömrünü hizmetine verdiği Türk milletiyle beraber senin huzurunda tazim ile eğiliyoruz. Bütün hayatında bize ruhundaki ateşten canlılık verdin. Emin ol, aziz hatıran, sönmez meş'ale olarak ruhlarımızı daima ateşli ve uyanık tutacaktır.

Reis-i Cumhur İsmet İnönü¹⁵⁹

1.2. 1950 Yılına Kadar Yapılan 10 Kasım Anma Törenleri

Atatürk'ün birinci ölüm yıl dönümü, dünyada ve ülkemizde 2. Dünya Savaşı'nın etkisinin hissedildiği zamanlara denk gelmiştir. 2 Kasım 1939'dan itibaren gazeteler Atatürk'ün ölüm yıldönümünün programını vermeye başlamışlardır¹⁶⁰. Hükümet anma programı için ayrılacak bütçeyi aylar öncesinden belirlemiştir¹⁶¹. Atatürk'ün ölüm yıldönümü sebebiyle İsviçre'de üzerinde Atatürk'ün resmi, doğum ve ölüm tarihinin yazılı olduğu madeni para ve pul basılmıştır¹⁶².

Atatürk'ün ölüm yıl dönümü sebebiyle yapılacak anma programları hükümetçe belirlenmiştir. Buna göre

¹⁵⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Kasım 1938, s. 7.

¹⁶⁰ Şimşek, s.61.

¹⁶¹ BCA, Fon Kodu:30..18.1.2 , Kutu No: 86, Dosya No: 18, Sıra No: 16.

¹⁶² BCA, Dosya:166-65, Fon Kodu:30..18.1.2, Yer No:85.115..20.

I. Halkevlerinde:

A) Ebedi şef Atatürk'ün ölüm gün ve saatine tesadüf eden 10 İkciteşrin 939 cuma günü saat 9.05'te bütün Halkevlerinde, Halkevi olmıyan yerlerde Parti merkezlerinde bir ihtifal toplantısı yapılacaktır.

B) Bu toplantıyı, Halkevi olan yerlerde Halkevi reisleri, olmıyan yerlerde Parti Reisleri tanzim ve idare edeceklerdir.

C) Bu toplantı umum için olmakla beraber bilhassa o şehir ve kasabadaki en büyük mülkiye memuru başta olmak üzere askeri makam amirleriyle devair reisleri, Parti ve Halkevi mensupları resmi ve hususi teşekküllerin mümessilleri davet edilecektir.

D) Toplanılan yerin münasip mahalline Atatürk'ün bir büstü, yoksa bir fotoğrafı konacak ve bu köşe Türk ve Parti bayraklarıyla ve çiçeklerle süsleneyecektir. Tam o saatte vazifeli kılınacak bir zat, Atatürk'ün o gün, o saatte öldüğünü, kısa ve veciz bir ifade ile anlatarak hazır bulunanları ayakta beş dakika saygı susmasına davet edecektir.

E) Bundan sonra bir hatip, Atatürk'ün hayatı, memleket ve millet için yaptığı büyük hizmetler hakkında bir hitabede bulunacak ve bunu müteakip Milli Şef İnönü'nün Atatürk hakkındaki bağlı beyanamesi okunarak toplantıya son verilecektir.

II. Mekteplerde:

10 İkciteşrin 939 günü bütün mekteplerde 9.05 te talebe mektebin münasip salonunda toplanacak ve aynı şekilde 5 dakika ayakta saygı susması yapacak; müteakiben bir muallim tarafından Atatürk'ün hayatı, memleket ve millet için yaptığı büyük hizmetleri hakkında kısa bir hitabede bulunacak ve Milli Şef İnönü'nün bağlı beyanamesi okunarak merasime nihayet verilecektir.

III. Matbuat:

10 İkciteşrin 939 günü bütün Türk matbuatı baş sahifesini siyah çerçeve içine alacaklar ve Atatürk'ün hayat ve eserlerini canlandıran, ölümünün mucip olduğu büyük teessürü ifade eden ve Kemalizmin ilelebet yaşıyacağı hakkında yazılar yazacaklardır.

IV. Radyoda:

10 İkciteşrin 939 günü Türkiye radyosu sabah neşriyatında sabah haberlerinden sonra (Aziz yurttaşlar: Bugün ebedi şef Atatürk'ün ölümünün ilk yıl dönümüdür. Türkiye radyosu, o gün bu büyük acı dolayısıyla Milli Şef İnönü'nün büyük Türk milletine yaptığı beyannameyi okuyacak ve milletin bu büyük elemine katılarak tazimen susacaktır.) diyecek ve beyannameyi okuyacaktır.

Öğle ve akşam neşriyatında ise yine yalnız ajans haberlerini söylicecek ve ajans haberlerini müteakip (Sayın yurttaşlar: Bugün Ebdei Şef Atatürk'ün ölümünün ilk yıldönümüdür. Türkiye radyosu Türk milletinin bu büyük elemine katılarak tazimen susuyor.) sözü ile neşriyatını tatil edecektir. Ve bugünkü konuşmalar muhtelif yabancı dilerler tekrarlanacaktır.

Not: Radyo bugünkü sabah neşriyatını ihtifal kısmı 9.05'e gelecek şekilde tanzim edecektir¹⁶³.

Cumhuriyet Gazetesi siyah sütunlarla çıkmış, Yunus Nadi'nin "Kalbimizdeki Güneş", Nadir Nadi'nin "Acı Kaybımız" isimli makaleleri baş sayfadan paylaşılmıştır¹⁶⁴.

¹⁶³ BCA, Dosya:8.BÜRO, Fon Kodu:490..1.0.0, Yer No:1434.741..1.

09.05'te radyodan cumhurbaşkanının halka beyannamesi okunmuş, aynı beyanname 18.45'te Farsça, 19.45'te Arapça, gece de İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Ankara Halkevi'ndeki tören saygı duruşuyla başlamış, İsmet İnönü'nün millete beyannamesi okunmuştur¹⁶⁵. Törende vekiller, Parti Genel Sekreteri Fikri Tuzer, genel idare üyeleri, mebuslar ve halk bulunmuştur. Halkevi Başkanı Ferit Celal Güven, Behçet Kemal Çağlar konuşma yapmışlardır. Buradaki törenden sonra CHP genel idare heyeti üyeleri, Parti Genel Sekreteri Dr. Fikri Tuzer önderliğinde geçici kabri ziyaret edip çelenk koymuşlardır. İsmet İnönü 09.05'te Etnografya Müzesi önüne gelmiş, askeri kıta tarafından selamlanmış, vekiller heyetince karşılanmıştır. İsmet İnönü geçici kabre bir buket gül koymuştur. Atatürk'ün huzurunda saygı duruşunda bulunmuş ve halk gözyaşları içinde geçici kabri ziyaret etmiştir. Amerika Büyükelçisi Mac Murray Türkiye'deki yabancı elçiler arasında en kıdemlisi olması dolayısıyla yabancı temsilciler adına geçici kabre çelenk koymuştur. Polis Enstitüsünde bir tören yapılmıştır. Türk Hava Kurumu binasında Türkkuşu grubu toplantı yapmış, Atatürk'ü mihnet ve sevgiyle anmışlardır. İstanbul'daki tüm halkevlerinde tören yapılmıştır. Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, İstanbul komutanı, vilayet ve belediye erkanı resmi ve özel müesseseler Eminönü Halkevinde toplanmışlardır. Törenin ardından Sarayburnu'ndaki Atatürk heykeline çelenk konulmuştur. Taksim ve harbiye yedek subay okulu önündeki Atatürk heykellerine de çelenk konulmuştur¹⁶⁶. Hatay'da da Atatürk'ü anma töreni yapılmıştır. Gündüz sinemasında vali, parti müfettişleri, parti ve halkevi reisleri, askeri ve mülki erkan başta olmak üzere kalabalık bir halk kitlesi yer almıştır. Merasim sonrası etrafında meşaleler yanan Atatürk büstüne gidilmiş ve çelenk koyulmuştur. Berlin Büyükelçiliğimizde de toplantı yapılmış, toplantı salonunda Atatürk'ün çiçeklerle süslenmiş resmi önünde saygıyla eğilmişlerdir. Atina gazeteleri de matem gününde Atatürk'ü anmışlardır¹⁶⁷. 10 Kasım günü Hindistan'da Atatürk isimli özel gazete çıkarılmıştır. Ayrıca gazetelerde Atatürk ile ilgili anılara yer verilmiştir¹⁶⁸. Atatürk'ün ilk ölüm yıldönümü için de bir film hazırlanmış, İstanbul'da İpek

¹⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1939, s. 1.

¹⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1939,s. 3.

¹⁶⁶ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1939, s. 5.

¹⁶⁷ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1939, s. 3.

¹⁶⁸ Şimşek, s. 73, 74.

Sinemasında yayınlanmıştır. Yabancı gazetecilerin çektiği Atatürk'ün cenaze törenine ait filmler de postayla gelmiş ve izletilmiştir¹⁶⁹.

1940 yılında yapılacak anma törenleri için CHP Genel Merkezi anma programlarını önceki seneki gibi belirlemiş ve tüm yurtda yapılacak anma törenleri için bildiri yayınlamıştır. Buna göre şehir ve kasabalarda anma töreni yerleri halkevleri olarak belirlenmiş, askeri ve mülki erkanın katılması gerektiği belirtilmiştir. Radyo yayınında sabah ve öğle program saatlerinde Atatürk'ün ölüm yıldönümü olduğu belirtilerek İsmet İnönü'nün beyannamesinin okunması ve yayının bu şekilde bitirilmesi akşam saatinde de sabahki gibi yayın yapıldıktan sonra Atatürk'ün 10. Yıl Nutkunun kendi sesiyle yayınlanması uygun görülmüştür. Yurtdışındaki elçilik ve ya konsolosluk binalarında da aynı halkevlerindeki gibi tören yapılacağı ve yurtdışında yaşayan vatandaşların oralardaki törenlere katılabilecekleri belirtilmiştir¹⁷⁰. 10 Kasım'da çıkan bütün gazeteler siyah çerçeveler içinde çıkmış, yazılarında dünyanın bu karışık halinde Türk milletinin, Atatürk'ün miras bıraktığı eserleri korumak için Milli Şef etrafında toplanarak dövüşmeye hazır oldukları bildirilmiştir¹⁷¹. Yeni Sabah Gazetesi "Ata'dan Ayrılışın İkinci Yıldönümü", "Bütün Yurt Onu Anıyor" manşetleriyle çıkmıştır. Gazetenin ilk sayfasında ortada Atatürk'ün fotoğrafı, sağında İsmet İnönü'nün tarihi beyannamesi, solda Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Milli Matem" başlıklı makalesi yer almıştır. Ayrıca Mustafa Kamran Bazkunt'un "Cenaze Alayı" başlıklı şiiri yer almıştır¹⁷². Cumhuriyet Gazetesi "Büyük Matem" Günümüz başlığıyla çıkmış, Yunus Nadi Sayfa 4'te, Nadir Nadi sayfa 8'de Atatürk'le ilgili yazı yazmışlar, iki yazının da büyük bölümü gazetenin ilk sayfasında yer almıştır. Abidin Daver'in bu güne ait yazısı, Cevat Abbas Gürer'in Anafartalar'la ilgili anısı, İnönü'nün beyannamesi ve Atatürk'ün gençliğe hitabesi de diğer sayfalarda yer almıştır¹⁷³. Ulus Gazetesinde ise, baş sayfada İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün ölüm yıldönümünde yayınladığı bildirisini, Falih Rıfkı Atay'ın yazısı yer almıştır. Ayrıca Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürk hakkında yazısı, başka birçok makale, yabancı gazetelerin Atatürk'ün vefatı hakkında yazdıkları yazılar ve Atatürk'ün hayatıyla ilgili bilgiler yer almıştır¹⁷⁴. Etnografya Müzesi Ankara'daki

¹⁶⁹ BCA, Arşiv No: 490, Fon Kodu: 1.0.0, Yer No:1435.745.3.

¹⁷⁰ BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No:1435.742..1.

¹⁷¹ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1940, s. 1.

¹⁷² Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1940, s. 1.

¹⁷³ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1940, s. 1, 6.

¹⁷⁴ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1940, s. 1, 2, 4, 5, 6, 8.

törenlerin merkezi olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Refik Saydam, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Atatürk'ün huzurunda beş dakikalık saygı duruşunda bulunmuşlardır¹⁷⁵. Saat 09.30'da kordiplomatiğin en kıdemlisi sıfatıyla Amerika Büyükelçisi Mac Murry Etnografya Müzesine gelmiş ve saygı duruşunda bulunmuştur. Akşamın geç saatlerine kadar halkın ziyareti sürmüştür¹⁷⁶. Ankara Halkevindeki anma töreninde Burhan Belge tarafından Atatürk'ün Hayatı anlatılmış, Behçet Kemal Çağlar "Atatürk'e Sesleniş" isimli şiirini okumuş, İsmet İnönü'nün 21 Kasım 1938'de yayınladığı beyanname Burhan Belge tarafından okunmuş, Atatürk'ün 10. Yıl Nutku sinemada gösterilmiştir. Anma törenine vekiller, mebuslar, resmi daireler, CHP üyeleri, gazeteciler davet edilmiş, kıyafet olarak siyah elbise tespit edilmiştir. Törenin ardından Atatürk'ün geçici kabri ziyaret edilmiştir¹⁷⁷. Polis Enstitüsünde ayrı bir tören yapılmış, buradaki törende Prof. Vasfi Raşit Seviğ Atatürk'ün hayat ve şahsiyeti hakkında konuşma yapmış, ardından abideye çelenk bırakılmıştır. Hukuk, Dil, Tarih-Coğrafya Fakülteleri, Yüksek Ziraat Enstitüsü ve diğer okullarda da öğrenci ve öğretmenler toplanarak tören yapmışlardır¹⁷⁸. İstanbul'da Eminönü Halkevinde ve üniversitede de buna benzer bir program uygulanmış ve program sonunda Sarayburnu'ndaki Atatürk heykeline çelenk konulmuştur. Eğlence yerleri kapanmış, sadece İpek, Melek ve Saray Sinemalarında Cumhuriyet'in 10. Yıl Merasimi, Atatürk'ün Cenaze Merasimi, Parti ve Tayyare Cemiyetlerine dair filmler gösterilmiş, bunlardan elde edilen gelirin de Beyoğlu Tayyare Cemiyeti'ne ait olacağı belirtilmiştir¹⁷⁹. Şişli Halkevindeki töreni ilçe CHP başkanı açmış, tören sonunda Harbiye Yedek Subay Okulu önündeki Atatürk anıtına çelenk konulmuştur. Fatih, Kadıköy ve Üsküdar'da saygı duruşu, Atatürk'ün hayatı hakkında konuşma ve milli şefin beyannamesinin okunması şeklinde ilerleyen törenler yapılmıştır. Beyoğlu Halkevindeki törende saygı duruşunun ardından Atatürk'ün hayatı anlatılmış ve hatipler konuşmuş, törenin sonunda Taksim abidesine çelenk konulmuştur¹⁸⁰.

¹⁷⁵ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1940, s. 4.

¹⁷⁶ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1940, s. 2.

¹⁷⁷ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1940, s. 2.

¹⁷⁸ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1940, s. 5.

¹⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1940, s. 3.

¹⁸⁰ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1940, s. 2.

Atatürk'ün vefatının üçüncü yıldönümü için yapılacak törenler hakkındaki program parti genel merkezince yayınlanmıştır. Buna göre 10 Kasım 1941 Pazartesi günü halkevi ve ya halkodalarında bunların olmadığı yerlerde parti merkezlerinde anma töreninin yapılması, halkevi ve halkodalarında yapılan toplantıları halkevi ve ya halkodası başkanlarının, parti merkezlerindeki toplantıları parti başkanlarının düzenlemesi belirtilmiştir. CHP teşkilatının bulunmadığı yerlerde de anma töreninin uygun bir binada yapılması ve o bölgedeki en büyük hükümet amirinin toplantıyı düzenleyeceği belirtilmiştir. Anma törenlerinin halk için yapıldığı vurgulanarak bölgedeki askeri ve mülki makamların, parti, halkevi, halkodası mensuplarının, resmi ve özel toplulukların üyelerinin katılması gerektiği belirtilmiştir. Toplantı yerine Atatürk'ün bir büstünün yoksa resminin konulması etrafının Türk bayrağı ve çiçeklerle süslenmesi, seçilen bir kişinin günün anlam ve önemine dair bir konuşma yapması istenmiştir. Toplantının bitişinden sonra varsa bölgedeki Atatürk büstüne gidilerek çelenk konulması yoksa topluca Cumhuriyet Meydanına gidilip çelenk konulması istenmiştir. Okullarda da buna benzer bir törenin yapılacağı belirtilmiştir. Gazetelerin baş sayfalarının siyah çerçeve içine alarak çıkarılması, yazılarında Atatürk'ün hayatı ve Kemalizmin daima yaşayacağından bahsetmeleri istenmiştir. Radyonun sabah yayınının saat 09.05'de başlamasını sabah ve öğle yayınlarında sadece Atatürk'ün ölüm yıl dönümü olduğunu belirtip susmaları akşam yayınında buna ek olarak İsmet İnönü'nün millete beyannamesinin okunmasını ve ardından Atatürk'ün 10. Yıl Nutkunu kendi sesiyle yayınlamaları istenmiştir. Yurtdışındaki anma törenlerinin elçilik ve ya konsolosluklarda olacağı elçi ve ya konsolosların toplantıları düzenleyeceği belirtilmiştir¹⁸¹. İzmir Halkevinde Kamuran Örs bir konuşma yapmış, Atatürk'ün hayatı, hizmet ve kahramanlıkları anlatılmış, törenden sonra halkevine gönderilen altmış kadar çelenk vali, belediye başkanı, tugay komutanları, parti, teşkilat başkanları ve halkla beraber Cumhuriyet Meydanına götürülerek Gazi heykeline konulmuştur¹⁸². Etnografya Müzesi sabahtan akşama kadar halkın ziyaretine açık olmuştur. Asker ve polis sabahın erken saatlerinden itibaren müzenin önünde nöbet tutmuşlardır. Saat 08.30'dan itibaren meclis reisi, başbakan, vekiller, mebuslar, genelkurmay başkanı, parti ve il temsilcileri müzenin önünde toplanmaya başlamışlardır. Ankara Halkevinde vekiller ve mebusların da katıldığı büyük bir tören yapılmıştır. Kızılay Mamak'taki Gazi Maskesi fabrikasında

¹⁸¹ BCA, Dosya, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 132.534..5.

¹⁸² BCA, Dosya, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435-743-2.

da bir tören yapılmış, törene fabrika idarecileri, teknisyenler, işçiler ve diğer işyerlerinde çalışanlardan da oluşan kalabalık bir kitle katılmıştır¹⁸³. Ulus Gazetesi baş sayfanın ortasında Atatürk'ün büyük bir resmi, sol tarafta İsmet İnönü'nün millete beyannamesi ve sağ tarafta Falih Rıfkı Atay'ın Atatürk ile ilgili başyazısı yer almış şekilde çıkmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürk'ün dahiliğini anlattığı yazısı, Nurettin Artam "Yas Günümüzde", Kemal Zeki Gençosman "Yıllanmış Acı", Naim Onat "Atatürk Bizi Affet" ve "Saat Kaç", "Atatürk'ümüz", "Atatürk'ün Altın Devresi" başlıklı yazılar yer almıştır. Ayrıca gazetede Atatürk'ün hayatı ve özellikleri yazılmış, askerlik hayatı üzerinde durulmuştur¹⁸⁴.

1942'deki anma törenleri de yine öncekiler gibi halkevlerinde yapılmıştır. Törenlere bölgelerdeki askeri ve mülki memurlar ve halk katılmıştır. Saygı duruşunun ardından bir konuşmacı Atatürk'ün askerlik hayatını, zaferlerini ve millete hizmetlerini anlatmış, İsmet İnönü'nün millete beyannamesi okunmuş, törenin ardından bölgedeki Atatürk büstlerine çelenk konulmuştur. Törenlerin nasıl yapılacağını beyannameyle duyuran partiye, törenler yapıldıktan sonra törenlerin içeriğine dair dönütler gelmiştir¹⁸⁵. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, İkinci Başkan Orgeneral Asım Gündüz, bütün vekiller, CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenal Etnografya Müzesinde Atatürk'ün huzurunda bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanı, meclis başkanı, başbakan, genelkurmay başkanı kabre menekşe demetleri koymuşlardır. Cumhurbaşkanı gelişinde ve gidişinde bir kıta askerce ihtiram resmi yapılmıştır. Saat 10.00'da en kıdemli elçi sıfatıyla Polonya büyükelçisi Atatürk'ün kabrini ziyaret etmiş, saat 10.30'da Mihver Devletleri büyük ve orta elçileri Etnografya müzesine gelerek muvakkat kabir üzerine defne dallarından yapılmış ve bütün bu devletlerin bayraklarıyla süslenmiş çelenk koymuşlardır. Almanya Büyükelçisi Von Papan çelengi koyarken şeref duyduğunu belirtmiştir. Bu ziyaretin sonrasında Fransa büyükelçisi gelmiştir. Kordiplomatik mensupların ziyareti sırasında kendilerine askeri tören yapılmıştır. Ankara halkevindeki törende Atatürk'ün onuncu yıl nutkunu sesi ve görüntüsüyle canlandıran film izlenmiştir. Uzun kuyruklu sıralar halinde Atatürk'ün muvakkat kabri ziyaret edilmiştir. Yardımsevenler Cemiyeti genel merkezi Atatürk'ün hatırasını taziz

¹⁸³ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1941, s. 2.

¹⁸⁴ Ulus Gazetesi 10 Kasım 1941, s. 1, 2, 5, 6, 7, 8.

¹⁸⁵ BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.743..2.

amacıyla 600 yoksul aileye bulgurluk buğday ve zeytinyağı dağıtmıştır. Muğla, İzmir, Zonguldak, Yedek Subay Okulunda da klasik törenler yapılmıştır. Behçet Kemal Çağlar'ın halkevinde okuduğu şiir ertesi gün Nöbetçi Millet Gazetesinde yayınlanmış, Cevdet Kerim İncedayı'nın halkevindeki törende yaptığı ve herkesi etkileyen konuşmasının tam metni 11 Kasım'da gazetede verilmiştir¹⁸⁶. Ulus Gazetesi 10 Kasım'daki nüshasını Atatürk'e ithaf etmiştir¹⁸⁷. Falih Rıfkı Atay'ın Atatürk ile ilgili başyazısı ve İsmet İnönü'nün Atatürk ile ilgili sözleri gazetenin baş sayfasında yer almıştır. Atatürk ile ilgili anılar, hayatından kesitler, Atatürk'e yazılan şiirlere gazetede rastlanmıştır. "Aydın Gençlik Atatürk'ü Konuşuyor" başlığı altında fakülte öğrencilerinin Atatürk'ü anlatan yazıları yayınlanmıştır. Atatürk'ün verdiği nutukların Üniversite Kitabevinden yayınlandığı ve satılmakta olduğu gazetede ilan edilmiştir¹⁸⁸.

1943 yılında tüm yurttaki halkevi ve halkodalarında bunların olmadığı yerlerde CHP merkezlerinde Atatürk'ün vefatı kısa ve veciz bir şekilde anlatılmış, 5 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuş, bir hatip Atatürk'ün hayatını anlatmıştır. Milli şef İsmet İnönü'nün bildirisi okunmuş, Atatürk'ün heykeli ve ya büstüne yoksa Cumhuriyet Meydanlarına hep birlikte gidilip çelenk konulmuştur. Siyah renk kıyafet giyilmesi CHP'ce gönderilen beyannamede belirtilmiştir. Tüm okullarda da aynı tören yapılmıştır. Ankara Halkevinde Ferit Celal Güven açılış konuşmasını yapmış, saygı duruşunun ardından Behçet Kemal Çağlar konuşma yapmış, İsmet İnönü'nün Türk milletine beyannamesi okunmuş, Atatürk'ün 10. Yıl Hitabesi sinemada gösterilmiştir. Tören sonunda geçici kabre gidilmiştir¹⁸⁹. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Reisi Abdülhalik Renda, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Mareşal Fevzi Çakmak, vekiller, CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenal, parti idare heyeti azaları, müstakil grup reis vekili Atatürk'ün huzurunda bulunmuşlardır. Saat 11.15'te yabancı elçiler adına Polonya büyükelçisi muvakkat kabri ziyaret etmiştir. Saat 11.30'da Almanya Büyükelçisi Von Papen, Japonya büyükelçisi, Romanya, Macaristan, Finlandiya elçileri ve Bulgar maslahatgüzarı geçici kabre gelmişler ve bir çelenk koyarak Atamızın manevi huzurlarında saygı ile eğilmişlerdir. Saat 11.45'te de Fransa Büyükelçisi Gaston Bergery muvakkat kabri ziyaretle bir çelenk koymuş ve Atatürk'ün manevi huzurunda

¹⁸⁶ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1942, s.2, 5.

¹⁸⁷ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1942, s. 1.

¹⁸⁸ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1942, s. 1, 3, 4, 5, 6.

¹⁸⁹ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1943, s. 8.

eğilmiştir. Kordiplomatik mensuplarının geçici kabre geliş ve gidişlerinde kendilerine askeri merasim yapılmıştır. Yardımsevenler Cemiyeti Atatürk'ün ölüm yıldönümü sebebiyle yoksullara 6 kilo bulgur 1 kilo zeytinyağı dağıtmıştır. İstanbul'daki törende saygı duruşunda bulunulmuş, Atatürk hakkındaki konuşmalardan sonra Sarayburnu'na gidilerek çelenk bırakılmıştır. Eminönü Halkevinde yapılan toplantıda da CHP İdare Heyeti Reisi Dr. Behçet Uz ile generaller ve yüksek rütbeli subaylar, vilayet, parti ve belediye erkanı bulunmuştur. Amerika, Atatürk'ün ölüm yıldönümü dolayısıyla Türk milletine baş sağlığı dilemiş ve Atatürk'ün hususiyetlerinden bahsetmiştir¹⁹⁰. Ulus Gazetesinin ilk sayfasında Atatürk'ün portresi altında İsmet İnönü ve Atatürk'ün silueti, sağ tarafta Falih Rıfki Atay'ın Atatürk hakkındaki yazısı, sol tarafta İsmet İnönü ve Şükrü Saraçoğlu'nun Atatürk hakkındaki sözleri yer almıştır. Gazetede sayfa İsmet İnönü ve Atatürk'ün yan yana olduğu fotoğraflar koyulmuştur. Ayrıca gazetede İsmet İnönü'nün millete beyannamesi, Falih Rıfki Atay "Mucizeli Bir Ömür", Ahmet Hamdi Tanpınar "5 Yıl Oldu", Yavuz Abadan "Atatürk'ün Şahsiyeti", Prof. Dr. Sadi Irmak "Atatürk ve İlmimiz", Şemsettin Sirer "Atatürk ve Barış", Kozanlı Sözdöğuran "Kara Gün Oldu Bugün..", Celal Dincer "Atatürk ve Topyekûn Harp", Prof. Mim Kemal Öke "Atatürk'ün Son Günleri" başlıklı yazılar yer almıştır¹⁹¹.

Atatürk'ün vefatının altıncı yılı sebebiyle tüm yurttaki yapılması gereken törenlere ilişkin CHP tarafından beyanname yayınlanmıştır. Törenler bu beyanname doğrultusunda programlanmıştır. Tüm yurttaki halkevlerinde yapılan törenlere mülkiye amiri, askeri makam amirleri, daire reisleri, parti, halkevi ve halkodası mensuplarıyla hususi teşekküllerin mümessilleri katılmıştır. Atatürk'ün hayatı, memleket ve millet için yaptığı şeyler anlatılmış, İsmet İnönü'nün millete beyannamesi okunmuş ve Atatürk'ün anıt ve ya heykeline çelenk koymaya gidilmiştir. Tüm yurttaki okullarda da aynı şekilde törenler yapılmıştır. Elçilik ve konsolosluk binalarında da benzer törenler düzenlenmiştir. Radyoda sabah İsmet İnönü'nün millete beyannamesi okunmuş, öğlen ve akşam haberler verilmiş ve Atatürk'ün hayatı anlatılmış, bunlar dışında radyo yayını yapılmamıştır. Radyo sabah yayınına 09.05'de başlamıştır¹⁹². Ankara Halkevinde Maraş Mebusu Ahmet Hamdi Tanpınar Atatürk'ün hayatını millet ve memleket için yaptıklarını anlatmıştır. İzmir'de saat 12.00'da konsoloslar Atatürk heykelinin önüne

¹⁹⁰ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1943, s. 1, 2.

¹⁹¹ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1943, s. 1, 2, 3, 4.

¹⁹² BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.743..3.

gelerek tazim vakfesi yapmışlardır. En kıdemlileri olarak İngiliz General Konsolosu Atatürk anıtına çelenk bırakmıştır. Etnografya Müzesindeki tören her seneki gibi gerçekleşmiştir¹⁹³. Ankara Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesinde de 17.30'da anma töreni yapılmış ve törene isteyen herkes katılabilmektedir. Ulus Gazetesi'nin baş sayfasında İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün vefatı sebebiyle yayınladığı beyanname ve Falih Rıfkı Atay'ın yazısı yer almıştır. Gazeteler yas göstergesi olarak siyah çerçeve içinde çıkmıştır. Gazetede "Vatan sana minnettardır." A. R. Erem, "Atatürk'e Mektup" Behçet Kemal Çağlar, "Atatürk ve Zihniyet İnkılâbı" Dr. Sadi Irmak, "Atatürk ve Tiyatro" Lutfi Ay, "Nöbet bıraktığı gün" Nurettin Artam, "Atatürk'ü Tanımak" Selahattin Batu, "Atatürk İçin" Cemal Yeşil'in şiiri ve "Atatürk ve Türk Milleti" Reşat Şemsettin Sırer başlıklı yazılar yer almıştır¹⁹⁴.

Atatürk'ün vefatının 7. Yılı sebebiyle CHP sekreterliği anma törenleri programı hazırlamıştır. Türk basınından baş sayfasını siyah çerçeve içine almasını ve Kemalizmi, Atatürk'ün hayatını ve Atatürk'ün memleket için yaptıklarını yazmaları istenmiştir. Yurtdışındaki vatandaşların konsolos ve ya elçiliklerce düzenlenecek törenlere katılabilecekleri belirtilmiştir. Halkevlerinde de her seneki gibi tören yapılacağı belirtilmiştir. Atatürk'ün muvakkat kabrinin saat 15.00'dan sonra halka açık olacağı yazılmıştır. Radyoda haberlerden sonra İsmet İnönü'nün beyannamesinin okunması, akşam yayınında Atatürk'ün hayatının anlatılması istenmiştir¹⁹⁵. Bir ortaokul öğretmeni radyoda yayınlanan İsmet İnönü'nün beyannamesi ve Atatürk'ün nutkunu okumak için CHP sekreterliğine başvurmuştur. Anma törenlerinden sonra programların akışı CHP sekreterliğine bildirilmiştir¹⁹⁶. Okullarda ve yüksekokullardaki programlar da her sene olduğu gibi yapılmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsünde, Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde, Siyasal Bilgiler Fakültesinde toplantılar düzenlenmiştir¹⁹⁷. İsmet İnönü, geçici kabre menekşe demeti koymuş, TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, bakanlar, Parti Genel Sekreteri Nafi Atıf Kansu, müstakil grup başkan vekili, CHP idare kurulu üyeleri, TBMM ve parti grubu başkan vekilleri, genelkurmay birinci ve ikinci başkanları ile ordu büyükleri, Ankara valisi Etnografya Müzesindeki törene katılmışlardır. Yunan Büyükelçi Raphael yabancı temsilciler adına kabri ziyarete

¹⁹³ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1944, s. 4.

¹⁹⁴ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1944, s. 1, 2, 3.

¹⁹⁵ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1945, s. 5.

¹⁹⁶ BCA, Dosya: 8.Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.744..1.

¹⁹⁷ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1945, s. 4.

gelmiştir. Maliye Okulunda da tören yapılmıştır. Sofya'daki elçiliğimizde anma programı yayınlanan beyannameye göre yapılmıştır¹⁹⁸. İsviçre'de Türk konsolosluğunda anma töreni yapılmıştır. Törende bir dakikalık saygı duruşunun ardından konsolos muavini Erince, devletimizin kuruluşunu ve Atatürk'ün bunda oynadığı rolü anlatmış, Atatürk'ün gençliğe hitabesini okumuş, Prof. Pittart Atatürk'ün Türk milletine yaptığı hizmetlerden bahsetmiş, İsmet İnönü'nün yüksek direktifleri altında Türk gençliğinin başarması gereken vazifeleri belirtmiştir¹⁹⁹. 10 Kasım 1945 tarihli Ulus Gazetesinde İnönü'nün millete beyannamesi ve İsmet İnönü ile Şükrü Saraçoğlu'nun Atatürk ile ilgili sözleri yer almıştır. Enver Ziya Karal "Atatürk ve Türk Tarih Tezi", Falih Rıfki Atay "Ondan Yedi Yıl Uzakta", 28 Mevsim Geçti başlıklı yazılar ve Atatürk'ün hayatı ve fotoğrafları yayınlanmıştır²⁰⁰.

Atatürk'ün vefatının sekizinci yılında CHP sekreterliği tüm yurttaki anma törenlerinin halkevi, halkodası ve ya parti merkezlerinde gerçekleştirileceğini, askeri ve mülki idarecilerin bu programlara katılması gerektiğini ve program akışının nasıl olacağına dair beyanname yayınlamıştır²⁰¹. Atatürk anıtları çiçeklerle süslenmiş, geçici kabirdeki törende İsmet İnönü, TBMM Başkanı General Kazım Karabekir, Başbakan Recep Peker, devlet bakanı, diğer bakanlar, Genel Kurmay Birinci Başkanı Orgeneral Salih Omurtak, ikinci başkanı, CHP Genel Başkanvekili Şükrü Saraçoğlu, Parti Genel Sekreteri Hilmi Uran, Demokrat Parti Genel İdare Kurulundan Refik Koraltan, Cemal Tunca, üniversite rektörü, danıştay, yargıtay ve sayıştay başkanları, vali ve belediye başkanı, garnizon komutanı, emniyet müdürü merkez komutanı yer almıştır. Afgan Büyükelçisi Ekselans Feyz Muhammed Han kordiplomatığının en kıdemlisi olarak geçici kabre gelmiştir. İstanbul'da halkevleri ve okullarda yapılan törenlerden sonra Sarayburnu ve Taksim'deki anıtlara çelenk koyulmuştur. DP ayrı olarak Tan Sinemasında toplantı yapmıştır. İzmir'de de halkevinde ve DP'lilerin hazırladığı iki toplantı yapılmıştır. DP, Cumhuriyet Meydanında toplanmış, halkevindekiler tören sonrası bando eşliğinde Cumhuriyet Meydanına giderek çelenk koymuşlardır²⁰². Halkevlerinde ve okullarda önceki senelerdeki gibi törenler yapılmıştır. Radyoda sabah haberlerinden sonra İsmet İnönü'nün millete beyannamesi okunmuş, öğle yayınında

¹⁹⁸ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1945, s. 4.

¹⁹⁹ Ulus Gazetesi, 12 Kasım 1945, s. 3.

²⁰⁰ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1945, s. 1, 2, 3.

²⁰¹ BCA, Dosya: 8.Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.744..3.

²⁰² Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1946, s. 5.

sadece haberler verilmiş, akşam da Atatürk'ün hayatı, eserleri anlatılmış ve yine İsmet İnönü'nün millete beyannameyi okunmuştur. Yurtdışındaki elçilik ve konsolosluklarımızda da anma toplantıları yapılmıştır²⁰³. Bugüne özel Yardımsevenler Derneği 198 kilo pirinç, 25 kilo bakla, 45 kilo mercimek, 150 kilo un, 1900 kilo kuru fasulye, 1047 kilo nohut ve iki çuval pirinç, altı çuval un ve 756 kutu çorbalık dağıtmış, ofis genel müdürlüğü; ziraat işletmeleri ve değirmen sahiplerine, Yardımsevenler Derneğine teşekkür etmiştir²⁰⁴. Her sene Atatürk'ün ölüm yıldönümü için ayrı sayı düzenleyen Yücel Dergisi İsmet İnönü'den mesaj rica etmiş, İsmet İnönü de zor zamanlarda birlikte olduğu Atatürk'ün ölüm yıldönümünü çok derinden hislerle geçirdiğini belirtmiştir. Ulus Gazetesi yine baş sayfasında İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün vefatında yayınlanan halka beyanını vermiştir. Falih Rıfkı Atay makalesinde Atatürk'e olan sevgiyi, Büyük Taarruz sonrası Yakup Kadri'yle İzmir'e yolculuklarını ve sonrasını anlatmıştır. Kemal Turan "8. Yıldönümünde", Prof. Nihat Erim "Kemalistin Yemini", Enver Ziya Karal "Atatürk'ün Düşünceleri", Claude Farrere "Büyük Meçhul" (18 Temmuz 1922' de Le Gsulols'de yayınlanan yazı Nejat Saner tarafından çevrilmiştir.) "Yaşayan Atatürk", "Bir Yıldönümünde Duygular" başlıklı yazılar gazetede yer almıştır. Atatürk'ün vefatının ardından dünya liderlerinin sözleri ve dünya gazetelerindeki başlıklara yer verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt: "Benim teessürüm iki türdür. Birincisi, böyle büyük bir adamın kaybindan dolayı bütün dünya gibi müteessirim. İkinci teessürüm ise bu büyük adamla tanışmak hususundaki şiddetli arzusun yerine gelmesine artık imkan kalmamış olmasıdır."

Amerikan Gazetesi New York World Telegram: "Atatürk çok harikulade bir adamdı. Onun ismi bihakkın tarihte yaşayacaktır."

Le Temps (Fransa): "Mağlubiyet nedir bilmeyen bu adamı ölüm mağlup etti. Fakat onun muazzam eseri bakidir. Bu eser Türkiye Cumhuriyeti'nin mazisi ve istikbali için bir dayanaktır. Balkan Antantı lideri ve Şark Paktı akidi olan Türkiye, dünyada kendi mevkini almıştır. Büyük şefin arkadaşları memleketlerinin prestijini, şüphe yok ki devam ettireceklerdir."

Helsingin Sauomat (Finlandiya): "Atatürk, zamanımızın büyük adamları arasında çok büyük bir mevkie maliktir. Askeri meziyetleri ve memleketinin inkılap uğrunda mesaisi çok muazzamdır."

Messengerd'Athenes (Yunanistan): "İnsanları sevk ve idare eden büyük dehalar arasında yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk, kendisine mahsus çizgileriyle ötekilerden ayrılmaktadır. Çok, pek çok inkılapçılar görüldü. Fakat hiçbirisi, Atatürk'ün cesaret ettiği ve muvaffak olduğu şeyi yapamadı."

²⁰³ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1946, s. 1.

²⁰⁴ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1946, s. 5.

Celal Dinçer'in sonu dokuzla biten rakamların Atatürk'ün hayatındaki yerinden bahsettiği makalesi, Lütfi Ay'ın Atatürk ve Tiyatro başlıklı Atatürk'ün sanata ve tiyatroya alakasından bahsettiği yazı ve Atatürk ile ilgili hatıralar yer almıştır²⁰⁵.

1947 senesindeki anma törenleri de önceki senelerdeki gibi gelişmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü saat 09.00'da geçici kabre gitmiş, Atatürk'ün kabrine buket bırakmıştır. TBMM Başkanı Kâzım Karabekir, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu, bakanlar, milletvekilleri, CHP Genel Başkan Vekili Şükrü Saraçoğlu, DP Genel Sekreteri Cemal Tunca ile Refik Koraltan, yargıtay, danıştay, sayıştay başkanları, üniversite rektör vekili, dışişleri bakanlığı umumi katibi, genelkurmay ikinci başkanı, Ankara vali ve belediye başkanı, Ankara garnizon komutanı geçici kabirdeki törene katılmışlardır. Cumhurbaşkanı girişte ve çıkışta ihtiram kıtasınca karşılanmıştır. Bu ziyareti takiben Fransız Büyükelçisi B. Gaston Macigras geçici kabre gelerek kordiplomatik adına bir çelenk koymuş ve Atatürk'ün manevi huzurunda eğilmiştir. Fransız Büyükelçisi muvakkat kabre geliş ve gidişlerinde protokol genel müdürü ve bir kıta asker tarafından selamlanmıştır²⁰⁶. Ankara ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençliği Zafer Meydanında toplanmış, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini ve İnönü'nün beyannamesini okumuşlar daha sonra hep birlikte Atatürk'ün kabrine gitmişler çelenk ve Dumlupınar, İnönü, Sakarya Meydanlarından getirilen toprakları koymuşlardır. Eminönü Halkevindeki anma törenine Milli Savunma Bakanı Münir Birsnel, Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe, İstanbul komutanı, askeri erkan, vilayet parti ileri gelenleri ve halk katılmıştır. Tören sonrası Sarayburnu'na gidilmiş ve Atatürk'ün heykeline çelenk konmuştur. Demokratların toplantısında Faruk Nafiz, Cihad Baban, Emin Kemal Baran, Kazım Nami Duru ve Celal Bayar konuşmuştur. Beyoğlu Halkevinde ve Denizcilik Okulunda, İzmir, Edirne ve Bursa Halkevlerin'de de anma törenleri yapılmıştır. Bayezid Camiinde Makbule Atadan tarafından mevlid okutulmuştur. Mevlitte şehrin büyük hafızları bulunmuş, içeri sığamayan halk duaya dışarıdan katılmıştır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak, Columbia Üniversite'sinde düzenlenen Atatürk'ü anma etkinliğine katılmıştır²⁰⁷. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda toplantı tertip edilmiş, Başbakan Hasan Saka'da buradaki toplantıya katılmıştır. Aynı

²⁰⁵ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1946, s. 1, 2, 5, 6.

²⁰⁶ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1947, s. 5.

²⁰⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1947, s. 1, 2, 3.

saatlerde DP, Pangaltı'daki Tan sinemasında toplantı düzenlemiştir²⁰⁸. Atatürk'ün ölüm yıldönümü dolayısıyla İtalyan radyosu bir yayın yapmış, Atatürk'ün ebediyete kavuştuğu bu günü saygı ve sevgiyle andıklarını, Atatürk'ün yoktan ve imkansızlıklar içinde modern bir devlet kurduğunu ve vefatını anlatmıştır. Spiker İsmet İnönü'ye selamlarını göndermiş, hiçbir milletin İtalyanlar kadar Atatürk'ün değerini takdir edemeyeceğini belirtmiş ve Atatürk'e en büyük saygının onu, "Yaşasın Türk Milleti" sözleriyle selamlamak olacağını belirtmiştir²⁰⁹. Milli matem sebebiyle spor karşılaşmaları yapılmamış, sinema ve eğlence yerleri kapanmış sadece Ulus ve Park Sinemalarında Atatürk'ün vefat törenine dair film gösterilmiştir. Ulus Gazetesinin baş sayfasında Atatürk'ün büyük bir portresi yer almış, altında İsmet İnönü'nün millete beyannamesi ve Falih Rıfkı Atay'ın başyazısı bulunmuştur. Kemal Turan "Atatürk ve Kalp Kuvveti", Prof. Dr. Sadi Irmak "Kemalizm", Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Atatürk'ün Devlet Kuruculuğu", Afet İnan "İğde Ağacı", Emil Ludvig'e göre Atatürk ve Atatürk'ün gençliğe hitabesi gazetede yer almıştır²¹⁰. Cumhuriyet Gazetesinde; Şükrü Kaya ve Hasan Rıza Doğrul'un Atatürk hakkındaki yazıları çıkmıştır. Yazılarda Atatürk'ün tüm milletlerce sevildiği, doğu dünyasına örnek olduğu belirtilmiştir. Gazeteci Fuat Duyar Atatürk'ün çok sevdiği Ülkü Adatepe'nin evini bulmuş, onunla röportaj yapmıştır. Yazısında Ülkü'nün 15 yaşında olduğunu ve Üsküdar Amerikan Kız okuluna devam ettiğini belirtmiştir²¹¹.

Atatürk'ün vefatının onuncu yılındaki anma törenleri yurt genelinde, geçmiş yıllardaki programlar çerçevesinde yapılmıştır. Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret etme saati belirlenmiştir. Saat 09.05'te cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu, genelkurmay başkanı, 09.15'te kordiplomatik, 09.30'da siyasi partiler temsilcileri, 09.45'te Türk Dil ve Tarih Kurumu üyeleri, 10.00'da Halkevindeki törene katılanlar, 10.30'da Ankara Üniversitesi, 11.15'te yüksekokullar, liseler, ortaokullar ve teknik okulların temsilcileri, 12.00'da ilkokul temsilcileri, 13.00'da Fen Tatbikat, Doktor Tatbikat, Harp ve Yedek Subay okulları temsilcileri ve 14.00'dan sonra da halk Atatürk'ün kabrini ziyaret etmiştir²¹². Ankara Halkevinde cumhurbaşkanlığı filarmonik orkestrasınca matem marşları çalınmış, İsmet İnönü'nün Türk milletine beyannamesi okunmuş, Atatürk'e ait filmler

²⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1947, s. 3.

²⁰⁹ Ulus Gazetesi, 12 Kasım 1947, s. 8.

²¹⁰ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1947, s. 1, 2, 4, 5.

²¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1947, s. 4, 5.

²¹² BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.745..2.

gösterilmiş, topluca geçici kabre çelenk koymaya gidilmiştir²¹³. İstanbul’da saat 9’u 5 geçe çalan düdükle halk saygı duruşuna davet edilmiş, bütün halkevlerinde, İstanbul Üniversite’sinde, Teknik Okullarda toplantı yapılmıştır. Törenlerde Atatürk’ün hayatı anlatılmış, gençliğe hitabe ve İnönü’nün Atatürk’ün vefatından dolayı yayınladığı beyanname okunmuştur²¹⁴. Eminönü Halkevindeki tören Cevdet Kerim İncedayı’nın konuşmasıyla başlamış, Atatürk’ün gençliğe hitabesi, İnönü’nün millete beyanname okunmuş, Atatürk’e ait filmler izletilmiş, Sarayburnu’na gidilerek çelenk konulmuştur²¹⁵. Eminönü Halkevi salonundaki törene Atatürk’ün doktorlarından Operatör Mim Kemal Ökede katılmıştır. DP üyeleri Beyoğlu Şark sinemasında toplanarak anma töreni yapmışlardır. Akşam 21.00’da Eminönü Halkevi’nde yapılan tören Dr. Nihat Reşat Berger’in Atatürk’le ilgili anılarını anlatmasıyla başlamış ardından Safiye Ayla anılarını anlatmış, CHP İstanbul Müfettişi Dr. Sadi Irmak, Prof. Fahrettin Kerim Gökay konuşma yapmışlardır. Eyüplü gençler Eyüp Camiisinde yatsı namazından sonra mevlid okutmuşlardır²¹⁶. Saat 15.00’da toplanan mecliste Behçet Kemal Çağlar’ın önerisiyle Atatürk’ün aziz hatırasına üç dakikalık saygı duruşu yapılmıştır²¹⁷. Londra Radyosu saat 18.00’da Sir Percy Lorain tarafından Atatürk için yazılan makaleyi okumuştur. Ulus Gazetesinde İsmet İnönü’nün tarihi beyanname, Prof. Dr. Yavuz Abadan “Atatürk’ü Anarken”, Falih Rıfkı Atay “Hürriyetin Kurucusu”, Feridun Osman Menteşeoğlu “Biz Atatürk’ün Devamıyız”, Ali Rıza Erem “Millet Sana Minnettardır”, Peyami Safa “Atatürk Problemi”, Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Atatürk’ün İnsanlığı” başlıklı yazılar; Behçet Kemal Çağlar “Milli İbadet” şiiri, yurtdışı basınından Atatürk ile ilgili çıkan yazılar Atatürk’ün gençliğe hitabesi, Atatürk’ten hatıralar ve ona yazılan şiirler yer almıştır²¹⁸. Ayrıca anma törenlerinden fotoğraflar gazetede yayınlanmıştır²¹⁹. Cumhuriyet Gazetesinde Atatürk’ün vasiyetini alan Eski Beyoğlu Altıncı Noteri o gün yaşananları anlatmıştır. Atatürk’ün vasiyetinin Beyoğlu Altıncı Noterlik Dairesi 6 Eylül 1938 tarihli evraklar arasında olduğunu söylemiştir. Falih Rıfkı Atay Birkaç Hayal isimli yazısında Atatürk’ü ilk defalar ne zaman gördüğünü, İzmir’in kurtuluşundaki Atatürk’ü (Şüphesiz hiçbir erkek İzmir’in

²¹³ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1948, s. 2.

²¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1948, s. 3.

²¹⁵ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1948, s. 3.

²¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1948, s. 1, 4.

²¹⁷ TBMM Zabıt Tutanağı, 10 Kasım 1948, Cilt 13, 8. Devre, 4. İctima, s. 41.

²¹⁸ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1948, s. 1, 2, 3, 5, 6.

²¹⁹ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1948, s. 1.

fethi günlerindeki Mustafa Kemal kadar tanrımsı ve soy bir güzellik bağlamamıştır” diyerek betimlemiş) ve hastalığı sırasındaki Atatürk’ü anlatmıştır. Atatürk’ün aşçıbaşı Mehmet Ali Şahin anılarını anlatmış, Atatürk’ün en sevdiği yemeğin kuru fasulye pilav olduğunu, Türk yemeklerini yabancı yemeklerine tercih ettiğini, çok alçakgönüllü olduğunu söylemiştir. Adile Ayda bir baloda Atatürk’le karşılaşmasını, Abidin Saver Atatürk’ün denizciliğe olan ilgisini anlatan bir yazı ve İslam Alimi Musa Carullah da makale yazmıştır. Atatürk’ün vefat ettiği gün başında nöbet tutan subaylardan biri o günü anlatmıştır. Bunlardan başka halktan gelen Atatürk’le ilgili anılar da gazetede yer almıştır²²⁰.

CHP’nin son iktidar senesinde de önceki senelere benzer şekilde anma törenleri yapılmıştır. Atatürk anıtlarının etrafında meşaleler yakılmış ve anıtların etrafı çelenklerle doldurulmuştur. Etnografya Müzesindeki törende millet meclisi başkanı ve başkan vekilleri, devlet bakanı, başbakan yardımcısı, bakanlar, genelkurmay birinci ve ikinci başkanları, yargıtay, danıştay ve sayıştay başkanları ve üniversite rektörü kara, hava ve deniz kuvvetleri komutanları, dışişleri bakanlığı umumi kâtibi, CHP başkan vekili ve genel sekreteri, CHP meclis grubu başkan vekili, DP başkan vekili, vali, belediye başkanı, Ankara garnizon ve merkez komutanları, emniyet müdürü ve generaller hazır bulunmuşlardır. Kordiplomatik duayyeni Yunan Büyükelçisi Skeferis geçici kabri ziyaret ederek bir tazim duruşunda bulunmuştur. Bu ziyaret esnasında büyükelçiye Dışişleri Bakanlığı Protokol Umum Müdür Vekili Tevfik Kâzım Kemahlı refakat etmiştir²²¹. Ankara Üniversitesi Talebe Birliği ve Yüksek Tahsil Talebe Birliği Atatürk’ün ölüm yıldönümü sebebiyle 10 Kasım’da saat 09.00’da Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde anma programı düzenlemişlerdir²²². İsmet İnönü, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli, CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, Genel Sekreter Tevfik Fikret Sılay geçici kabri ziyaretlerinden sonra DTC Fakültesindeki bu törene katılmışlardır. Buradaki törende konuşmalar yapılmış, şiirler okunmuş, Afet İnan da Atatürk’e ait hatıralarını anlatmıştır²²³. Halkevlerinde, İstanbul Üniversitesi ve Teknik Üniversite’de, okullarda toplantılar tertip edilmiştir. Üniversitede yapılan törende saat

²²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1948, s. 3, 4, 5.

²²¹ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1949, s. 5.

²²² Zafer Gazetesi, 9 Kasım 1949, s. 2.

²²³ Yeni Sabah, 11 Kasım 1949, s. 5.

9'u 5 geçeye doğru Rektör Celal Sarç kürsüye gelmiş, Atatürk'le ilgili konuşma yapmış, saygı duruşundan sonra da Prof. Ömer Lütfi Barkan konuşmuş ardından her yılki gibi gençliğe hitabe, cumhurbaşkanının beyanamesi okunmuş ve Sarayburnu'na Atatürk heykeline çelenk koyulmaya gidilmiştir. Eminönü Halkevinde Vali ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul Komutanı Tümgeneral Kazım Dadaş, Cumhuriyet Savcısı İhsan Köknel, Emniyet Müdürü Cemal Gökten, İstanbul Milletvekili Avukat Ekrem Amaç, CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Dr. Esat Durusoy, Halkevi Başkanı Murat Araz ve halk katılmıştır. Okullarda da benzer törenler yapılmıştır. Eminönü Halkevi'nde 16.00'da yapılan törende konuşmayı Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay başlatmış, heyecanlı konuşmalar yapılmış ve törende Atatürk'ün çok sevdiği manevi kızı Ülkü'ye yazdığı şiir okunmuştur. DP il teşkilatı da Şark sinemasında toplanmış, Parti İl Başkanı Esat Çağa toplantıyı açan konuşmasını yapmış, konuşmaların ardından Atatürk'ün hayatıyla ilgili film izlenmiş ve topluca Taksim Meydanına gidilip çelenk bırakılmıştır. Taksim abidesine Patrik Athenagoras çelenk koydurmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Milli Türk Talebe Birliği vasıtasıyla beyanname yayınlamıştır. Atatürk'ün vefatının 11. Yılı münasebetiyle Milli Kütüphane'de Atatürk Köşesi açılmış, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu konuşma yapmıştır. Bu köşede Atatürk için ülkemizde ve dışarıda yazılmış yaklaşık 300 eser bulunduğu bildirilmiştir²²⁴. Serginin açılışında Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, milletvekilleri, profesörler, ileri gelenler ve basın mensupları bulunmuştur²²⁵. Türk Ocağında da saat 18.00'da bir tören yapılmıştır. İzmir'deki anma törenlerinden sonra Atatürk'ün heykeline ve annesinin mezarına çelenk konulmuştur²²⁶. İpek Sinemasında Atatürk'ün hayatı ve kendi sözleri ile ilgili film, İstanbul ve Ankara'daki cenaze törenlerinin filmi; Taksim ve Alkazar Sinemalarında da sadece İstanbul ve Ankara'daki törenlerin filmi yayınlanmıştır. Gösterilen filmlerden elde edilen gelirlerin Kızılay yararına yayınlanacağı duyurulmuştur²²⁷. Zafer Gazetesi 11. Ölüm yıldönümü başlığıyla çıkmış, altında da Atatürk'ün fotoğrafı yer almıştır. Gazetede; Hüsnü Hamit Koptagel "Atatürk ve Bizim Demokrasi Davamız", Hikmet Yazıcıoğlu "Atatürk için Bir Müze Kurmalıyız", Mücahit Topalak "Cesur Mustafa Kemal", Cehdi Şahingiray "Atatürk", Mehmet Yalım "10 Kasım 1938", Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Atatürk Kitabından

²²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1949, s. 4.

²²⁵ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1949, s. 3.

²²⁶ Yeni Sabah, 11 Kasım 1949, s. 3.

²²⁷ Yeni Sabah, 10 Kasım 1949, s. 3.

Bazı Parçalar” başlıklı makaleler, Atatürk’e yazılan şiirler, Atatürk’e ait anekdotlar, “Atatürk’ün Yemini” başlıklı Atatürk’e dair bir hatıra ve Atatürk’ün fotoğrafları yer almıştır²²⁸. Ulus Gazetesinin çocuk sayfasında çocuklara Atatürk’ün hayatı anlatılmış ve Atatürk’e yazılan şiirler yer almıştır²²⁹. Feridun Osman Menteşeoğlu “11 Yıl mı Oldu Atatürk?”, Hüseyin Cahit Yalçın “Milli Matem”, Peyami Safa “11 Yıl Sonra” yazıları da gazetede yer almıştır²³⁰. Cumhuriyet Gazetesi “Büyük Milli Matem Günümüz” manşetiyle çıkmıştır. Şakir Zümre, Atatürk’le Sofya’dayken yaşadığı bir anıyı anlatmış, Necdet Evliyagil’in Hasan Rıza Soyak’la olan sohbeti, İsmail Habib Sevük’ün Atatürk’ün harbiye ve askerlik günlerini, katıldığı mücadeleleri anlattığı yazıları, Atatürk’e yazılan şiirler gazetede yayınlanmıştır²³¹. Yeni Sabah Gazetesi “Türk Milletinin Büyük Yas Günü” manşetiyle çıkmıştır. Ayrıca Turan Can “Atatürk Ruhü”, Muzaffer Kayar “Atatürk’ün Hayatı”, Kadircan Kafalı “Atatürk ve İslam Dini”, Cemal Yener “Fani ve Ebedi Atatürk” başlıklı makaleler ve Atatürk’ten resimler gazetede yer almıştır²³². Akşam Gazetesi “En Büyük Yas Günümüz” manşetiyle çıkmıştır. Gazetede Atatürk ile ilgili Şevket Rado’nun “Atatürk Sevgisi” başlıklı yazısı, Eski İngiliz Elçisi Sir Percy Loraine’nin Atatürk’ün onuncu ölüm yıldönümünde Londra’da bir radyoda yaptığı konuşmasının metni ve Atatürk’e yazılan şiirler yayınlanmıştır²³³.

1.3. Anıtkabir’in İnşaatının Başlatılması ve 1950 Yılına kadar Yapılan İşler

Atatürk’ün naaşını 15 yıl süreyle misafir eden Etnografya Müzesi 1925 yılında eski Ankara’nın Namazgah Tepe denilen mevkinde yapılmaya başlanmış, 1927’de tamamlanmış, 1930’da ziyarete açılmıştır²³⁴. Atatürk’ün Etnografya Müzesine konulan naaşı dört ay sonra müze içerisindeki kabre nakledilmiştir²³⁵. 21 Kasım 1938’de TBMM önündeki katafalktan alınarak Etnografya Müzesine getirilip mermer lahit üzerine konulan tabut lahdin altına geçici olarak hazırlanan kabre 31 Mart 1939’da konulmuştur²³⁶. Atatürk kendisi için bir mezar yaptırmamış bunun için bir vasiyette de

²²⁸ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1949, s. 2, 3, 4, 6.

²²⁹ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1949, s. 5.

²³⁰ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1949, s. 2.

²³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1949, s. 1, 2.

²³² Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1949, s. 1, 2, 5.

²³³ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1949, s. 1, 2, 4.

²³⁴ Necdet **Evliyagil**, *Atatürk ve Anıtkabir*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1988, s. 37.

²³⁵ Acun, s. 299.

²³⁶ Kocatürk **Utkan**, *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s. 517.

bulunmamıştır. Bir gün bir sohbet sırasında “Elbet bir gün öleceğim, beni Çankaya’ya gömer, hatıramı yaşatırsınız” demiş daha sonra da “beni milletim nereye isterse oraya gömsün fakat benim hatıralarımın yaşayacağı yer Çankaya olacaktır” diye de eklemiştir. Sohbetin devamında Recep Peker Atatürk’ün yurdumuzun topraklarında yatması fikrini belirtmiştir. Atatürk bu fikri beğenmiştir²³⁷. Atatürk için anıtmezar yaptırılmasına karar verildikten sonra yer tespiti için bir komisyon kurulmuştur. Başbakanlık müsteşarı başkanlığında kurulan komisyonda milli savunma bakanlığından General Sabit, bayındırlık bakanlığından Yapı İşleri Genel Müdürü Kazım, içişleri bakanlığından Müsteşar Vehbi Demirel, milli eğitim bakanlığından Yükseköğretim Genel Müdürü Cevat Dursunoğlu yer almışlardır²³⁸. Komisyon ilk toplantısını 6 Aralık 1938’de yapmıştır. Toplantıda Anıtkabir konusunda yerli ve yabancı bilim adamlarının fikirlerinin alınması ve toplantılara bu alanda ünlü kişilerin çağırılması kararlaştırılmıştır²³⁹. Karar gereği şehircilik uzmanı Prof. Jansen, yeni yapılan TBMM’nin mimarı Prof. Holzmeister, DTC Fakültesi mimarı Prof. Tautve, Güzel Sanatlar Akademisinden Prof. Belling’e başvurulmuştur²⁴⁰. Komisyon ikinci toplantısını 16 Aralık 1938’de yapmıştır²⁴¹. Komisyon çalışmaları sonucunda Anıtkabir için Çankaya, Etnografya Müzesi, Büyük Millet Meclisinin arkasındaki tepe (Kabatepe), Ankara Kalesi, Bakanlıklar (milli eğitim bakanlığı için ayrılan arsa), eski Ziraat Okulu, Gençlik Parkı, Altındağ (Hıdırlıktepe) ve Gazi Orman Çiftliği belirlenmiştir. Seçilen bu yerler tartışılmış ayrı ayrı eleştirilmiştir. Gazi Orman Çiftliğini öne sürenler buranın gezi yeri oluşunu, yeşilliğini ve Atatürk buraya gömülürse yaşadığı zamana ait anıların içinde mutlu olacağını ileri sürmüşlerdir. Karşı olanlarsa buranın gazinoları, bahçesi ve eğlence yerleriyle Ankara halkının gezi yeri olduğunu, Atatürk buraya gömülürse buradaki neşeli hayatın sönebileceğini söylemişlerdir. Altındağ fikrini öne sürenler burasının Ankara’nın en yüksek tepesi olduğunu ve Anıtkabir buraya yapılırsa her yerden görünebileceğini, tatil günlerinde halkın kolayca ziyarete gelebileceğini belirtmişlerdir. Altındağ’ın çok dik bir tepe olması, dik yamaçlara halkın çıkmasının zor olacağı ve Atatürk gibi büyük bir devlet adamının şehrin ortasındaki tepeye gömülmesinin gelenek dışı olması sebebiyle Altındağ fikri fazla itibar görmemiştir. Gençlik Parkı, şehir ile istasyon arasındaki bataklığın değerlendirilmesiyle yapılmıştır.

²³⁷ Afet İnan, *Atatürk’ten Hatıralar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950, s. 186, 187.

²³⁸ *Anıtkabir Tarihçesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 2.

²³⁹ Ulus Gazetesi, 8 Aralık 1938, s. 1.

²⁴⁰ Nurettin Can Gülekli, *Anıtkabir Rehberi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 13.

²⁴¹ Ulus Gazetesi, 16 Aralık 1938, s. 1.

Buranın gezi yeri olması ve Anıtkabir'in çukur bir yere yapılmak istenmemesi sebebiyle bu teklif komisyonca uygun görülmemiştir. Atatürk Temsil Heyetiyle beraber Ankara'ya geldiğinde ve Kurtuluş Savaşı'nın en tehlikeli günlerinde Ziraat Mektebinde kalmıştır. Başlangıç ile sonun bileştirilmesi bakımından Anıtkabir için burası da önerilmiştir fakat burası fiziki olarak anıtmezar için uygun bir yer olarak görülmemiştir. Kabatepe fikrini ileri sürenlerin başında TBMM'yi ve Çankaya Köşkünü yapan ünlü mimar Prof. Holzmeister gelmiştir fakat bu fikir de reddedilmiştir. Şimdiki milli eğitim bakanlığının bulunduğu arsa o zamanlar boş olduğu için Anıtkabir yapılması için teklif edilmiş şehrin ortasında işlek bir alan olduğu için kabul edilmemiştir. Ankara Kalesini ileri sürenler buranın yüksek bir tepe olmasını ve tarihi özelliğini öne sürmüşlerdir. Fakat Ankara Kalesinin sadece cumhuriyeti değil Bizans ve Selçukluları da temsil etmekte olduğu, Atatürk'ün geçmişi temsil etmekten çok geleceğe ışık olacağı sebebiyle bu fikirden de vazgeçilmiştir. Anıtkabir için ileri sürülen fikirler arasında en çok Çankaya rağbet görmüştür. Atatürk'ün hatıralarının en çok burada yaşadığı ve hatıraların canlı tutulmak istenmesi nedeniyle burası birçok kişi tarafından desteklenmiştir²⁴². Anıtkabir'in kurulacağı kesin yerin tespiti için milletvekilleri Falih Rıfkı Atay, Rasih Kaplan, Mazhar Germen, Süreyya Örgeveer, Refet Canitez, İsmet Eker, Münir Çağıl, Mazhar Müfit Kansu, Saim Ali Dilemre, Salah Cimcoz, Ferit Celal Güven, Tevfik Tarhan ve Mithat Aydın'dan oluşan üst komisyon kurulmuştur. Komisyon ilk toplantısını 5 Ocak 1939'da yapmış ve önerilen yerleri incelemiştir²⁴³. Çankaya'da Anıtkabir'in yapılması düşünülmekteyken Komisyon Başkanı Münir Çağıl üyelerin başka yerleri de teklif edebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Etlik, Cebeci, Keçiören, Altındağ'ı gezerek Anıtkabir için en uygun yeri arayan Trabzon Milletvekili Yüksek Mühendis Mithat Aydın 17 Ocak 1939'daki toplantıda Rasattepe fikrini komisyona sunmuştur. Çankaya'yı uygun görenler fikirlerinden vazgeçmemişlerdir. Onların iddialarına göre Atatürk buradaki bir kayanın altına gömülmek isteğini belirtmiştir. Hasan Rıza Soyak ve Afet İnan da bu vasiyete şahit olmuşlardır. Bu vasiyet pek dikkate alınmamış zaten İsmet İnönü de kısa sürede Çankaya'ya taşınmıştır²⁴⁴. Bunlar arasında en çok Falih Rıfkı Atay Çankaya konusunda ısrarcı olmuştur. Rasattepe gidilip incelenmiş, bazı üyeler Mithat Aydın'a destek olmuşlar ve yer konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Süreyya Örgevren tepenin bir ucu Dikmen'de bir ucu Etlik'te

²⁴² BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 1.8.14.

²⁴³ Ulus Gazetesi, 6 Ocak 1939, s. 1.

²⁴⁴ Ahmet Akgül, *Bizim Atatürk*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2006, s. 284-285.

olan yarım ayın tam ortasında yıldız gibi olduğunu, Anıtkabir'in burada yapılması durumunda Ankara şehrinin kucağını açmış Atatürk'ü kucaklamış olacağını anlatmıştır²⁴⁵. Emin İnankur ise bir gün Atatürk'le gezerken Atatürk'ün bu tepeyi seyrettikten sonra "Bu tepe ne güzel bir anıt yeri" dediğini belirtmiştir. Fikir oylamaya sunulmuş ve Anıtkabir'in Rasattepe'de yapılması oy çoğunluğuyla kabul edilmiştir²⁴⁶. Rasattepe'ye Ankaralılar Beştepeler adını vermiştir. Burası meteoroloji istasyonu olarak kullanılmıştır, Rasattepe ismi de oradan gelmiştir²⁴⁷.

Tüm tartışmalara rağmen inşaatın Rasattepe'de yapılması Haziran 1939'da kararlaştırılmıştır²⁴⁸. Temmuz ayında da bölgede gerekli tadilatların yapılması için karar alınmıştır²⁴⁹. Kamulaştırma komisyonunun başkanlığına seçilen başbakanlık müsteşarı Vehbi Demirel tepenin kamulaştırılması için Ankara Belediyesi'ne tebligatta bulunmuştur²⁵⁰. Anıtkabir için 205.000 TL istimlak bedeli, 45.000 TL proje yarışması olmak üzere toplam 250.000 TL ödenek ayrıldığı Başbakan Refik Saydam tarafından bütçe görüşmeleri esnasında belirtilmiştir²⁵¹. Rasattepe'de Anıtkabir sahasının yetersizliği sebebiyle İçişleri Bakanlığının isteğiyle genişletilme için yeniden plan hazırlanmış, bakanlar kuruluna sunulmuştur²⁵². Yer tespitinden sonra yapılacak anıtın mimarisi için 20 Aralık 1939'da başbakanlıkça yarışma kararı alınmıştır²⁵³. Rasattepe'deki istimlaklar tamamlandıktan sonra yapılacak eserin Türk milletinin duygularını tam olarak ifade edebilmesi için uluslararası şöhrete sahip bir sanatkara yaptırılması ve bunun için de uluslararası bir yarışma düzenlenmesi kararlaştırılmış ve gerekli ilanlar yapılmıştır²⁵⁴. Komisyon Anıtkabir'in genel niteliklerini belirlemiş bildiri halinde yayınlamıştır. Bildiride Anıtkabir'in ziyaretgah yeri olacağı için giriş bölümünün geniş olması gerektiği, Atatürk'ün bir sembolü olacak şekilde düzenlenmesi, yapının uzaktan da rahat görünmesi, Anıtkabir'de şeref ve Atatürk Müzesi bölümlerinin bulunması, şeref holünün olacağı, lahdin konulacağı yeri yarışmacıların seçeceği, ziyaret eden yerli ve yabancı devlet adamlarının duygularını

²⁴⁵ Ulus Gazetesi, 18 Ocak 1939, s. 1.

²⁴⁶ Gülekli, s. 18, 19.

²⁴⁷ Anıtkabir Rehberi, s. 5.

²⁴⁸ TBMM Zabıt Tutanağı, 1 Mart 1950, Cilt 25, 8. Devre, 57. İctima, s. 8, 39.

²⁴⁹ BCA, Dosya: 40-25, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :87.63..3.

²⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Temmuz 1939, s. 1.

²⁵¹ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Mayıs 1939, s. 1.

²⁵² BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :90.37..18.

²⁵³ TBMM Zabıt Tutanağı, 26 Aralık 1947, Cilt 8, 8. Devre, 23. İctima, s. 39, 206.

²⁵⁴ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1939, s. 1.

yazması için Altınkitap bulundurulması belirtilmiştir. Bakanlar Kurulu kararıyla Atatürk Anıtkabir Yarışmasına sadece Avrupalı mimarların katılması kararlaştırılmış, bu karar tepki alınca uluslararası bir yarışma açılmıştır. Yarışma süresi ilk önce sekiz ay olarak belirlenmiştir. Fakat bu zamanlar ikinci dünya savaşına denk geldiğinden, komisyona süreyi uzatma teklifleri gelmiştir. Bakanlar Kurulu kararıyla yarışma süresi dört ay daha uzatılmıştır²⁵⁵. Anıtkabir projesini seçecek jüriye hükümetçe Bayındırlık Bakanlığı ve İmar İşleri Başkanı Yüksek Mimar Muhammer Çavuşoğlu, Ankara İmar Müdürü Yüksek Mimar Muhlis Sertel, Güzel Sanatlar Akademisi öğretmenlerinden Arif Hikmet Holtay seçilmiştir²⁵⁶. Ayrıca jüriye Alman Prof. Bonatz, İsviçreli Prof. Ivan Tenghom ve Macar Prof. Karoly Wickinger de davet edilmiştir²⁵⁷. Açılan yarışmaya 20'si Türkiye'den olmak üzere toplam 49 proje katılmıştır. Türkiye'nin dışında; Almanya'dan 11, İtalya'dan 7, Avusturya, İsviçre, Fransa ve Çekoslavakya'dan eserler katılmıştır. Yarışmaya katılan eserlerin dışında, katılımında bulunmak için çok sayıda başvuru olmuştur. Ayrıca yarışma sürecinde, dünyanın değişik ülkelerinden, projeye katılmak veya konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen çok sayıda mimarın başvuruda bulunduğu da görülmüştür²⁵⁸. Hindistan'dan Müteahhit Mimar Mohammad Osman Alias Landhur Atatürk'ün mozolesi için iki parça plan ve komisyona verilmek üzere bir mektup göndermiştir²⁵⁹. CHP Genel Sekreterliği'ne 25 Mart 1939 tarihinde Arslan Ataman imzasıyla Trabzon'dan ve 1 Nisan 1942 tarihinde CHP Başkanlığı'na Lütfi Saygıner'e ait iki Anıtkabir projesi gönderilmiştir. Her iki mektuba proje çizimleri de eklenmiştir. Yine CHP Genel Sekreterliğine 17 Mart 1941'de Cenevre'den Andre Donat'ın yarışmaya katılmak istediğine dair, Yugoslavyalı heykeltıraş adına Gazeteci Milan Katiç imzasıyla 20 Şubat 1941'de mektup gelmiştir. İstanbul valiliği ve belediye başkanlığı Atatürk'ün İstanbul'da vefat etmesinden dolayı gömüleceği toprağa İstanbul toprağının da katılması gerektiğini belirtmişlerdir²⁶⁰. Yarışma süresi devam ederken Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğü yarışmanın bitmesine üç ay kala 31 Ekim 1941'de proje komisyonuna az sürenin kaldığını ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini hatırlatmıştır²⁶¹. Ayrıca Anıtkabir'in mevkiini gösteren fotoğraflar Anıtkabir Komisyonu

²⁵⁵ Gülekli, s. 27.

²⁵⁶ BCA, Dosya: 871, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :122.871.6.

²⁵⁷ Gülekli, s. 26.

²⁵⁸ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1953, Atatürk İlavesi, s. 5.

²⁵⁹ BCA, Fon Kodu: 030..10, Yer No: 1.8.12.

²⁶⁰ BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No:1435.743..1.

²⁶¹ BCA, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 1.5.3.

başkanlığınca Ankara İmar Müdürlüğü'ne gönderilmiştir²⁶². Yarışmaya katılan projelerin kabul işlemleri uluslararası esaslara göre yapılmış, projeler kime ait olduğu bilinmeden yorumlanmıştır. 12 Mart 1942'de jüri üyeleri başbakanlıkta toplanmışlardır²⁶³. Sonuç olarak 3 proje ödüle layık görülmüştür. Prof. Emin Onat ve Doç. Orhan Arda'ya ait proje birinci seçilmiş, Prof. Yohannes Krüger ve Prof. Arnaldo Foschini'ye ait proje ikinci seçilmiştir. Seçilen bu projelerin uygulanmasına imkan olmadığı ve düzenleme gerektiği belirtilmiş, birinci projeye 4000, ikinci projeye 3000, mansiyon kazanan beş projeye de 1000 liralık ödül verilmesine ve mansiyon kazanan beş projenin beşinin de satın alınmasına karar verilmiştir²⁶⁴. Bu sebeple Prof. Walter Johannes Krüger'in Atatürk mozolesi için yapmış olduğu projenin bazı kısımlarının yayınlanması için dışişleri bakanlığı aracılığıyla izin istenilmiştir²⁶⁵. İzin isteği dışişlerince başbakanlığa sunulmuştur²⁶⁶. Ayrıca 27 Temmuz 1942'de dışişleri bakanlığına Mimar Bigot'un Anıtkabir için proje hazırladığı derhal Paris'ten göndermeye hazır olduğu, yarışmanın bitmiş olmasına rağmen projenin gönderilmek istendiği telgrafla bildirilmiştir²⁶⁷.

Türk sanatçılarının eseri kabul edildikten sonra öngörülen değişikliklerin yapılması için 28 Ekim 1943 tarihinde yeni bir komisyon kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı emrinde çalışan Prof. Paul Bonatz, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Başkanı Sırrı Sayarı, Güzel Sanatlar Akademisi Mimari Şubesi Şefi Prof. Sedat Eldem komisyona katılmışlardır²⁶⁸. Emin Onat ve Orhan Arda yapılacak değişiklikler için 5 Nisan 1943'te çalışmaya başlamışlar ve 7 Ekim 1943'te çalışmalarını tamamlamışlardır²⁶⁹. Proje, 18 Kasım 1943'te bakanlar kurulu kararıyla kabul edilmiştir²⁷⁰. Temel atma töreni 10 Ocak 1944'te yapılmıştır²⁷¹. 12 Ekim 1944'te Anıtkabir'in yapılması için ödenek tahsisi isteyen kanun layihası çıkarılmıştır²⁷². Bu kanunun 22 Kasım 1944'te kabul edilmesiyle işler biraz daha hızlanmışır²⁷³. Kanunla Anıtkabir'in yapılması için 1.000.000 TL tahsis

²⁶² BCA, Dosya: 196, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 1.5..9.

²⁶³ Ulus Gazetesi, 12 Mart 1942, s. 1.

²⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.40..11.

²⁶⁵ BCA, Dosya: 1100, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..13.

²⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..13.

²⁶⁷ BCA, Dosya: 199, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..12.

²⁶⁸ BCA, Dosya: 1103, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 1.5..16.

²⁶⁹ Anıtkabir Tarihçesi, s. 20.

²⁷⁰ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :104.2..28.

²⁷¹ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 2.

²⁷² BCA, Dosya :71-257 Fon Kodu :30..18.1.2 Yer No :106.72..8.

²⁷³ Dokuyan, s. 5.

edilmiştir²⁷⁴. Ayrıca yapılan istimlaklar ve proje masrafı için 1939 yılı devlet bütçesinden 250.000 TL ayrılmıştır²⁷⁵. Bu miktarın 168.576 TL'si harcanmıştır. 1940 yılında 668.222, 1941'de ise 136.578 TL harcanmıştır²⁷⁶. 1942 yılında anıt yapımı için harcanan 16.385 TL'nin tamamı istimlak ve proje masraflarına kullanılmıştır²⁷⁷. Proje masrafları için 1943 yılı bütçesinden 128.596 TL, aynı bütçeden istimlak ve proje masrafı kalemi başlığı altında 5.000 TL kullanılmıştır²⁷⁸. Yani projenin başlangıcı kabul edilen 6 Aralık 1938'den 18 Şubat 1943'e kadar projeye 1.824.111 liralık bütçe ayrılmış ve bu bütçeden, çoğunluğu istimlak bedeli olmak üzere (958.476 lira), toplam 1.123.360 lira harcanmıştır²⁷⁹. Anıtkabir sulama işleri ihalesi için 10 Nisan 1944 tarihi belirlenmiştir ve açılış bedeli 75.108 TL olarak tespit edilmiştir²⁸⁰. 1 Haziran 1944 tarihinde Anıtkabir için bütçeden 1.000.000 lira ayrılmıştır²⁸¹. 22 Haziran 1944'te Anıtkabir işinin bayındırlık bakanlığına devredilmesiyle işler daha hızlı ilerlemiştir²⁸². Proje sahipleri ve bayındırlık bakanlığı arasında sözleşme yapılarak ne kadar malzemenin gerekli olduğu bunların nereden temin edilebileceği belirlenmiştir²⁸³.

Anıtkabir'in bir an önce tamamlanması ve Atatürk'ün naaşının ebedi istirahatgahına taşınması halk için önemli bir konu olmuştur. Gazetelerde inşaattan fotoğraflar yer almıştır²⁸⁴. Hatta Bozdoğan'dan Mehmet Kılavuz isimli bir çiftçi Anıtkabir inşaatı için İsmet İnönü'ye bir miktar para göndermiş, bu para başbakanlığın emrine verilmiştir²⁸⁵.

19 Aralık 1946'da bayındırlık bakanlığı ve Rar Türk Limited Şirketi arasında Anıtkabir'in ikinci kesim inşaatı için sözleşme yapılmıştır²⁸⁶. 27 Haziran 1947'de bayındırlık bakanlığının önerisi ve bakanlar kurulu kararıyla 129.848 metre kare arazinin projeye dahil edilmesi kararlaştırılarak ikinci defa kamulaştırma yapılmıştır²⁸⁷.

²⁷⁴ TBMM Kanun Mecmuası, C. 27, s. 50.

²⁷⁵ Resmi Gazete, 25 Kasım 1944, s. 7.

²⁷⁶ TBMM Zabıt Tutanağı, 1 Mart 1950, Cilt 25, 8. Devre, 57. İctima.

²⁷⁷ Resmi Gazete, 4 Nisan 1949, s. 7.

²⁷⁸ Resmi Gazete, 23 Kasım 1949, s. 6-7.

²⁷⁹ TBMM Zabıt Tutanağı, 1 Mart 1950, Cilt 25, 8. Devre, 57. İctima.

²⁸⁰ Resmi Gazete, 25 Mart 1944, s. 3.

²⁸¹ TBMM Zabıt Tutanağı, 1 Mart 1950, Cilt 25, 8. Devre, 57. İctima.

²⁸² TBMM Zabıt Tutanağı, 26 Aralık 1948, Cilt 8, 8. Devre, 23. İctima.

²⁸³ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 188.41.19.

²⁸⁴ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1944, s. 4.

²⁸⁵ BCA, Dosya: 1104, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..17.

²⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No :188.41..20.

²⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 114.45.11.

25 Aralık 1947'de üçüncü kamulaştırma kararı alınmıştır²⁸⁸. 1945 ve 1946 yıllarında inşaat hızlı ilerlemiştir²⁸⁹. 1945 yılı bütçesinden 910.895 TL ayrılmış bunun 841.800 TL'si harcanmıştır. 1946 yılında ise 2.000.000 TL'lik bir bütçeyle başlamış, yılsonunda yapılan harcama toplam 1.791.872 TL olmuştur²⁹⁰. Gazetelerde Anıtkabir inşaatının son kısmının 1949'da bitirileceğiyle ilgili haberler yer almıştır²⁹¹. 1947 bütçesinden Anıtkabir'in inşası için 472.138 TL ayrılmıştır. Bu miktarın 452.801 lirası harcanmıştır²⁹².

İnşaatta kayda değer ilerlemelerin alınmaması mecliste gündeme gelmiş, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu dokuz yıl geçmiş olmasına rağmen Anıtkabir'in hala tamamlanmamasından duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Anıtkabir'in 1952-1953 senesinde bitirilebileceğini söylemiştir. Konunun muhataplarından Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı ve Bütçe Komisyon Sözcüsü Münir Birsnel inşaatla ilgili gerekli açıklamaları yapmışlardır²⁹³. 1948 yılında bütçeden Anıtkabir için 2.472.138 TL ayrılmıştır²⁹⁴. Bu miktarın 2.413.088 TL'si harcanmıştır²⁹⁵. Fazla paralar harcanmasına rağmen inşaatın hala bitirilememesi kamuoyunda olumsuz karşılanmıştır. Gençler bu konu üzerinde durmuşlardır. Ankara Üniversitesi Yüksek Talebe Birliği, yüksekokul gençliğinin, Anıtkabir inşaatında çalışma isteğini ilgili makamlara bildirerek çalışma izni almıştır²⁹⁶. 1949 yılında ise bütçeden Anıtkabir için ayrılan miktar 2.772.138 TL olmuştur. Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu hükümeti ve inşaatı eleştirmiştir. İnşaatın tamamlanması için 13.000.000 TL'ye ihtiyaç olduğunu ve ancak 3 yıl sonra tamamlanabileceğini belirtmiştir. Şimdiye kadar 6.000.000 TL harcama yapıldığını fakat inşaatın hala bitirilemediğini söyleyerek bunun sebebinin inşaat zemininin etüdünün zamanında yapılmamış olmasına bağlamıştır²⁹⁷. 1949 yılına gelindiğinde hala

²⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 115.80.1.

²⁸⁹ Dokuyan, s. 7.

²⁹⁰ TBMM Zabıt Tutanağı, 1 Mart 1950, Cilt 25, 8. Devre, 57. İctima, s. 28.

²⁹¹ Akşam Gazetesi, 7 Mart 1946, s. 2.

²⁹² Resmi Gazete, 12 Mart 1954, s. 14.

²⁹³ TBMM Zabıt Tutanağı, 17 Haziran 1947, Cilt 6, 8. Devre, 74. İctima, s. 293-297.

²⁹⁴ TBMM Zabıt Tutanağı, 26 Aralık 1947, Cilt 8, 8. Devre, 23. İctima, s. 206.

²⁹⁵ TBMM Zabıt Tutanağı, 1 Mart 1950, Cilt 25, 8. Devre, 57. İctima, s. 29.

²⁹⁶ Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1948, s. 1.

²⁹⁷ TBMM Zabıt Tutanağı, 26 Şubat 1949, Cilt 16, 8. Devre, 53. İctima, s. 713, 714.

bitirilmeyen Anıtkabir inşaatı sebebiyle gazeteler hükümeti eleştirmişlerdir²⁹⁸. Zaman zaman gazetelerde Anıtkabir inşaatının fotoğrafları yer almıştır²⁹⁹.

---

²⁹⁸ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1949, s. 1.

²⁹⁹ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1948, s. 6.

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE 10 KASIM ANMA TÖRENLERİ

2.1. Demokrat Parti Döneminde Atatürk İmajı

DP, 1950 yılına kadar din ve laiklik konularında oldukça dikkatli davranmış, 1949 senesindeki ikinci kurultayında Celal Bayar laiklik ve dine saygı konularını birleştirmiş, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini belirtmiştir³⁰⁰. Parti programında ise laikliği; devletin dinde siyasette hiçbir ilgisi bulunmaması ve din düşüncesinin kanunların çıkmasında ve uygulanmasında etkili olmaması olarak yorumlamıştır. Aynı zamanda laikliği din karşıtlığı şeklinde görmediğini ve din hürriyetini kabul ettiğini belirtmiştir. Dini eğitim verilmesi ve din adamı yetiştirmek için okulların kurulması için uzmanlara danışılarak plan hazırlanmasını gerekli görmüş, dinin siyasete alet edilmesi, insanlar arasında sevgi ve birliği bozacak şekilde din propagandası yapılmasına izin verilmeyeceğini belirtmiştir. İnkılapçılık, halkçılık ve devletçilik ilkelerine de parti programında yer verilmiştir. Demokrasi esasına en uygun yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu belirtmekle beraber parti programında Atatürk ile ilgili hiçbir madde yer almamıştır³⁰¹. Seçim propagandasında devletçiliği eleştirmiş, 1946 seçimlerinin antidemokratik olduğunu söylemiş, CHP'nin milli iradeye karşı olduğunu belirtmiştir³⁰². Geçmişin yetersizlikleri üzerinde durmuş, milli irade ve liberalleşmeyi ön planda tutmuştur. Din konusunu öne çıkarmamış hatta dinin adı bile geçmemiştir³⁰³. DP 1950 seçimlerini kazandıktan sonra Adnan Menderes başbakanlığında 22 Mayıs

³⁰⁰ H. Bayram **Kaçmazoğlu**, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 31, 32.

³⁰¹ Tarık Zafer **Tunaya**, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Arba Yayınları, İstanbul 1995, s. 662, 663, 664.

³⁰² Çetin **Yetkin**, *Karşı Devrim (1945-1950)*, Yeniden Anadolu ve Müdafa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2003, s. 575.

³⁰³ Cemil **Koçak**, *İktidar ve Demokratlar- Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 470, 471.

1950'de yeni hükümet kurulmuştur³⁰⁴. 29 Mayıs 1950'de yeni hükümetin programı TBMM'de okunmuştur. Programda Atatürk'ün adı hiç geçmemiş, devrimlere hiçbir atıfta bulunulmamıştır³⁰⁵. Bundan sonra kurulan DP hükümetlerinin programlarında da Atatürk ismi hiç geçmemiştir³⁰⁶. Partinin kurucularının Atatürk'e karşı tutumları da birbirinden farklı olmuştur. Celal Bayar Atatürk'e bağlı kalmış ve Atatürk'ün ismini kullanmaktan kaçınmıştır³⁰⁷. Refik Koraltan Cumhuriyetin ilk yirmi yılında Atatürk'ü ve CHP'yi şiddetle desteklemiş, İstiklal Mahkemelerinde başkanlık yapmıştır³⁰⁸. Adnan Menderes'in Atatürk'e karşı bakış açısı ve uygulamaları zamanla değişiklik göstermiştir. Genel kanı bu konuda Adnan Menderes'in çevresindekilerden etkilendiği yönünde olmuştur³⁰⁹.

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde Atatürk'ün resmi para, pul ve devlet dairelerinden kaldırılmış, bunlara dönemin cumhurbaşkanının resminin konulması uygun görülmüştür³¹⁰. Celal Bayar cumhurbaşkanı olduktan sonra resimlerinin asılmasını bütçeye önemli masraflar yükleyeceğinden dolayı bu uygulamadan vazgeçilerek yalnız Atatürk'ün resminin resmi dairelerde bulundurulmasını gerekli görmüştür. 5 Haziran 1950'de bakanlar kurulu Celal Bayar'ın bu isteğini dikkate alarak konu hakkında gerekli kararı almıştır³¹¹. 20 Haziran 1950'de yayınlanan tebliğ ile Çankaya'da Atatürk'ün kaldığı ilk köşk ve cumhurbaşkanlığı dairesinin bahçesinin hafta sonları saat 15.00-18.00 arasında halka açık bulundurulması ve aynı zamanda Atatürk'ün geçici kabrinin hafta sonları aynı saatte ziyareti serbest bırakılmıştır³¹².

CHP, iktidarının son zamanlarında dinsel kısıtlamaların çoğunu kaldırarak; imam hatip kursları düzenlemiş, ilkokul ders programına din dersleri koymuş, İlahiyat Fakülteleri açmış, tarihi değeri olan türbelerin açılmasına izin vermiştir. Bunlara rağmen DP, iktidara gelmeden önce sınırlamaların kaldırılacağını vurgulamıştır. Bununla ilgili ilk işi

³⁰⁴ Mükremin **Kocataşkın**, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Ankara 1998, s. 145, 176.

³⁰⁵ Aydemir, Menderes'in Dramı, s. 190.

³⁰⁶ Güneş, s. 16.

³⁰⁷ Samet **Ağaoğlu**, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaa, İstanbul 1972, s. 141.

³⁰⁸ İsmet **Bozdağ**, *Demokrat Parti ve Ötekiler*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s. 30.

³⁰⁹ Emrullah **Nutku**, *Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiği Yıllar(1946-1958)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1979, s. 226.

³¹⁰ Güneş, s. 4.

³¹¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 122.46.2.

³¹² Ayın Tarihi, 20 Haziran 1950.

de Arapça ezan yasağını ele almak olmuştur. Hükümet programının görüşülmesinin hemen ardından bu konu mecliste gündeme getirilmiştir. Konu mecliste, DP grubunda, gazetelerde tartışılmıştır³¹³. Arapça ezan okunmasını yasaklayan Türk Ceza Kanununun 526. Maddesi 16 Haziran 1950'de 5665 sayılı yasayla değiştirilmiştir. Yasa DP ve CHP'li vekillerin ortak kararıyla çıkmıştır. Oylamaya CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Cemal Reşit Eyüpoğlu, Cevdet Kerim İncedayı, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Reşit Tankut katılmamışlardır³¹⁴. Türk Ceza Kanununun 526. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun 17 Haziran 1950 Cumartesi günü 5665 numaralı kanun olarak yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir³¹⁵. Arapça ezan ve kamet okuma yasağının kaldırılmış olduğu aynı gün bütün illere telgrafla bildirilmiştir³¹⁶. Celal Bayar yasağın kaldırılmasına çok kızmıştır hatta istifayı bile düşünmüştür³¹⁷. Yasağın kaldırılmasına kamuoyu tepki göstermemiştir. Bunu sebebi Türkçe ezanın yasaklanmayıp isteyen Türkçe isteyen Arapça ezan okuyabilecek olmasından kaynaklanmıştır. Ezanın Arapça okunması dinci çevrelerde hareketlenmelere yol açmıştır. Bunun sonucunda irtica hortlamıştır. Örneğin; DP'nin Konya il kongresinde bazı delegeler fes ve çarşaf giyme, Arap harflerinin kullanımını geri getirmeyi istemişlerdir. İçişleri Bakanlığı valiliklere Atatürk'ün heykellerinin korunmasına dair tebligat göndermiş ve dini irticaya alet eden Sebilürreşad, Büyük Doğu, İslamiyet yayınlarına karşı soruşturma açılmıştır³¹⁸. Büyük Doğu Dergisi Atatürk hakkında çirkin yazılar yazmıştır³¹⁹. İrticanın hortlamasıyla Atatürk'ün büst ve heykellerine saldırılmıştır. Özellikle Ticani tarikatının ismi saldırılarda öne çıkmıştır³²⁰. Atatürk heykellerine karşı ilk büyük hareket 25 Şubat 1951'de Kırşehir'de görülmüştür. Hareketlerin artması ülke çapında tepkileri doğurmuştur. Bu tepkiler karşısında DP Atatürk'e yönelik saldırıları önlemek ve Atatürk'ün manevi varlığını koruyabilmek için özel bir yasa çıkarmayı uygun görmüştür. Adnan Menderes ve arkadaşları TBMM'de çıkarılacak olan yasayı DP'li vekillerin yoğun muhalefetine rağmen savunmuşlar, yasayı güvenlik yasası olarak sunmuşlardır. Görüşmeler çok uzun ve tartışmalı geçmiştir. 4 Mayıs 1951'de başlayan

³¹³ Mustafa **Albayrak**, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 194, 195.

³¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 16 Haziran 1950, Cilt 1, 9. Devre, Olağanüstü Toplantı, s. 181-187.

³¹⁵ Resmi Gazete, 17.06.1950.

³¹⁶ Ayın Tarihi, 17 Haziran 1950.

³¹⁷ Cihad **Baban**, *Politika Galerisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 54.

³¹⁸ Feroz **Ahmad**, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 2010, s. 64.

³¹⁹ BCA, Fon Kodu: 490.1.0, Yer No: 1435.745.1.

³²⁰ Süleyman **Kocabaş**, *Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol(1950-1960)*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 218.

görüşmeler 27 Temmuz 1951'e kadar devam etmiştir³²¹. Kanun tasarısı 50 ret, 2 çekimser oya karşılık 22 oyla kabul edilmiştir³²². Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki kanun 7872 sayı ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir³²³.

15 Aralık 1950'de TBMM'de Atatürk'ün vasiyeti tartışma konusu olmuştur. Bağımsız Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu Atatürk'ün üzerinde ne kadar mal bulunduğunu bunların kimlere miras bırakıldığını, vasiyetin yazılma tarihi ve Atatürk'ün vefatı arasında ne kadar zamanın geçmiş olduğunun hükümetçe aydınlatılmasını istemiştir. Adalet bakanı Halil Özyörük Atatürk'ün ne kadar malı, parası olduğunu bunların akıbetini tek tek açıklamıştır. Bunun üzerine Sinan Tekelioğlu söz alarak konuşma yapmış ve CHP üzerinde bulunan Atatürk'ün mallarının alınarak Anıtkabir'in yapımında harcanmasını istemiştir³²⁴. Bu istek 1953 yılında tekrar gündeme gelmiştir. Genel seçimleri CHP'nin kazanacağı korkusuyla Adnan Menderes CHP'nin mali kaynaklarının kendilerinininkinden çok olduğunu belirtmiş ve konu DP meclis grubunda tartışılmıştır³²⁵. Ardından konu yasa tasarısı olarak hazırlanmış ve TBMM'ye sunulmuştur. Yasa tasarısı 14 Aralık 1953 günü TBMM'de görüşülerek kabul edilmiştir. Böylece CHP'nin sahip olduğu bütün taşınır ve taşınmaz mallar, para, diğer değerler, haklar ve alacaklar hazineye devredilmiştir³²⁶. Yasa 15 Aralık 1953'de yürürlüğe girmiştir³²⁷.

1930'lardan sonra yapılan inkılapları halka anlatmak için kurulan halkevleri Atatürk'ün isteğiyle 10 Nisan 1931'de CHP'ye katılmıştır³²⁸. Halkevleri zamanla İsmet İnönü ve CHP'yle özdeşleşmiş, CHP'nin maddi kaynaklarından birisini oluşturmuş ve CHP'nin teşkilatlanması ve örgütlenmesini kolaylaştırmıştır³²⁹. Halkevlerinin kapatılmasını içeren yasa tasarısı 6 Ağustos 1951'de meclise getirilmiştir. İsmet İnönü mecliste halkevlerinin bir kültür kurumu olarak devam ettirilmesini istemiştir. Konuyla ilgili uzun konuşmalar yapılmıştır³³⁰. Yasa tasarısı 8 Ağustos 1951'de oy çoğunluğuyla kabul

³²¹ Şerafettin **Turan**, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt 4, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 54, 55.

³²² TBMM Zabıt Tutanağı, 25 Temmuz 1951, Cilt 9, 9. Devre, 104. İctima, s. 324.

³²³ Resmi Gazete, 31 Temmuz 1951.

³²⁴ TBMM Zabıt Tutanağı, 15 Aralık 1950, Cilt 3, 9. Devre, 19. İctima, s. 237-245.

³²⁵ Albayrak, s. 215.

³²⁶ TBMM Zabıt Tutanağı, 14 Aralık 1953, Cilt 26, 9. Devre, 17. İctima, s. 162-165.

³²⁷ Resmi Gazete, 16 Aralık 1953.

³²⁸ Güneş, s. 61.

³²⁹ M.Serhan **Yücel**, *Demokrat Parti*, Ülke Yayınları, İstanbul 2001, s. 101.

³³⁰ TBMM Zabıt Tutanağı, 6 Ağustos 1951, Cilt 9, 9. Dönem, 109. İctima, s. 575 -630.

edilmiştir³³¹. Celal Bayar yasanın uygun olmadığını düşünmesine rağmen seçimler öncesinde sorun çıkmaması için yasa 11 Ağustos'ta imzalamıştır³³². Yasa aynı gün resmi gazetede yayınlanmıştır. Halkevlerinin tüm mal varlığı alınmış, bir kısmı Türk Ocaklarına verilirken bir kısmı da hazineye aktarılmıştır. Yasada kapatma kelimesi geçmemiştir³³³.

2.2. 1950-1953 Arası 10 Kasım Anma Törenleri

DP, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda büyük bir oy çoğunluğuyla iktidara geçmiştir. 22 Mayıs 1950'de Adnan Menderes başbakanlığında ilk hükümet kurulmuş ve 10 yıllık DP dönemi başlamıştır. Bu dönem 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar sürmüştür³³⁴. Bu bölümde, DP döneminde gerçekleşen Atatürk'ün ölüm yıldönümleri incelenmiştir. 1953 tarihinin belirlenmesi bu tarihten itibaren resmi törenlerin Anıtkabir'de gerçekleştirilmiş olmasındandır.

Atatürk'ün 12. ölüm yıldönümü sebebiyle İstanbul'da halkevlerinde ve üniversitelerde törenler yapılmıştır. Törenlere saat 09.05 te başlanmış ve beş dakikalık saygı duruşunun ardından konuşmacılar söz almışlardır. İstanbul Üniversitesi konferans salonundaki törene İstanbul'daki milletvekilleri, vali, belediye başkanı, İstanbul Üniversitesi Rektörü ve dekanlar, profesörler, İstanbul emniyet müdürü, askerî ve mülkî erkân, üniversite öğrencileri katılmışlardır³³⁵. Törende hukuk fakültesi dekanı Atatürk'ün kurduğu devletin hukuki bir devlet olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır. İsmet İnönü'nün beyannamesi okunmamış öğrencilerce elden dağıtılmıştır. Tören sonunda Sarayburnu'na gidilerek Atatürk heykeline çelenk konulmuştur³³⁶. Tüm halkevlerinde CHP tarafından tören düzenlenmiştir. Eminönü Halkevindeki törende Atatürk büstü aydınlatılmış etrafı Türk ve parti bayraklarıyla donatılmış, Atatürk'ün gençliğe hitabesi, İsmet İnönü'nün millete beyannamesi okunmuş ardından konuşmalar yapılmıştır. Konuşmalar önceki senelerden daha çok ve daha heyecanlı olmuştur. Törenin ardından Sarayburnu Anıtına gidilerek çelenk koyulmuştur. Önceki senelerin alışkanlığıyla

³³¹ TBMM Zabıt Tutanağı, 8 Ağustos 1951, Cilt 9, 9. Dönem, 11. İctima, s. 730-752.

³³² Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen: İsmet Bozdağ, Baha Matbaası, İstanbul 1969, s. 144.

³³³ Resmi Gazete, 11 Ağustos 1951.

³³⁴ Ali Dikici, "Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik Ve Türk Polis Teşkilatı", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, Kış 2009, s. 1, 2.

³³⁵ Ayın Tarihi, 9 Kasım 1940.

³³⁶ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 2.

vilayet ve belediyenin çelenkleri de buraya getirildiği için onlar da anıta götürülmüştür. Kadıköy Halkevinde Behçet Kemal Çağlar, Şişli Halkevinde M. Kemal Öke, Sarıyer'de Meliha Avni konuşmuşlardır³³⁷. Üniversite Talebeler Birliği Marmara Lokalinde toplanmışlardır. Resmi törenlerde İsmet İnönü'nün beyannamesi okunmazken gayri resmi toplantılarda İsmet İnönü'nün beyannamesi okunabilmiştir³³⁸. MTTB, Eminönü Halkevinde yapacağı toplantıya İsmet İnönü'yü tarihi beyannamesini okumak üzere davet etmiş gelemese bir mesaj göndermesini istemiştir³³⁹. Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur'dan da mesajlar istemiştir. Celal Bayar mesajını Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayınlamıştır. Etnografya Müzesindeki törene Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderes birlikte gelmişlerdir³⁴⁰. MTTB saat 15.00'da Atlas Sinemasında anma töreni düzenlemiştir. Törene vekiller, vali, polis müdürü de katılmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve MP Başkanı Hikmet Bayur'un beyannameleri okunmuş, birçok konuşmacı söz almış, Afet İnan da konuşmuştur. Atatürk'le ilgili hatıralarını anlatmış, bugünün hem matem hem de inkıpların kuvvetlendirilmesi lazım gelen bir gün olduğundan bahsetmiştir³⁴¹. Törende Felsefe Profesörü Necati Akder konu dışı olarak konuşmayı uzatınca tepki almıştır. Tören sonunda Celal Bayar ve Adnan Menderes alkışlarla otomobillerine binerken İsmet İnönü halkın isteğiyle yürüyerek muvakkat kabre gitmiştir³⁴². İsmet İnönü, Kız Lisesi yolundan yürüyerek Etnografya Müzesine giderken küçük bir grup tarafından alkışlanmış, kabri ziyaretten sonra otomobiline binerek 11.15'te buradan ayrılmıştır³⁴³. Bazı gazeteler matem gününde tezahürat yapılması ve alkışlanmasını İsmet İnönü'nün de bunları gülerek karşılamasını eleştirmiştir. Haber gazetede şöyle geçmiştir.

...Atatürk'ün ölümünün 12 nci yıldönümü münasebetiyle şehrimizde yapılan ihtifal merasiminde C.H.P Başkanı İnönü'ye karşı vaki tezahürat umumi eşkarcı mürettep bir nümayiş telakki edilerek üzüntü ile müşahede edilmiştir. Bu mahfiller milli matem günümüzün hasis particilik menfaatlerine alet edilerek alkış toplanılmasından esefle bahsetmektedirler. Filhakika C.H.P. Genel Başkanı, taraftarlarınca hazırlanmış bu nümayişi önlemek istememiş bilakis önlerine katılmak ve tebessümle karşılamak suretiyle hazin merasimin bir bayram manzarası arz etmesine sebebiyet vermiştir...³⁴⁴.

³³⁷ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1950, s. 5.

³³⁸ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 7.

³³⁹ BCA, Dosya: 8.Büro, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No :1435.745..4.

³⁴⁰ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1950, s. 1.

³⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1950, s. 5.

³⁴² Yeni Sabah, 11 Kasım 1950, s. 4.

³⁴³ BCA, Arşiv No: , Fon Kodu: 030.01, Yer No: 66.415.3.

³⁴⁴ Yeni İstanbul Gazetesi, 11 Kasım 1950, s. 3.

Trabzon milletvekili Mahmut Goloğlu ve iki arkadaşının Atatürk'ün vefatının on ikinci yıldönümü sebebiyle mecliste sadece saygı duruşu yapılması ve birleşime son verilmesini içeren önermeleri kabul edilmiş, mecliste yoklama yapılarak oturuma son verilmiştir³⁴⁵. Milli yas sebebiyle bütün eğlence yerleri, tiyatrolar kapalı kalmış, bazı sinemalar Atatürk'ün hayatıyla ilgili film göstermiştir. Akşam 19.00'da İstanbul ve Ankara radyoları Atatürk'ün plağa alınmış sesinden nutkunu yayınlamışlardır. Yabancı radyolarda da Atatürk için yayınlar yapılmış, Londra Radyosunda İngiltere'yi Ankara'da temsil etmiş olanlara Atatürk'le ilgili görüşleri sorulmuş, Amerikanın Sesi ve Pakistan Milli radyoları da özel program hazırlamışlardır. Gazetelerde de Atatürk ile alakalı birçok makale çıkmıştır. Şevket Rado'nun "Atatürk'ün Biza Açtığı Alem", "Atatürk'ü Olduğu Gibi Görebilmeliyiz", "Milli Matemimiz" başlıklı makalelere, Ord. Prof. Dr. Mim Kemal Öke'nin Atatürk'le ilgili hatıralarına yer verilmiş, Atatürk'ün kütüphanecisi Nuri Ulusu Atatürk ile ilgili anılarını anlatmıştır³⁴⁶.

Onun Bizden Beklediği Büyük Mirası Olan İdeallere Bağlı Kalmaktır

Büyük matemler milletler için derlenip toplanma, sessizce düşünüp gözlerini ruhuna doğru çevirme fırsattır. Bir cemiyet bir matem gününde, süreklilik zincirinden bir halkın koptuğunu duyar, etrafında bir boşluk sezer. Acının müşterek oluşu, yok olanı hep birarada anma töreni, zayıflamış gibi olan birlik hislerini cemiyetin vicdanında yeniden kuvvetlendirir. Matemın milli ve tarihi mahiyeti ne derece üstün olursa, onun yıldönümü ve hüzünlü hatırası cemiyeti birleştirmeye o nispette hizmet eder.

Atatürk'ün ölümünü her yıl anarken Türk milletinin gözleri bir Büyük Adama ve tarihe bakıyor. Bu, yalnız bir kadirşinaslık ve minnet vazifesi değil, sönmez bir kaynaktan ruhu kuvvetlendirme ihtiyacıdır.

Atatürk, bir millet kurtardı, bir devlet kurdu, bir inkılap yarattı. Onun hatırası bütün bu kıymetli varlıkların timsalidir. Onu hep birlikte andıkça zatlarımızı daha iyi görüyor, tereddütlerimizi gideriyor, kendimize geliyoruz. Onda, bu milletin kudretine, istikbaline sonsuz bir iman vardı. Büyüklüğünün başlıca sebebi, başarılarının sırrı, uzun tarih boyunca milletin başına geçmiş olanlarda pek rastlanmayan bu inanıdır. Atatürk her şeyden önce "milli" idi. Tarihini her medeniyetin başlangıcı, dilini her lisan zümresinin temeli saydığı ve öyle öğretmeye çalıştığı Türk milletinin bugününü ve yarınını da "büyük" yapmak istemişti. Onun andığımız her yıl, binbir sıkıntı, tehlike, ümitsizlik ortasında kalsak da bu coşkunun istikbalin parıltısını görerek hemen feraha kavuşuyoruz. Çünkü O, en büyük sarsıntılar, engin tehlikeler içinde dahi ümidini kaybetmemiş insandı. Milletine layık bir insandı. "Göreceksiniz neler olacak" derdi. Hakikaten çok şey oldu. Bütün dedikleri, diledikleri olmaktadır.

Onun aziz hatırasını tekrar andığımız bugünde, millete düşen vazife sadece acılarını tazelemek değil, görüş ve düşünüş ayrılıkları ne olursa olsun, onun ideallerine bağlı kalmağa, onun başardığı sayısız inkılapları dokunulmaz kalmağa and içmektir. Onun beklediği, gözyaşlarından ziyade, bıraktığı emanete iyi bakılmasıdır. (Necmettin Sadak)³⁴⁷

Cumhuriyet Gazetesinde Falih Rıfkı Atay hangi partiden olunursa olunsun Atatürk'ün yolundan gitmenin gereğinden, İsmail Habib Sevük Atatürk'ün savaşlarından

³⁴⁵ TBMM Zabıt Tutanağı, 10 Kasım 1950, Cilt 2, 9. Devre, 1. İctima, s. 39.

³⁴⁶ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 1, 2, 3, 5.

³⁴⁷ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 1.

bahsetmişlerdir. Dr. Nihat Reşad ve Dr. Abravaya'yla olan bir söyleşi yayınlanmış, Abravaya Marmaralı Atatürk'ün nazik oluşundan, barışseverliğinden bahsetmiş, Nihat Reşad'da her sene ölüm yıldönümünde aynı heyecanı hissettiğini söyleyerek sözlerine Atatürk'ün hastalık dolayısıyla vefat edeceğini hiç düşünmediğini belirtmiştir. Abidin Daver, Atatürk'ün farklı yönlerini ele alan bir yazı, Haluk Şehsuvaroğlu da Dolmabahçe Sarayı'nı ve Atatürk'ün vefat ettiği odayı betimleyen bir yazı yazmıştır. Aynı sayfada Atatürk için yazılan şiirler de yer almıştır. Atatürk'ün spora ilgisinden bahsedilmiştir. 100 Great Lives'ten alıntı olarak alınan yazıda George Washington ve Atatürk'ün hayatları kısaca anlatılmış ve birbirlerine benzetilmişlerdir³⁴⁸. Milliyet Gazetesi "Büyük ve Milli Matem Günümüz" başlığıyla çıkmış, baş sayfada Ali Naci Karacan'ın "Atatürk" isimli makalesi yer almıştır. Gazete Anıtkabir inşaatına da değinmiştir. Çalışmaların bugünlerde yoğunlaştığını, yontma ve renkli taşlarla yapılan abidenin inşaatına son zamanlarda hız verildiği yazılmış ve inşaatla dair fotoğraflar yer almıştır³⁴⁹. Ulus Gazetesinin çocuk sayfasında Atatürk'ün manevi çocuklarından Sığırtmacı Mustafa'yla tanışması Mustafa'nın ağzından anlatılmış, çocuklara göre Atatürk ile ilgili anekdotlara yer verilmiştir³⁵⁰. Falih Rıfkı Atay "Sakin Ölmesin", Nurettin Artam "O Ölmedi", Feridun Osman Menteseoğlu "Cihangir Atatürk", Prof. Dr. Yavuz Abadan "Atatürk ve Demokrasi", Nihat Erim "Atatürk ve İnkılaplar", Cevat Dursunoğlu "Ata'nın Katafalkı" makaleleri gazetede yer alırken Hüseyin Cahit Yalçın Atatürk'ün matem günü yazısında DP'lileri eleştirmiştir³⁵¹. Vatan Gazetesinde Feridun Fazıl Tülbentçi "Kahramanın Talebelik Hayatı", Turgut Hayrettinli "Mustafa Kemal Örneği ve Atatürk'ü Anarken", Behçet Kemal Çağlar "Bir Atatürk Gecesi", İhsan Ada "Hakiki Manada Anış Eserine Bağlılıktır" başlıklı yazılar, Şükrü Kaya'dan Atatürk'ün son günlerine ait bir hatıra Neyzen Tevfik'ten "O Ölmedi" şiiri ve Atatürk'ten vecizeler yer almıştır. Ayrıca Atatürk'ün fotoğrafları ve Celal Bayar'ın Atatürk'ün vefatından sonraki sözleri de verilmiştir³⁵². Yeni İstanbul Gazetesi, ortada Atatürk'ün kabri büyük bir resim olarak ve yanlarında yazılar verilerek çıkmıştır. Resmin sol tarafında Atatürk'ten vecizeler yer almış, altında "Ölümün Öldüremediği Kahraman" başlığıyla Atatürk'ün büyüklüğü anlatılmış ve aynı sayfada Celal Bayar'ın Atatürk'ün ölüm yıl dönümü

³⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 2, 4, 5, 6.

³⁴⁹ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 1.

³⁵⁰ Ulus Gazetesi, 8 Kasım 1950, s. 8.

³⁵¹ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1950, s.1, 2, 3, 5, 6.

³⁵² Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 2, 4, 5, 6.

sebebiyle millete beyanı yer almıştır³⁵³. Yeni Sabah “Bugün Büyük Ata’mızı Anıyoruz” manşetiyle çıkmış, altında büyük bir Atatürk resmi ve kenarlarında yazılar yer almıştır. Dr. Cahit Tanyol’un “Mustafa Kemal’e Dair”, Kadircan Kafli’nin “Yaşayan Atatürk”, Azmi Nihat Erman’ın “Ölümüyle Dünyayı Ağlatan İnsan” başlıklı yazılar ve Atatürk’ün cenaze törenine dair resimler yer almıştır³⁵⁴. Zafer Gazetesi “Büyük Yas Günümüz” manşeti altında Atatürk’ün bir fotoğrafı, Ahmet Muhip Dıranas’ın Atatürk’e yazdığı şiir ve kenarlarında ölüm yıldönümü ile ilgili yazılar olmak üzere çıkmıştır. Safaeddin Karanakçı “Gözyaşı Pınarı”, Hikmet Yazıcıoğlu “Aziz Atatürk”, Aka Gündüz’ün anlatımıyla Atatürk’ten Hatıralar başlıklı makaleler yer alırken Advıye Fenik “Atatürk’ün Keşfettiği Maden” yazısında Atatürk’ün kadına verdiği değeri anlatmış, Yaşar Yula tarafından Makbule Atadan’ın Atatürk’e ait çocukluk hatıraları yazılmış, Reşat Nuri Güntekin “Celal Bayar’ın Yaşları” başlıklı makalesinde Atatürk’ün cenaze töreninde gördüklerini anlatmıştır³⁵⁵.

1951 senesinde Atatürk’ün geçici kabrini ziyaret usulleri başlığıyla bir yönetmelik yayınlanmıştır. Buna göre bayram ve resmi tatil günlerinde kabrin açık bulunmasına, ziyaret saatlerinin 09.00-12.00, 14.00-17.00 olmasına, ziyaretçilerin kabul usulünün müze müdürlüğünce, yabancı ziyaretçilerin protokolünün dışişleri bakanlığı protokol genel müdürlüğünce düzenleneceği belirtilmiştir. Halkın ziyaretlerini pazar günleri yapması uygun görülürken dernek ve ya birliklerin ziyaretten 48 saat önce valilikten izin alması gerektiği belirtilmiştir³⁵⁶. Atatürk’ün vefatının 13.yıldönümü dolayısıyla bütün yurttan onun ölmez hatırası saygıyla anılmıştır. Hayata gözlerini yumduğu 09.05’te bütün memlekette saygı duruşunda bulunulmuştur. Her tarafta bayraklar yarıya indirilmiştir. Bu münasebetle sabah saat 09.05’te Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, beraberlerinde TBMM Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, bakanlar, genelkurmay başkanı, milletvekilleri, danıştay ve yargıtay başkanları, üniversite rektörü, başbakanlık müsteşarı, askeri şura üyeleri, milli savunma ve genelkurmay erkanı, Ankara valisi, belediye başkanı, garnizon ve merkez komutanlarıyla Atatürk’ün geçici kabrini ziyaret

³⁵³ Yeni İstanbul Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 1.

³⁵⁴ Yeni Sabah, 10 Kasım 1950, s. 1, 2, 4.

³⁵⁵ Zafer Gazetesi, 10 Kasım, s. 2, 3, 5.

³⁵⁶ BCA, Dosya: 13110, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :15.85..18.

etmişler, bir buket koymuşlar ve saygı duruşunda bulunmuşlardır³⁵⁷. Anma törenine Adnan Menderes geç kalmıştır. Ulus Gazetesi bunu şu şekilde anlatmıştır.

Atatürk'ün vefatını takip eden ilk 10 Kasımdan beri on iki yıldır, bu yıldönümü gününün sabahında devlet ve hükümet büyüklerinin Muvakkat Kabri ziyaretleri asil bir gelenek olarak yerleşmiş bulunuyordu. Saat tam 9'u beş geçe, başta devlet başkanı olduğu halde başbakan ve bakanlar hep birlikte Türkiye'nin kurtarıcısı, kurucusu ve Birinci Cumhurbaşkanı Atatürk'ün manevi huzurunda eğilirlerdi.

Dün sabah, cumhurbaşkanı Celal Bayar saat tam 9'u beş geçe beraberinde meclis başkanı ve bakanlar olduğu halde Muvakkat Kabri ziyaret etmiş ve kabre bir buket koymuştur. Başbakan Adnan Menderes'in bu ziyaret heyeti içinde bulunmaması kimsenin dikkatinden kaçmamıştır. Bir cumhuriyet başbakanının 1939 10 Kasımından beri ilk defa olarak geleneği bozmuş olması, hiç şüphe etmeyiz ki en başta sayın Devlet Başkanımızı üzmiş olacaktır. Başbakan Adnan Menderes'i saat 9.30'a doğru yanında yaveri bulunduğu halde Muvakkat Kabre geldiği görülmüştür.

Sabah uykularının tatlı olduğu malumdur. Fakat sayın Menderes'in Atatürk'ün öldüğü anda, onun manevi huzurunda bir saygı vakfesinde bulunmak üzer bir gün için bir fedakarlığa katlanması kendisinden beklenebilirdi.

Dün sabahki Muvakkat Kabir ziyaretlerinde daha başka aykırılıklar da olmuştur. Protokol Genl Müdürlüğünün tertip ettiği programa göre sayın Devlet Başkanımızın tam saat 9.00'da Muvakkat Kabir önünde bulunmaları ve aynı anda da bütün şehri ihtiram sükutuna davet eden düdükleme işaretlerinin verilmesi icap ederken bu program iyi tatbik olunamamış ve düdükleme Sayın Celal Bayar ile beraberindekilerin ziyaretlerinden sonra çalmıştır³⁵⁸ ....

Törenden sonra Celal Bayar; Refik Koraltan, bakanlar, genelkurmay başkanı, Ankara valisi ve belediye başkanıyla beraber Anıtkabir'e gitmişler ve anıtın yapılışıyla ilgili bilgi almışlardır³⁵⁹. Sabah 09.05'te ordu evinde yapılan törende Atatürk'ün bazı şahsi eşyaları sergilenmiş, törenin sonunda tarihi filmler gösterilmiştir. Dil Tarih Coğrafya Fakültesindeki törene milletvekilleri, profesörler, öğrenciler katılmış, törende Afet İnan da konuşma yapmış, anılarını anlatmıştır³⁶⁰. İstanbul'da il adına üniversitede tören yapılmıştır. Konuşmalardan sonra Gülhane Park'ına gidilerek Atatürk anıtına çelenk konulmuştur. Saat 09.05'te saygı duruşunda bulunulmuş, arabalar ve vapurlar düdüklemeyle saygı duruşuna eşlik etmişlerdir. CHP il idare kurulu Beyazıt Marmara Gazinosunda anma töreni yapmıştır. Törende Atatürk'ün yakın arkadaşları konuşmuş, İnönü'nün beyannamesi okunmuş, Gülhane'deki Atatürk heykeline çelenk bırakılmıştır. Okullarda ve diğer yerlerde yapılan toplantılarda konuşmacılar Atatürk'ün hayatını ve eserlerini anlatmışlar, Atatürk'ün inkılaplarına bağlılıklarını belirtmişlerdir³⁶¹. Saat 15.00'da MTTB Atlas Sinemasında tören düzenlenmiştir. Törene vali yerine vali muavini gelmiş, DP'li vekil ve parti il kurulu, meclis kurulu üyeleri törene davetli oldukları halde gitmemişlerdir. Törene birçok yüksek rütbeli subay ve 2000'e yakın öğrenci

³⁵⁷ Ayın Tarihi, 10 Kasım 1951.

³⁵⁸ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 1.

³⁵⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 5.

³⁶⁰ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 5.

³⁶¹ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 5.

katılmış, törende konuşmalardan sonra İnönü'nün mesajı, MP Genel Başkanı Mustafa Kentli'nin telgrafı okunmuştur. DP'li yöneticilerden mesaj ve ya telgraf gelmemiştir. Tören sonrasında Taksim anıtına çelenk koyulmuştur. Mısır Konsolosluğunun bayrak çekmediği görülmüş bunun üzerine MTTB'li öğrenciler protesto yapmak istemişlerse de daha sonra vazgeçmişlerdir³⁶². İstanbul Üniversitesi bahçesine Atatürk'ün heykelini dikmek için MTTB tarafından teşebbüste bulunulmuş, birlik ayrıca bu teşebbüsünü bir beyannameyle bildirmiştir³⁶³. Fransa, Pakistan ve Hindistan matemimize katılmışlar, Amerikan Dostluk Cemiyeti Başkanı Wilson konuşma yapmış, BBC Radyosu Atatürk'ün yapıcı kudretinden bahsetmiştir³⁶⁴. Londra Radyosu 19.30-20.00 arası özel yayın yapmış, yayında Orhan Şahin Gökyay konuşma yapmış, spiker tarafından Behçet Kemal Çağlar, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İbrahim Zeki Burdurlu ve Garip Mustafa'dan Atatürk'e dair mısralar okumuştur. Devamında da İnönü'nün 1938'de Celal Bayar'ın da geçen sene yayınladıkları beyannameler okunmuştur³⁶⁵. Ankara, İstanbul ve İzmir radyoları günlük yayını yapmamış, sadece Atatürk ile ilgili hatıralara ve dünya haberlerine yer vermişlerdir³⁶⁶. Basın yas gününde Atatürk ile ilgili yazılara sayfalarında çokça yer vermiştir. Cumhuriyet Gazetesinde Yunus Nadi "O'nu Daha İyi Tanımak" adlı makalesiyle baş sayfada yer almıştır. Sağlık Bakanlığı eski müsteşarı Dr. Asım Arar'ın Atatürk'ün hastalığı ve vefatıyla ilgili süreci anlatan yazısı, Dr. Samih Nafiz Tansu'nun "Başöğretmen Atatürk" isimli yazısı, Atatürk'ün bazı tarihteki nutuklarından örnekler verilerek "Laiklik Ve İrtica Hakkında" isimli bir yazı yayımlanmıştır³⁶⁷. Milliyet Gazetesi Ali Naci Karaca'nın baş makalesiyle çıkmıştır. Atatürk'ün hayatı ve vefatına dair fotoğraflara, Dr. Fahri Can'ın "Atatürk'ü Sevmek" isimli yazısına ve Kılıç Ali'nin hatıralarına yer verilmiştir³⁶⁸. Ulus Gazetesinin baş sayfasında yarısını kaplar şekilde Atatürk'ün hasta yatağındaki fotoğrafı yer almış, Atatürk'ün izinden gitmenin bugün daha çok gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Atatürk'ün Yaşayan Tarafı

Atatürk iki isyandı: Biri Avrupa'ya karşı (İstiklal Harbi) öteki Avrupa düşmanlarına karşı (Cumhuriyet inkılabı)

³⁶² Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 1.

³⁶³ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 2.

³⁶⁴ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 1.

³⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 5.

³⁶⁶ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 1.

³⁶⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1, 5.

³⁶⁸ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1, 4, 5.

Bu bir tezat değildir. Avrupa'nın materyalist ve emperyalist cephesi, bizim üzerimize komşularımızı kışkırtıp yürüttüğü zaman, ona karşı Balkan Harbinde başlayan tükenmez bir kin duymuşuzdur.

Garbın cebini zalimi affetmedim seni –Türküm ve düşmanım sana kalsam da bir kişi) İstiklal Harbinde de Avrupa'nın üstün tekniğine ve emperyalizmine milli şuurumuzun ve imanımızın karşı koyacağına inanıyordur. O devrin bütün gazeteleri ve mücadele edebiyatı Avrupa kini ile doludur.

(Ulusun, korkma nasıl böyle bir imanı boğar- Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar) Atatürk bu kinin yarattığı kahramandır.

Fakat Avrupa medeniyetinin bu materyalist ve emperyalist cephesinin arkasında bir de, manevi değerlerin misakı insan ruhunun sonsuz yaratıcılığını ve maddeye hakimiyetini anlamış bir kültür vardır. İstiklal Harbi sıralarında, İstanbul'un Dergah gibi dergilerinde Bergsonizat'ın bütün genç ruhları sarmaş, Batı materyalizmine karşı duyduğumuz kini tadil eden bir Batı hayranlığının muavezene unsuru olmuştur.

Atatürk bu kültür hayranlığının yarattığı levrimettir.

Milletleri büyüklerine bağlayan duygu, onların vücutlarından değil, şahsiyetlerinden gelir. Kökleri toplumun ruhuna dalan bu şahsiyet ölümsüzdür. Atatürk'ü yaratan ve yaşatan fikirle beraber eseri ve şahsiyeti de yaşıyor. Böyle düşünmek bir ebedilik romantizmi değildir ve Atatürk gibi bütün sosyal meselelerimizin önünde gidercesine yaşayan büyük bir ölünün mersiyeye de, Kerbela çılgınlıklarına da ihtiyacı yoktur. (Peyami Safa)³⁶⁹

Falih Rıfkı Atay “Ölümünün On Üçüncü Yılında Atatürk”, Ali Rıza Erem “Bizi Affet Atatürk”, Nurettin Artam “Bir Ölmezin Bekaya Göçtüğü Gün”, Nevin Arıcan “Büyük Yas Günümüz” başlıklı makaleler, Amerikan The Caucasus dergisinden 20 yıl öncesinden Atatürk'ün Almanya ve Rusya'nın bugünkü hareketlerini görerek General Mac Arthur'a söylediği sözlerin bulunduğu yazı yer almıştır. Anıtkabir'in tarihçesi ve bugünkü durumu hakkında bilgi verilmiş, Anıtkabir'in 1952'de bitirilmeye çalışıldığı ama yetişemeyeceği yazılmıştır³⁷⁰. Nihat Erim “13 Yıl Sonra” başlıklı makalesinde büyük savaştan milletimizin neredeyse yok oluşundan Atatürk'ün milleti yeniden var etmesinden ve Atatürk'ün inkılaplarının takipçisi olmanın öneminden bahsetmiş ve 1945'ten sonra geçilen çok partili sistemle Atatürk'ün tam da istediği gibi bir demokrasi ortamı olduğunu belirtmiştir³⁷¹. Vatan Gazetesinin ilk sayfasında Atatürk'le Başbakan Celal Bayar'ı bir masa başında çalışırken gösteren fotoğraf, Atatürk'ün Türk gençliğine hitabesi ve Ahmet Emin Yalman'ın “Neden Gittikçe Büyüyor” başlıklı makalesi yer almıştır. Enes Tahsin Til “Atatürk'ü Anarken”, Altemur Kılıç “Atatürk ve Türk Dış Siyaseti”, Kerim Ömer Çağlar “Atatürk'ün Doğduğu Evde Neler Gördük”, “Atatürk'ün İnsanlık İdealine Bağlılığı” yazıları yer almıştır. Atatürk ile ilgili Sivas Kongresi zamanından hatıralar yazılmış, bunun birini Ali Fuat Cebesoy anlatmıştır. Ayrıca Vatan Gazetesi de Anıtkabir inşaatının üzerinde durmuş, inşaatla ilgili fotoğraflara yer vermiş

³⁶⁹ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1.

³⁷⁰ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 2, 5.

³⁷¹ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1951, s. 5.

ve Anıtkabir'in 1952 sonlarında bitirileceğini belirtilmiştir³⁷². Yeni Sabah Gazetesinin ilk sayfasının ortasında orta boy bir Atatürk portresi yer almış, Atatürk'ün tabutu taşınırken ki resmi ve altında "Doğumundan Ölümüne Kadar Mustafa Kemal Atatürk" başlıklı yazısıyla Kadircan Kafı Atatürk'ün hayatından bazı kesitler sunmuştur³⁷³. Zafer Gazetesi "Millet Bugün Ata'nın Yasını Tutuyor" manşetiyle çıkmış, manşetin altında Atatürk'ün büyük boy portresi yer almıştır. "En Büyük Eseri", "O'nun İçin", "Sen Sağol Türk Milleti", "Gelecek Yüzyılların En Büyük Adamı", "Atatürk ve Siyasi Dehası", "Büyük Atatürk ve Havacılık", "Büyük Yas" ve "On Üç Yıl", "Atatürk" başlıklı Atatürk'ü anlatan yazılar ve Nalık Poyrazoğlu'nun "Ata Edremit Ordu Evinde" başlıklı anısı yer almıştır. Diğer gazetelerde olduğu gibi Anıtkabir inşaatından fotoğraflar ve Anıtkabir'in gelecek yıl tamamlanacağına dair haber de gazetede bulunmuştur³⁷⁴. Son Posta Gazetesinde ABD'nin Türkiye'deki eski elçisi Edwin C. Wilson'ın Atatürk hakkındaki düşünceleri yer almıştır. Selim Ragıp Emeç'in "Yeis ve Yas", Ercüment Talu'nun "Öldüğü Gün" başlıklı makaleleri ilk sayfada yer alırken sayfada Atatürk ve Celal Bayar'ın birlikte fotoğrafları ve ayrıca üzerinde vefat tarihi yazılı olan Atatürk'ün fotoğrafı, fotoğrafın altında da Mithat Cemal Kuntay'ın şiiri yer almıştır.

*Ay iner, yıldız iner bayrak olan makberine;
Böyle bir kabre gönüller yakışır taş yerine!
Sığamazsın ölümün bildiğimiz ölçüsüne;
Ölüler layık olurlar çünkü mezarın süsüne;
Senin en son döneğin olmya dünya yaraşır;
Seni, gökler gibisin, yeryüzü sırtında taşır³⁷⁵.*

Gazete Atlas Sinemasında gençlerin yaptığı anma toplantısında İsmet İnönü'nün nutkunun dağıtılmasını eleştirmiştir. Muhalefet partilerinin, mili matemi propaganda tezahürü haline getirmelerinden gençlerin hoşlanmadığını belirtmiştir. Ayrıca gazetede "Sabrın da Bir Hududu Vardır" başlığıyla Mısır konsolosluğunun milli matemimize duyarsız kalması eleştirilmiştir³⁷⁶.

1952 senesinde Etnografya Müzesindeki son anma töreni yapılmıştır. Cumhurbaşkanı, meclis reisi, başbakan, kabine üyeleri muvakkat kabirde saygı duruşunda bulunup buket

³⁷² Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1, 4, 5.

³⁷³ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1, 4.

³⁷⁴ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1, 2, 3, 5.

³⁷⁵ Son Posta Gazetesi, 10 Kasım 1951, s. 1.

³⁷⁶ Son Posta Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 1.

bırakmışlardır. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Genel Sekreter Kasım Gülek ve idare heyeti üyeleri de geçici kabre gitmişlerdir³⁷⁷. Onların ardından kordiplomatik, siyasi parti temsilcileri, Türk Dil ve Tarih Kurumu üyeleri, Dil Tarih Coğrafya Fakültesindeki törene katılanlar, Ankara Üniversitesi, yüksekokullar, lise, teknik okul, orta ve ilkokul temsilcileri, fen tatbikat, doktor tatbikat, harp ve yedek subay okulları ve halk geçici kabre giderek saygı duruşunda bulunmuşlardır. Müze geç vakitlere kadar açık kalmıştır³⁷⁸. Celal Bayar ve bakanlar kabri ziyaret ettikten sonra Anıtkabir inşaatını tetkik etmişlerdir³⁷⁹. Geçici kabrin ziyareti süresince nöbet duruşunu Atatürk Lisesi izcileri yapmışlardır. Ankara valiliğince DTC Fakültesinde tören düzenlenmiş, törende birçok hatip konuşma yapmıştır. Türk Devrim Ocakları genel merkez salonunda saat 09.05'te, Türk Kadınlar Birliği Kızılay Merkezi salonunda aynı saatte, Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği DTC Fakültesi Konferans salonunda saat 17.30'da, Türkiye Eski Muharipler Birliği saat 09.00'da Atatürk için hususî törenler tertip etmişlerdir³⁸⁰. DTC Fakültesinde yapılan törene Meclis Başkanı Refik Koraltan, Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu, Ankara Valisi Kemal Aygün, milletvekilleri ve kalabalık bir halk topluluğu katılmıştır³⁸¹. İstanbul'da saat 09.05'te limandaki vapurlar düdüklarını çalarak halkı saygı duruşuna davet etmiştir. Taksim anıtına ve Sarayburnu'ndaki anıta çelenk konmuştur. Üniversite ve okullarda Atatürk hakkında konuşmalar yapılmış, CHP ve DP teşkilatlarında da anma törenleri yapılarak Atatürk anılmıştır. Beyoğlu Kız Lisesinde görülmemiş bir anma töreni yapılmıştır. Büyük bir katafalk inşa edilmiş, etrafı meşalelerle aydınlatılmış, etrafında öğrenciler 10'ar dakikalık ihtiram nöbetinde bulunmuşlardır. Türkiye Milli Gençlik Komitesi, Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Türk Devrim Ocakları tarafından saat 11.00'da Marmara Lokalinde organizasyon düzenlenmiş, Vali Gökay ve Behçet Kemal Çağlarda törene katılmışlar ve konuşma yapmışlardır. Atatürk Derneği, Atatürk inkılaplarının her zaman koruyucusu olacağına dair beyanname yayınlamıştır. Başbakan yayınladığı beyannameye Atatürk'ün yaptığı inkılapları takip etmekle birlikte bu konuda daha da ilerlemek gereğinden bahsetmiştir³⁸². Atatürk'ün 14. Ölüm yıldönümü sebebiyle Ankara Üniversitesi gençleri üç gün boyunca Anıtkabir inşaatında çalışmaya kadar vermişlerdir.

³⁷⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1, 3.

³⁷⁸ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 2.

³⁷⁹ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1.

³⁸⁰ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 3.

³⁸¹ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1.

³⁸² Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 2.

300'den fazla genç inşaatta çalışmıştır. Milli matem dolayısıyla eğlence yerlerini kapalı olmuş, sinemalarda sadece Atatürk'ün hayatıyla ilgili film gösterilmiştir³⁸³. Türk Fotoğraf Ajansı Atatürk'ün şimdiye kadar hiçbir yerde yayınlanmamış yüzden fazla fotoğraflarından oluşan bir sergi açmıştır. Sergi Anafartalar Caddesinde açılmış ve bir hafta müddetince açık kalmıştır. Zafer Gazetesi bugüne özel ek sayıyla çıkmıştır. İlk sayfada “En Büyük Matemimiz” manşeti altında Atatürk'ün fotoğrafı yer almıştır. Mümtaz Faik Fenik “En Büyük Eseri”, İsmail Habib “İzmir Zaferinden Ankara'ya Dönüş”, “Dolmabahçe'de Ölüm Odasında” başlıklı yazılar; Atatürk'ün vefatından sonra Celal Bayar'ın başbakan olarak millete hitabı ve Aziz Özbay'ın Atatürk'e yazdığı şiir gazetede yer almıştır. Ayrıca gazete Anıtkabir'in hala bitirilememiş olmasından duyduğu üzüntüyü paylaşmıştır³⁸⁴. Başbakan Adnan Menderes'in Atatürk'ün vefatı üzerine duygularını belirttiği konuşma ve yapılan anma törenlerinden fotoğraflar da bir sonraki günkü gazetede yer almıştır³⁸⁵. “Milletçe O'nu Anıyoruz” başlığıyla çıkan Akşam Gazetesinde Necmeddin Sadak'ın “Atatürk'ü Sevmek ve Unutmamak”, “İyi Gün Dostları” ve “Atanın Mukaddes Emaneti” isimli makaleler, Hasan Rıza Soyak'ın anıları paylaşılmıştır. Gazete halka “Atatürk'ün en büyük eseri nedir?” sorusunu sormuş ve aldığı cevapları paylaşmıştır. Kimisi harf inkılabı, kimisi devleti yeniden kurması, kimisi kadını esaretten kurtarması demiştir. Anıtkabir üzerinde de durulmuş, şimdiye kadar 15 milyon 500 bin lira harcanarak yapılan Anıtkabir inşaatının bir sene sonra bitmesi planlandığı ve bunun için 2 milyon daha gerektiği yazılmıştır³⁸⁶. Milliyet Gazetesinde Ali Naci Karacan başyazısında Atatürk'ün topraklarımızı kurtarışını anlatmıştır. Atatürk'ün hayatına dair resimler açıklamalarıyla yer almıştır. Ümit Deniz'in “Türkün En Büyük Matem Gününü Tekrar Yaşıyoruz” başlıklı yazısı ve Kılıç Ali'nin Atatürk'ün son dakikalarını anlattığı yazısı yayınlanmıştır. Mısır Başbakanı ve Silahlı Kuvvetler Komutanı Muhammet Necip, Atatürk'ün vefatının 14. yılı sebebiyle Türk milletine her Mısır'ının Atatürk'ü hürriyet ve kahraman lideri olarak kabul ettiğini belirten mesaj göndermiştir³⁸⁷. Atatürk'ün çok da büyük olmayan bir fotoğrafı ve kenarlarında yazılar yer almış şekilde çıkan Ulus Gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın “Atatürk'ün Ölümü” başlıklı yazısında Atatürk'ün bugünlerde kendisine yapılan nankörlüğü görmemiş olmasını kendisi için bir talih olarak yorumlamış, Nihat Erim

³⁸³ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 3.

³⁸⁴ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 3, 6.

³⁸⁵ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1, 3.

³⁸⁶ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 2, 3.

³⁸⁷ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 4, 6, 7.

“Atatürk’ü Sevmek”, Ali Rıza Erem “Evet Affet Bizi Atatürk”, Nurettin Artam “Dünyanın Yoksul Kaldığı Gün” başlıklı makalelerini paylaşmışlardır. Afet İnan ve Uluğ İğdemir Atatürk hakkında yazmışlar onunla ilgili anılarını anlatmışlardır³⁸⁸. İsmet İnönü’nün Dünya ve Yeni İstanbul gazetelerinde de mesajının çıktığı belirtilmiştir³⁸⁹. Vatan Gazetesi Atatürk’ü 14 Yıl Önce Bugün Kaybettik” başlığıyla çıkmış, Ahmet Emin Yalman “Ondan İlham ve Kuvvet” başlıklı makalesini paylaşmıştır. Atatürk’ün hayatı kronolojik olarak verilmiş, Atatürk’ten vecizeler, Atatürk’ten hatıralar ve Celal Bayar’ın Atatürk’ün vefatından sonra başbakanken mecliste yaptığı konuşma yer almış, Cahit Külebi’nin Atatürk adlı eseri üzerine Bestekar ve Orkestra Şefi Ferit Tüzün tarafından bestelenen Atatürk oratoryosunu halkın radyodan dinleyebileceği duyurulmuş, “Ölüm Yatağından Nasıl Doğrulduk” başlığıyla milletimizin Atatürk önderliğinde yaptığı İstiklal Savaşı ve Erzurum’da Atatürk ve General Harbour arasında yapılan görüşme anlatılmıştır³⁹⁰. Yeni Sabah Gazetesi de Atatürk’ün bir fotoğrafı ve altında “Atatürk 14 Yıl Önce Bugün Ebediyete İntikal Etmişti” başlığıyla çıkmıştır. Siyavuşgil’in ve Nazım Kemal’in “Atatürk” başlıklı makaleleri, Kadircan Kafıl’nın Atatürk’ün askerlik ve idarecilik vasıflarını anlattığı yazısı, Atatürk’ün gençliğe hitabesi ve İsmet İnönü’nün beyannamesi de gazetede yer almış, Anıtkabir’in ne zaman bitirileceği gazetede sorulmuştur³⁹¹. Ayrıca anma törenlerinden fotoğraflar da yer alırken Başbakan Adnan Menderes’in Atatürk’ün kurduğu ülkenin ilerlediğini rahat uyuyabileceğini belirttiği sözleri de paylaşılmıştır³⁹². Son Posta Gazetesi ortada Atatürk’ün resmi kenarlarda Ercüment Talu ve Selim Ragıp Emeç’in köşe yazıları olmak üzere çıkmıştır. Geçen seneki gibi yine Atatürk resminin altında Mithat Cemal Kuntay’ın 15. Ölüm yıldönümü anısına Atatürk için yazdığı şiir yer almıştır. Gazetede milli yas gününde radyoların susacağı, Anıtkabir’in seneye tamamlanacağı, Mısır Başbakanı ve Silahlı Kuvvetler Komutanı General Necip’in Kahire Radyosunda Türk milletine mesaj gönderdiği haberleri yer almış, Çanakkale Abidesi’nin yapımına yapılan yardımların listesi verilmiştir³⁹³.

³⁸⁸ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 2, 4.

³⁸⁹ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1.

³⁹⁰ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 4, 6.

³⁹¹ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 2, 3, 5.

³⁹² Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1.

³⁹³ Son Posta Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1, 6

O Dev Adam

Bin dokuz yüz otuz sekiz yılı Kasım ayının onuncu günü... Sabah, saat dokuzu beş geçiyor. Dolmabahçe'ye bakan sırtlarda gezinenler, sarayın üzerinde dalgalanan Cumhurreisliği bayrağının ağır ağır gönderin yarısına kadar indiğini görüp, oldukları yerde dona kalıyorlar.

Dokuzu beş geç, tarihi sarayın içinde, ömrü boyunca vatanımız ve milletimiz için çarpışmış bir kalp, bir yiğit, bir aslan kalbi durmuştur. Artık çarpmayacak.

O gün ve o anda koskoca bir vatanın duyduğu acıyı tasvir etmek güçtür.

Yeryüzünde hiçbir millet, hiçbir vakit öyle bir acı duymamıştır. Çünkü hiçbir milletin tarihinde bir Mustafa Kemal yoktur. O başka bir insandı. Yine dünyanın mislini görmediği bir İstiklal Savaşı'nı, sureta tek bir devlete ama hakikatte 7 devlete karşı zaferle neticelendirmişti.

Ağır, yıprandırıcı bir harpten mağlup, bitkin olarak henüz çıkmış Türk ordusu Mustafa Kemal Paşa'nın içinde yanmakta olan mukaddes ateşi sezmiş. Onun vatanperverliğine, dehasına, azmine ve her türlü meziyetlerine inanmış olduğu için peşi sıra esatir kahramanları gibi döğüşmüş ve düşmanı düşmanla beraber de tarihi yenmişti.

Ondan sonraki yıllarda birbirini takip eden inkılaplarla Türklük hep onun işaretleri, irşatları ile durmadan yükselmiş, garbin "Hasta Adam" diye vasıflandırdığı ve mirasını paylaşmak için ölümünü beklediği Türkiye Devleti, devletler camiası içinde en zinde bir varlık olarak en yüksek mevkilere çıkmıştı.

İşte biz o meşum günde böyle bir adamı kaybetmiştir. Bol bol akuttığımız gözyaşlarımıza dünkü düşmanlarımız da dahil, bütün bir cihanın da kendi gözyaşlarını kattığını görüyordur³⁹⁴ ...

Aynı gazetenin 11 Kasım tarihli nüshasında saat 9'u 5 geç caddelerde saygı duruşunda bulunan insanların ve aynı saatlerde muvakkat kabirde bulunan hükümet erkanının fotoğraflarına yer verilmiştir³⁹⁵.

2.3. Demokrat Parti Döneminde Anıtkabir'in İnşaatı ve Atatürk'ün Naaşının Anıtkabir'e Nakli

1950 seçimleriyle çoğulcu rekabetçi bir parti sistemine geçilmiş, DP seçimi farklı bir şekilde kazanmıştır³⁹⁶. Yeni hükümetin önem verdiği konulardan birisi de Anıtkabir inşaatı olmuştur³⁹⁷. Bayındırlık Bakanlığının isteğiyle Anıtkabir'in tadil edilmesi 29 Kasım 1950'de bakanlar kurulu kararıyla onaylamıştır³⁹⁸. DP hükümeti, anıtın üzerinde yer alması planlanan kubbeyi iptal etmiş ve bu iptal ile yaklaşık 10 milyon lira kar edilmiştir. Ayrıca planda yer alan ve kimlerin gömüleceği belli olmayan on hücre de iptal edilmiştir. Bu değişikliklerle; inşaatın kalan kısmının beş milyon liraya mal olacağı ve Ekim 1951'de bitirileceği düşünülmüştür³⁹⁹. Milletvekillerinden Sani Yaver DP Meclis Grubuna bir önerge vermiştir. Önergede Anıtkabir inşaatı için istimlak edilen

³⁹⁴ Son Posta Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 1.

³⁹⁵ Son Posta Gazetesi, 11 Kasım 1952, s. 1.

³⁹⁶ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, "Siyasal Partiler", 8. Cilt, İletişim Yayınları, s. 2009.

³⁹⁷ Dokuyan, s. 11.

³⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 124.88.7.

³⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1950, s. 3.

yerlerin kimlerden ne kadara alındığı sorulmuş, başbakanlıkça bunların cevaplandırılması istenmiştir⁴⁰⁰. Bağımsız Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu yeni meclis binası ve Anıtkabir arsalarının kimlerden kaç paraya satın alındığı hakkındaki sözlü sorusu TBMM’de Bayındırlık Bakanı Fahri Belen tarafından cevaplandırılmış, bakan kimlerden kaç metrekare toprak alındığını açıklamış, 20.000 lira üzerinde para verilenlerin isimlerini söylemiştir. Açıklamalardan sonra Sinan Tekelioğlu Anıtkabir’in Atatürk’ün yemyeşil yaptığı Atatürk Orman Çiftliğinde yapılmamasında bir maksat olduğunu ileri sürmüştür. Anıtkabir’in burada yapılacağını bilen kimselerin buradan arazi aldığını daha sonra devlete sattığını, bunların listesinin elinde olduğunu fakat meclis açıklamıyorsa kendisinin de açıklamayacağını söylemiş, istimlak parasını alamayanların da olduğunu belirtmiştir. Eski Meclis Reisleri Şükrü Saraçoğlu ve Abdülhalik Renda’ya istimlakta fazladan para verildiğini belirtmiştir. Buna karşılık adı geçen şahıslar kendilerini savunmuşlardır⁴⁰¹. Sinan Tekelioğlu Anıtkabir ve meclis inşaatı arsalarının istimlakı konusunda gensoru açılmasını teklif etmiş, bayındırlık bakanlığınca yapılan soruşturma neticelenene kadar gensoru açılmamasına karar verilmiştir⁴⁰². Bu sırada Anıtkabir sahasının zemininin çürük olduğu tespit edilmiştir. Masrafların Rar Şirketi ve eski müteahhit arasında karşılanması kararlaştırılmıştır⁴⁰³. 1947’de kamulaştırılacak yerlerden olan fakat kamulaştırılmayan 65.120 metrekarelik arazinin kamulaştırılma alanından çıkarılması kararlaştırılmıştır⁴⁰⁴. Gazetelerde Anıtkabir inşaatına son zamanlarda hız verildiği yazılmış, inşaata dair fotoğraflar yer almıştır⁴⁰⁵. Anıtkabir inşaatının en kısa sürede bitirilmesi için İstanbul Üniversitesi profesörlerinden oluşan bir heyetin projeyi incelediği ve bazı tadilatlar yaptığı bu sayede Anıtkabir’in 1954 yerine 1952 senesinde bitirilebileceği Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu’na belirtilmiştir⁴⁰⁶. Birkaç sene önce Amerika’da yaşayan fabrikatör Türk’ün Anıtkabir’e dikilmek üzere gönderdiği 30 metrelik bayrak direği 9 Kasım’da törenle Anıtkabir’e dikilmiş ve 10 Kasım günü de direğe bayrak çekilmiştir⁴⁰⁷. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM’nin dokuzuncu dönem ikinci toplantı yılını açtığı konuşmasında Anıtkabir’in mimari kıymet ve azametine zarar vermeyecek şekilde

⁴⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 44.258..2.

⁴⁰¹ Akşam Gazetesi, 24 Haziran 1950, s. 2.

⁴⁰² Akşam Gazetesi, 25 Haziran 1950, s. 2.

⁴⁰³ BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 123.75.14.

⁴⁰⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.02, Yer No: 123.77.5.

⁴⁰⁵ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 1.

⁴⁰⁶ Akşam Gazetesi, 31 Aralık 1950, s. 3.

⁴⁰⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1950, s. 7.

değişiklikler yapılarak hem inşaatın iki yıl daha erken bitmesinin sağlanacağını hem de 6 milyon lira civarında tasarruf edileceğini belirtmiş ve kabrin, Atatürk'ün 14. ölüm yılına rastlayan 1952 senesi sonlarında tamamlanacağını belirtmiştir⁴⁰⁸. Aynı toplantıda Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu inşaat sürecini eleştirmiş bu işin bir an önce bitirilmesini istemiştir⁴⁰⁹. 1951 yılı sonu itibariyle 4677 ve 5581 sayılı kanunlara bağlı olarak inşaat için 11.967.571 lira harcanmıştır. Bu miktar ve bu kanunlardan önce harcanan miktarla toplamda 13.868.401 lira harcanmıştır⁴¹⁰. Celal Bayar Anıtkabir'in bitirilmesini yakından takip etmiştir. 1951 yılındaki 10 Kasım anma törenlerinden sonra Celal Bayar; Refik Koraltan, bakanlar, genelkurmay başkanı, Ankara valisi ve belediye başkanıyla beraber Anıtkabir'e gitmişler ve anıtın yapılışıyla ilgili bilgi almışlardır⁴¹¹. 1952 yılı bütçesine, kabrin inşaatında kullanılmak üzere, 4.000.000 TL'lik para ayrılmıştır⁴¹². Fakat şimdiye kadar 15 milyon 500 bin lira harcanarak yapılan Anıtkabir inşaatının tamamlanması için 2 milyon daha gerektiği ve bir sene sonra bitirileceği belirlenmiştir⁴¹³. 6 Şubat 1952'de Anıtkabir'in mozole kısmına konulacak altın ve smalt mozaiklere ait gerekli malzemenin alınması işi için ihale açılmıştır⁴¹⁴. Anıtkabir inşaatında yapılacak heykel ve rölyeflerin belirlenmesi için yarışma açılmıştır⁴¹⁵. Yarışmaya girmiş olan eserlerin incelemesinde çalışanlara 300'er TL ücret verilmiştir⁴¹⁶. Anıtkabir'in tamamlandığı 1953 senesinde birçok iş yapılmıştır. 1953 yılı için bütçeden 4.000.000 lira ayrılmıştır⁴¹⁷. Celal Bayar inşaat işlerini yakından takip etmeye devam etmiştir. 5 Haziran 1953 günü beraberinde Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ve Başyaveri Kurmay Yarbay Nurettin Alp Kartal'la beraber Anıtkabir inşaatını ziyaret etmiş, çeşitli direktifler vermiştir. Tesisleri gezerken yapı ve imar işleri başkanı ile proje işleri müdüründen ve Anıtkabir başmühendisinden bilgi almıştır⁴¹⁸. İnşaatla kullanılmak üzere Rar Türk Ltd. Şirketi tarafından Almanya'dan ahşap kapı ithal edilmiştir. Anıtkabir giriş sahasında Gazi Mustafa Kemal Bulvarı etrafındaki parsellerde değişiklik

⁴⁰⁸ Resmi Gazete, 2 Kasım 1951, s. 4.

⁴⁰⁹ TBMM Zabıt Tutanağı, 10 Aralık 1951, Cilt 11, 9. Devre, 15. İctima, s. 99.

⁴¹⁰ TBMM Zabıt Tutanağı, 20 Şubat 1952, Cilt 13, 9. Devre, 42. İctima, s. 2/267.

⁴¹¹ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1951, s. 1.

⁴¹² TBMM Zabıt Tutanağı, 20 Şubat 1952, Cilt 13, 9. Devre, 42. İctima, s. 1/193.

⁴¹³ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 2.

⁴¹⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.01.2, Yer No: 128.9.10.

⁴¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 129.62..11.

⁴¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 128.35..13.

⁴¹⁷ TBMM Zabıt Tutanağı, 16 Şubat 1953, Cilt 20, 9. Devre, 44. İctima, Ekler Bölümü.

⁴¹⁸ Ayın Tarihi, 5 Haziran 1953.

yapılmıştır⁴¹⁹. Anıtkabir parkına dikilmek üzere dünya milletleri hükümetlerinden fidan istenmiş ve hükümet kararıyla bu fidanların gümrük vergisinden muaf tutulacağı söylenmiştir⁴²⁰. Amerika, Atatürk'ün hatırasına bir hürmet nişanesi olarak ve Amerikan milletinin Türk milletine duyduğu dostluk hislerinin göstergesi olarak 20 adet mavi çam göndermiştir⁴²¹. Yine ağaçlandırma faaliyeti için Norveç ve İsveç hükümetleri tarafından gürgen ve fuş cinsi ağaçlar gönderilmiştir⁴²². Anıtkabir mozole kısmı ve müştemilat binaları kulelerine yazılacak vecize yazıların belirlenmesi için bir komisyonun kurulması ve bu yazıların taş üzerine yazılması işi için bir ihale açılması bakanlar kurulu kararıyla belirlenmiştir⁴²³. İnşaat işlerinin gidişatı ve Atatürk'ün naaşının nakli ile ilgili görüşmek üzere, 8 Temmuz 1953 tarihinde, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoglu başkanlığında içişleri, dışişleri, milli eğitim, ulaştırma bakanlarının, Ankara valisi, belediye başkanı ve diyanet işleri başkanlığının katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Nakil töreninin 1953 Ekim sonlarında yapılması düşünülmüş ve ona göre hazırlıklar planlanmıştır⁴²⁴. Fakat daha sonra Atatürk'ün vefat tarihi olan 10 Kasım'da nakil işlemlerinin yapılması uygun görülmüştür⁴²⁵.

2.3.1. Anıtkabir'in Yapısal Özellikleri

2. ulusal mimarlık akımının yetkin örneklerinden sayılan Anıtkabir 15.000 metrekarelik bir alana yayılmış ve giriş yolu, zafer alanı, şeref holü olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur. Projenin Rasattepe'ye uygulanmasında birbirini dik açıyla kesen iki eksen esas alınmış, malzeme seçimine büyük önem verilmiştir. Sağlam olmasına ve bozkıra uyumuna dikkat edilmiş, bu sebeple gri ve açık sarı renkli Çankırı traverteni kullanılmıştır⁴²⁶. Karabük Demir-Çelik fabrikalarından demir, Ankara Esenkent, Sincan ve Çubuk Çayı yatağından kum ve çakıl getirilmiş, çimentonun bir kısmı Sivas'tan bir kısmı Almanya'dan alınmıştır. İtalya Milano'dan şeref holünün lahit arkasındaki büyük

⁴¹⁹ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :132.37..18.

⁴²⁰ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :131.27..16.

⁴²¹ BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No :61.376..8.

⁴²² Ayın Tarihi, 4 Mayıs 1953.

⁴²³ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :132.45..7.

⁴²⁴ Ayın Tarihi, 8 Temmuz 1953.

⁴²⁵ Acun, s. 53.

⁴²⁶ Cumhuriyet Ansiklopedisi, "1923-2000", Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 226.

pencere, bronz kapı ve parmaklıkları temin edilmiştir. Hatay'dan kırmızı, Adana'dan siyah, Bilecik'ten yeşil, Afyon'dan beyaz mermer getirilmiştir⁴²⁷.

Tandoğan Meydanı'ndaki giriş yolundan ulaşılan Anıtkabir Barış Parkı'yla başlatılmıştır. Oradan 33 basamaklı merdivenle, 30 metre genişlik ve 260 metre uzunluğundaki yürüyüş yoluna geçilmiştir⁴²⁸. Yürüyüş yolunun başına Hürriyet ve İstiklal Kuleleri yapılmıştır. İstiklal Kulesindeki kabartma Zühtü Müridoğlu tarafından yapılmış, üzerinde Atatürk'ün beş tane sözü yer almıştır. Bunlardan birisi Atatürk'ün 1919 yılındaki “Ya istiklal, ya ölüm” sözüdür. Karşısındaki Hürriyet Kulesinin kabartmaları da Zühtü Müridoğlu tarafından yapılmıştır. Kulelerin önünde üçlü erkek ve kadın heykelleri konulmuş, ardından 24 tane aslan heykeli sıralanmıştır. Onların ardından kabartması Nusret Suman'ca tasarlanan Müdafa-i Hukuk, karşısında Zühtü Müridoğlu'nun tasarımı Mehmetçik Kulesi yer almıştır. Mehmetçik Kulesinden sonra Anıtkabir Muhafız Bölüğü Komutanlığı ve müdürlük konulmuştur. Ardından gelen Zafer Kulesine kabartma yapılmamış, tarihte kazanılan zaferlerimizin tarihi ve Atatürk'ün sözleri yazılmıştır. Tam karşısında yer alan Barış Kulesi'nin kabartmalarını Nusret Suman'ca tasarlamıştır. Üzerine Atatürk'ün “Yurtta sulh cihanda sulh” sözü de olmak üzere üç tane sözü yazılmıştır. Hakkı Atakulu'nun eseri olan 23 Nisan Kulesi'nin kabartmalarında meclisin açılışı anlatılmıştır. Ardından Nusret Suman'ın eserleri Misak-ı Milli ve İnkılap Kuleleri gelmiştir. Şeref Holüne çıkan merdivenin iki yanında Zafer, Sakarya Savaşı ve Başkomutanlık Meydan Savaşı kabartmaları yer almış ardından üzerinde başarılı bir çalışma bulunmadığı için kabartması olmayan Cumhuriyet Kulesi yapılmıştır. Yüksek bir merdivenle çıkılan Şeref Holü yapının ağırlık merkezi olarak kabul edilmiştir. Burada bulunan mermer kürsüde “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” yazısı yer almıştır. Buranın duvarlarına Atatürk'ün gençliğe hitabesi ve 10. Yıl Nutku yazılmıştır. Atatürk'ün lahdi giriş bölümünün karşısındaki geniş pencerenin önüne yerleştirilmiştir, pencereden Ankara Kalesi görülmektedir. Lahitte hiçbir süs bulunmamış, lahtin yapıldığı mermer Osmaniye'den getirilmiştir⁴²⁹. Çankaya yönündeki merdivenlerin ortasında tek parçalı yüksek bir direk üzerine Türk bayrağı konulmuştur. Bu bayrak direği Amerika'da yaşayan Nazmi Cemal tarafından

⁴²⁷ Anıtkabir Tarihçesi, s. 36, 37.

⁴²⁸ Evliyagil, s. 55, 56.

⁴²⁹ Güleklî, s. 31, 32, 45-78.

gönderilmiştir⁴³⁰. Önceleri Muhafız Binası olarak kullanılan bölüm 25 Nisan 1985'ten itibaren müze, kitaplık ve kültürel faaliyetler müdürlüğü idari kısmı olarak kullanılmıştır. İsmet İnönü vefatının ardından 1973'te Anıtkabir'e defnedilmiştir. Cemal Gürsel ve 27 Mayıs 1960'da şehit olan askerler de buraya defnedilmişlerse de daha sonra başka yere nakledilmişlerdir⁴³¹. Anıtkabir'de uygun bir yerin müze olarak belirlenmesi proje şartlarından birisi olarak kabul edilmiştir. Anıtkabir'in tamamlanmasının ardından Atatürk Müzesi çalışmalarına başlanmıştır. Müze bölümlerinden Misak-ı Milli kulesinde Anıtkabir'de Atatürk'e saygı ziyareti yapan Türk ve yabancı heyetlerin duygu ve düşüncelerini yazdıkları kürsü ve şeref defteri bulunmuştur. Müze bölümüne Atatürk'ün kullandığı ve kendisine hediye edilen eşyalar konulmuştur. İnkılap Kulesindeyse Atatürk'ün kıyafetleri sergilenmiş ayrıca buraya Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen'in gerçek boyutlarda yaptığı Atatürk'ün balmumu heykeli konulmuştur. Sergilenen eşyalar Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Ziraat Bankası Merkez Müdürlüğü, Ankara Milli Emlak Müdürlüğü, Atatürk'ün manevi kızları Prof. Dr. Afet İnan, Sabiha Gökçen, Rukiye Erkin'den alınmıştır. Müze 21 Haziran 1960'da açılmıştır⁴³².

2.3.2. Atatürk'ün Naaşının Anıtkabir'e Nakli

Anıtkabir'in inşaatı 1953 yılında tamamlanmıştır. Atatürk'ün naaşının 10 Kasım 1953'te Anıtkabir'e nakli esnasındaki tören için bir komisyon hazırlanmıştır. TMTF de bu komisyona yardım etmiştir⁴³³. Federasyon 10 Kasım hatırası olarak Atatürk'ün resmini madeni rozet olarak çıkartmıştır. Ayrıca Anıtkabir'e, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evden, İzmir'deki annesinin mezarından, İstanbul'daki İnkılap Müzesi'nden, Çanakkale'de Conkbayırı ve Arıburnu tepelerinden, Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin idare edildiği Zafertepe'den ve Kıbrıs'tan topraklar getirtmiştir⁴³⁴.

2 Kasım günü milli savunma bakanlığı nakil programını açıklamıştır. Programa göre Atatürk'ün naaşı 10 Kasım 1953 Salı günü saat 09.05'te Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrinden alınarak, Talatpaşa Bulvarı-İstasyon-Hipodrom Caddesi-Demiryolu Köprüsü

⁴³⁰ BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 74.467..2.

⁴³¹ Anıtkabir Tarihçesi, s. 87-90.

⁴³² Anıtkabir Atatürk Müzesi, Anıtkabir Komutanlığı, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara 1994, s. 13.

⁴³³ Ayın Tarihi, 9 Eylül 1953.

⁴³⁴ Ayın Tarihi, 23 Eylül 1953.

Altgeçidi-Nevzat Tandoğan Meydanı yolunu takiben büyük bir merasimle Anıtkabir'e nakledilmesi planlanmıştır. 10 Kasım günü saat 09.05'ten, naaşın yerine konulmasına kadar geçen süre içerisinde, 5 dakikalık aralıklarla merasim atışı yapılması, merasim komutanının 28. Tümen Komutanı Tümgeneral Mithat Akçakoca olacağı açıklanmıştır⁴³⁵. Atatürk'ün Etnografya Müzesindeki geçici kabri başında üniversiteli gençler 5 Kasım saat 11.50'dan itibaren nöbet tutmuşlar, ertesi gün saat 10.00'da nöbeti subaylara devretmişlerdir⁴³⁶. 9 Kasım saat 09.05'te nöbeti generaller devralmış ve 10 Kasım 09.05'e kadar nöbetleri devam etmiştir⁴³⁷. 1 saat 10 dakikalık her nöbette 4 general nöbet tutmuştur⁴³⁸. 7 Kasım günü nakil ve anma törenin provası yapılmıştır. Törene katılacak olan askeri birlikler, izciler ve diğer vazifeliler sabahın erken saatlerinde yerlerini almışlar, kortejin geçeceği yollar askerler ve polisler tarafından kordon altına alınmış, tespit edilen güzergâh izlenerek Anıtkabir'e gelinmiştir. Burada temsili tabut, 12 er tarafından katafalka konulmuştur. Saat 10.30'da başlayan prova üç saat sonra 12.30'da bitmiştir⁴³⁹.

9 Kasım sabahı saat 10.30'da Atatürk'ün kabri açılmıştır. Meclis Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Eski Meclis Başkanı Abdülhalik Renda, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, Cumhurbaşkanlığı Umum Katibi Nurullah Tolos, Eski Umum Katiplerinden Kemal Gedeleş, Vali Kemal Aygün, Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu ve Doktor Kamile Mutlu'nun yer aldıkları ortamda katafalk açılmıştır. Gül ağacından yapılan tabut açılmış, tabut kapağının altına konulmuş olan kurşun tabakası kaldırılmış ve Atatürk'ün vücudunda hiçbir bozulma olmadığı görülmüştür⁴⁴⁰. Tabut açıldıktan sonra Atatürk'ün naaşının hiç bozulmadığı ve cevizden yapılan yeni tabuta yerleştirildiğini anlatan rapor tutulmuş ve meclis reisi tarafından imzalanmıştır⁴⁴¹. Anıtkabir'de kulelere yazılacak Atatürk'ün sözleri yetişememiş, Aslanlı Yolda meşaleler yanmamış fakat Şeref Holü tam şekilde hazır olmuştur. 9 Kasım günü memleketin her tarafından Atatürk'ün kabrine konulacak toprakları getiren heyetler de Ankara'ya ulaşmışlardır. Gelen heyetler Anıtkabir'e uğrayıp Atatürk Müzesine toprağı bırakmış şeref defterini imzalamıştır. Kıbrıs'tan da

⁴³⁵ Ayın Tarihi, 2 Kasım 1953.

⁴³⁶ Vatan Gazetesi, 6 Kasım 1953, s. 7.

⁴³⁷ Milliyet Gazetesi, 9 Kasım 1953, s. 7.

⁴³⁸ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 5.

⁴³⁹ Ayın Tarihi, 7 Kasım 1953.

⁴⁴⁰ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 1.

⁴⁴¹ Ayın Tarihi, 9 Kasım 1953.

toprak gelmiş, bu toprak Kıbrıs'ın fethi sırasında şehit düşen askerlerin bulunduğu Namık Kemal'in de sürgünken kaldığı kaleden alınmıştır. Merasim Komite Başkanı Bayındırlık Bakanı Kemal Zeyinoğlu beyanname yayınlamış, halkın Anıtkabir'i rahatça ziyaret edebilmesi için tören sonundan ve diğer günler sabahtan gece yarısına kadar Anıtkabir'in açık olacağını söylemiş ve kortej güzergahını paylaşarak halkın töreni izleyebileceği noktaları sıralamıştır⁴⁴². Eskişehir Lisesi öğrencileri kanlarıyla yaptıkları bayrağı, Yunus Emre Köyü halkı Yunus Emre'nin mezarından alınan toprağı Anıtkabir'deki yetkililere teslim etmişlerdir. Atatürk Orman Çiftliğinde Atatürk'ün bizzat kendi diktiği ağacın dibinden de toprak alınarak Anıtkabir'e getirilmiştir. Toptaşı cezaevi mahkumları ipek bir bez üzerine Türk bayrağı işlemişler, kenarına da kanlarıyla "Korkma Sönmeyecek" yazarak Anıtkabir'e gönderilmek üzere İstanbul vilayetine teslim etmişlerdir. İstanbul'un armağanı olarak Anıtkabir'de durması ve ziyarete gelenlerce yazı yazılması için hazırlanan imza defteri Ankara'ya götürülmüş kilitleri ve işlemeleri altından olarak İstanbul'un seçkin sanatkarlarınca yapılmış defterin ilk sayfası tamamen Türk motifleriyle işlenmiş, üzerine "Atatürk - 1881-1938" yazıları yazılmıştır⁴⁴³. Uşak'ın Eşme kasabasından bir heyet Atatürk'ün milli mücadele sırasında karargah kurduğu yerden toprak getirmişlerdir. Siyasal Bilgiler Fakültesi talebe birliği üyeleri Atatürk'ün gençliğe hitabından ilham alarak aralarında kan toplamışlar, bir vazo içerisine koyarak Atatürk'ün defnedileceği toprağa eklenmesi için teşebbüste bulunmuşlardır⁴⁴⁴. Naaşın nakledileceği saatten iki saat önce yollar insanlarla dolmuştur. Kortejin geçeceği güzergahtaki evlerin balkonları kiralanmıştır. Kortejin geçeceği yollar sabah saat 7'den itibaren araç trafiğine kapatılmıştır. Merasime katılacak olan birlik ve teşekküller saat 08.00'da askeri ve mülki erkan saat 08.30'da, TBMM üyeleri 08.45'te, vekiller heyeti ve kordiplomatik saat 09.00'da yerlerini almışlardır⁴⁴⁵. Tüm Ankara saygı duruşuna geçmiştir. Katafalktaki tabut saygı duruşunun ardından 12 er tarafından omuzlanarak top arabasına konulmuş bu sırada şehrin üç merkezine yerleştirilen toplar ateşlenmiştir. Saygı duruşunun ardından cumhurbaşkanlığı bandosunun çaldığı matem havasıyla yürüyüş başlamıştır. Sıra şu şekilde olmuştur: Merasim ekibi, harp okulu, harbiye alayı, deniz harp okulu bölüğü, izci alayı, cumhurbaşkanlığı bandosu, 12 generalin refekatinde top arabası, madalyayı

⁴⁴² Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1953, s. 5.

⁴⁴³ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 5.

⁴⁴⁴ Zafer Gazetesi, 9 Kasım 1953, s. 2.

⁴⁴⁵ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 6.

taşıyan amiral, cumhurbaşkanı, başbakan, eski cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı erkani, kordiplomatik, bakanlar heyeti, TBMM üyeleri, Atatürk'ün mesai arkadaşları, dördüncü dereceye kadar askeri ve mülki erkan, vilayet murahhas heyetleri, dernekler, piyade taburu. İki piyade, bir süvari, bir deniz alayı bando ve sancaklarıyla kortej yolu üzerinde saygı duruşunda beklemiş, uçak filoları da havadan korteje eşlik etmişlerdir⁴⁴⁶. Ulus Gazetesinin töreni ayrıntılı olarak şöyle anlatmıştır:

Etnografya Müzesinin kapısının önünde, merdivenlerin aşağısında 18 numaralı top arabası bulunuyor. Topun önünde 90, arkasında 46 harp okulu öğrencisi var... Sonra önde Cumhurbaşkanlığı Bandosu olduğu halde devam etti. Bando Gabriel Faure'nin "Chant Funeraille" ini çalıyor. Napoleon'un 100.cüölüm yıldönümü için bestelenen bir parça bu. Bandonun arkasındaki top arabasının iki yanında 11 general, 1 amiral var. Bandonun arkasındaki top arabasının iki yanında 11 general 1 amiral var. Tabutun arkasından, bir amiral siyah kadife bir yastık üzerinde Atatürk'ün İstiklal Madalyasını taşıyor ve ilerliyor. Daha ileride Atatürk'ün kız kardeşi Bayan Makbule Atadan, bir bayanın koluna yaslanmış, çehresi kederli, yavaş yavaş yürüyor. Daha ileride Cumhurbaşkanı, Başyaveri ve üç yaveri. Cumhurbaşkanı ve yaverlerini takiben İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan üçü bir sıra halinde ilerliyor. İsmet İnönü solda, meclis başkanı ortada, başbakan sağda. Daha sonra cumhurbaşkanlığı erkani, onun arkasında tören kıyafetleriyle kordiplomatik. Kordiplomatiği takiben bakanlar, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay Başkanları, Üniversite Rektörü, Bakanlar Kurulu üyeleri, iktidar partisine ve C.H.P. ne mensup milletvekilleri⁴⁴⁷.

Kortejde Meclis Eski Başkanı Abdülhalik Renda, eski milletvekillerinden Fuat Bulca, Dr. Rasim Ferit Talay, Profesör Afet İnan, Atatürk'ün Genel Kâtiplerinden Hasan Rıza Soyak, Hikmet Bayur, Tefik Bıyıklıoğlu, yaverlerinden Muzaffer Kılıç, Naşit Mengü, eski içişleri bakanlarından Şükrü Kaya, milli eğitim bakanlarından Abidin Özmen, sağlık bakanlarından Hulusi Alataş, tarım bakanlarından Muhlis Erkmen, Sabiha Gökçen de bulunmuştur. Tören alayı 1,5 kilometreyi aşan bir uzunluğa erişmiş, öyle ki, alayın bir ucu TBMM önüne geldiği sırada, öteki ucu henüz Opera Meydanında bulunmuştur. Geçiş yolu hıncahınç dolu, tüm bayraklar yarıda sadece meclis binasının bayrağı tam çekili halde kalmıştır. Stadyumdaki bayrak da indirilmemiş, yetkililer aranmış ama kimseye ulaşılamamıştır. Saat 10.25'te Atatürk'ün tabutu en büyük eseri ilk TBMM önünden geçmiştir. Gardan geçerken bando Beethoven'ın matem marşını çalmış, bu sırada radyoda da Behçet Kemal Çağlar'ın konuşması duyulmuştur. Saat 12.00'da Anıtkabir alanına girilmiştir. Tabut 12.42'de katafalka konulmuş, 12.55'te cumhurbaşkanı konuşmasına başlamış, tabut 13.30'da mezara indirilmiş, 14.30'da Anıtkabir halkın ziyaretine açılmıştır. Tahminen 70 bin kişi Anıtkabir'i ziyaret etmiştir.

⁴⁴⁶ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1952, s. 2.

⁴⁴⁷ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 6.

Anıtkabir'deki tören sırasında DP Erzurum Milletvekili Sabri Erduman yüksek sesle gülmüş ve yanındakilerle konuşmuş üniversiteli gençler uyarılmışsa da aldırış etmediği gazetede ayrıca belirtilmiştir⁴⁴⁸. Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e nakli törenine İstanbul Üniversitesinden 150 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin tren ücretleri hükümetçe ödenmiştir⁴⁴⁹. Anıtkabir açılış hatırası olarak biri 15 diğeri 20 TL değerinde pul bastırılmıştır⁴⁵⁰. Etnografya Müzesi, Ulus Meydanındaki Atatürk heykeli ve Yenişehir'deki kılıçlı heykel meşalelerle aydınlatılmıştır. TMTF saat 17.00'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde anma töreni düzenlemiş ayrıca 11 Kasım'da saat 10 da başlayan Atatürk'e Sevgi Gösterisi Yıldırım Beyazıt Meydanında başlamıştır. Elleri Atatürk'ün resim ve dövizleri bulunan gençler buradan Lozan Meydanına yürümüşlerdir. Burada yapılan konuşmalar ve okunan şiirlerden sonra Anıtkabir'e gitmişler gençlik burada ant içmiş ve çelenk koyarak Atatürk'ü tavaf etmiştir. Bu sırada havalanan uçaklar Atatürk'ün veciz sözlerini taşıyan kağıtları dağıtmışlardır⁴⁵¹. Törenin Lozan Meydanı'ndaki kısmına Celal Bayar da katılmış ve gençliğe hitap etmiştir. Amerika'nın başlıca gazeteleri sayfalarında Atatürk'e ve inkılaplarına yer verirken bazı yerlerde anma törenleri yapılmış, radyoda naaşının Anıtkabir'e nakliyle ilgili haberler verilmiştir⁴⁵². Selanik'teki anma törenine İstanbul ve Ankara üniversitesi öğrenci birliklerini temsilen 18 kişi gitmiş, anma toplantısının ardından Atatürk'ün doğduğu ev müze olarak açılmıştır. Tarihi evin müze haline getirilmesinde görevli olan Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Prof. Fatma Karal, ressam Rahmi Pehlivanlar, Selanik Türkiye Konsolosu ve kalabalık bir halk kitlesi törende bulunmuşlardır. İstanbul'da üniversitenin fen fakültesinde, okullarda, DP ilçe ocak ve bucaklarda, Atlas, Yeni ve İnci Sinemalarında, CHP ilçe binalarında anma törenleri yapılmıştır. MTTB'den 25 kişilik kafiye 10 Kasım'dan beri Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün odasında 5'er kişilik gruplar halinde nöbet tutmuşlardır⁴⁵³. DP Harbiye Ocağı Pangaltı Sinemasında saat 21.00'da anma töreni düzenlemiş, CHP Gençlik Kolları saat 21.00'da Şehzadebaşı'ndaki Yeni Sinemada anma töreni düzenlemiştir. Milli Kalkınma Partisini temsilen genel kurul üyelerinden Yıldırım Kurucu'nun başkanlığında bir heyet törenlerde bulunmak üzere Ankara'ya gitmişlerdir. Ermeni Patrikhanesinde Atatürk için

⁴⁴⁸ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 6.

⁴⁴⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0., Yer No: 83.524.1.

⁴⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 7.

⁴⁵¹ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 2.

⁴⁵² Milliyet Gazetesi, 12 Kasım 1953, s. 1, 7.

⁴⁵³ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 7.

ayın yapılmıştır. İsmet İnönü Üniversite Talebe Birliği vasıtasıyla mesaj yayınlamıştır. Unesco Türkiye Milli Komisyonu Atatürk'ün Anıtkabir'e nakli sebebiyle Milli Kütüphane'de saat 17.00'da Atatürk'ün insani ve inkılapçı yönleri hakkında konuşulacak bir tören düzenlemiştir⁴⁵⁴. Türk Amerikan Derneği, Atatürk'ün resimlerinden oluşan sergi hazırlamıştır. Ulus ve Cebeci Sinemalarında Kızılay yararına Atatürk konulu filmler gösterilmiştir. Birleşik Amerika'nın Uzak-Doğu Kuvvetleri Eski Başkomutanı General McArthur bir mesaj yayınlamış ve eski dostu Atatürk'ün vefatına hala inanmadığını hayatta olsaydı dünya halinin böyle olmayacağını belirtmiştir⁴⁵⁵. 2. Elizabeth telgraf göndermiş, iki ülke arasındaki dostluktan dolayı Atatürk'e hayranlık ve minnettarlığını belirtmiştir. Pakistan genel vali vekili gönderdiği mesajda Pakistan halkının Atatürk'e beslediği derin hürmeti belirtmiştir⁴⁵⁶. Atatürk, ölüm yıldönümünde Kore Pusan'da Birleşmiş Milletlerce anılmıştır. Atatürk'ün kabrinden getirilen toprak Türk bayrağı altına konulmuştur⁴⁵⁷. Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e nakli ile ilgili Amerikan Elçiliği'nden Başbakan Adnan Menderes'e mektup yazılmıştır⁴⁵⁸. Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Eisenhower Atatürk'ün vefatının 15. Yılı sebebiyle yayınladığı mesajda Atatürk'ün bütün dünyadaki hür insanlar için ilham kaynağı olduğunu belirtmiştir⁴⁵⁹.

Basın da günlerce Atatürk ve Anıtkabir hakkında yazılar çıkmıştır. Akşam Gazetesinde Necmeddin Sadak “Atatürk'ü sevmek onu tanımak tanıtmakla olur” manasında bir yazı yazmış, Ercüment Ekrem Talu'nun Atatürk ile ilgili bir anısı nakledilmiştir. Kılıç Ali “O’nu Düşünürken” isimli yazısında Atatürk'ün bir gün cumhurbaşkanlığından çekilip partinin başına geçme düşüncesinde olduğuna dair hatırasını anlatmış, Reşat Ekrem Koç Atatürk'e Şair Nedim'in sevgilisine yazdığı mısralarla seslendiği bir yazı yazmıştır⁴⁶⁰. Aynı gazetenin ertesi günkü nüshasında bir gün önceki törenden fotoğraflar, Celal Bayar'ın Anıtkabir'deki konuşması yer almıştır⁴⁶¹. Cumhuriyet Gazetesi Nadir Nadi'nin başyazısıyla çıkmış, yazıda Atatürk'ün layık olduğu yere kavuştuğu belirtilmiştir. Kılıç Ali, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ord. Prof. Behçet Sabit Erduran'ın yazıları da yer

⁴⁵⁴ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 5.

⁴⁵⁵ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 2.

⁴⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 1.

⁴⁵⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 1.

⁴⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 5.26..9.

⁴⁵⁹ Vatan Gazetesi, 12 Kasım 1953, s. 1.

⁴⁶⁰ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 3, 4, 5.

⁴⁶¹ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 1, 2.

almıştır⁴⁶². Milliyet Gazetesinde “O’nunla” ve “Atatürk” başlıklı yazılar çıkmış, yabancı gözüyle Atatürk’ün her devrin adamı olduğuyla ilgili, yaptığı inkılaplardan bahsedilen bir yazı, Atatürk’ten vecizeler yer almıştır. Atatürk’ün resimleri, tüm dünyanın onun için ağladığını belirten yazı, yabancıların onun hakkında neler söylediğiyle ilgili yazı, Atatürk’ün 1927’de İstanbul’a geldiğinde halka verdiği nutuk ve Celal Bayar’ın Atatürk’ün vefat ettiği gün söylediği sözler, Atatürk’ün vefat ettiği gün İstanbul’da yaşananlar, MTTB’nin beyanamesi yer almıştır⁴⁶³. Törenden resimlere yer verilmiştir⁴⁶⁴. Hüseyin Cahit Yalçın “Büyük Atatürk”, Nihat Erim “Atatürk’ün İnsanlık Değeri”, Nurettin Artam “Son Yolculuğu”, Tayfur Sökmen “Atatürk” yazıları Ulus Gazetesinde çıkmıştır. Ayrıca gazete bugüne özel Atatürk ekiyle çıkmıştır. Ekte Faruk Reşit Unat “Atatürk’ün Doğum Günü”, Prof. Dr. Afet İnan “Eser ve Fikirleri İle Yaşayan Atatürk”, Kemal Zeki Gençosman “Atatürk’ün Son Sözü: Saat Kaç?” başlıklı yazılar, Anıtkabir projesinin sahibi Emin Onat’ın projeye ilgili görüşleri, Atatürk’ün ölüm töreni ve Anıtkabir hakkında bilgiler, “Gözyaşı Döken Bir Dünya”, “Tam On Beş Yıl Geçti” başlıklı yazılar, Nevin Arıcan’ın yazıları, Neyzen Tevfik’in “O Ölmedi”, “Anıtkabir’e Nakledeken” isimli şiirleri ve Atatürk’ün lahдинin fotoğrafı yer almıştır⁴⁶⁵. 11 Kasım’daki Ulus Gazetesinin ilavesinde de törenden fotoğraflar yer almıştır⁴⁶⁶. Sabri Fuat Siyavuşgil’in “Atatürk Bayrağımızdır” isimli başmakalesinin yer aldığı Yeni Sabah Gazetesinde Nazım Kemal, Kadircan Kafı, Cahit Tanyol’un yazıları, törenden fotoğraflar yer almıştır⁴⁶⁷. Gazete ertesi günkü nüshasında yapılan anma törenini şu şekilde anlatmıştır.

Şehrimizde Yapılan Müthiş İhtifal

Büyük Atatürk’ün ebediyete intikalinin 15. Yıldönümü münasebetiyle dün Türk milleti, matem tutmuş, O’nun için sıcak gözyaşları dökmüştür. Yurdun her köşesinde olduğu gibi şehrimizde de yapılan ihtifaller, geçen senelere nispetle daha heyecanlı olmuştur. Şehrimizdeki anma toplantıları limandaki gemilerin saat 9.05’te düdüklarını çalması başlamıştır. Bu anda bütün İstanbul Atatürk’e ihtiram vakfesini ifa etmişler, bayraklar yarıya indirilmiştir⁴⁶⁸ ...

⁴⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 1, 4.

⁴⁶³ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 2, 3, 4, 5.

⁴⁶⁴ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 4.

⁴⁶⁵ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 1, 2.

⁴⁶⁶ Ulus Gazetesi Eki, 11 Kasım 1953, s. 1, 2, 3, 4.

⁴⁶⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 1, 5, 6.

⁴⁶⁸ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 1.

“Ata’yı İstirahat Yerine Veriyoruz” manşetiyle çıkan Zafer Gazetesinde Tevfik Rüştü Aras, Orhon Seyfi Orhon, Enver Behnan Şapolyo’nun, Atatürk biyografisi ve Sabiha Gökçen’in anıları yer almıştır⁴⁶⁹. Vatan Gazetesinde; Ahmet Emin Yalman “Gerçekleşen Rüya”, Safaeddin Karanakçı “Büyük Atatürk” başlıklı yazılar ve Atatürk’ün naaşının katafalka konmasının fotoğrafları yer almıştır⁴⁷⁰. “Atatürk ve Dünya Basını” başlıklı yazıda Atatürk’ün vefatının dünyada getirdiği yankılara yer verilmiştir⁴⁷¹. Hürriyet Gazetesi “Büyük Ata’yı Bugün Toprağa Veriyoruz” manşetiyle çıkmış, ilk sayfasında yapılacak törenin ayrıntılarından bahsetmiş, Mc Arthur’un Türk milletine mesajını ve İnönü’nün Atatürk hakkında yolladığı mesajı yayınlamıştır. Nizam Payzın “Anıtkabir’i Ziyaret”, Sabiha Gökçen “Atatürk Ağlıyordu”, Vasfi Raşid Sevig “10 Kasım”, Şükrü Kaya “Güneş Batıyor”, Mim Kemal Öke “Ölüm Atatürk’e Kıyamıyordu” başlıklı yazılar, Atatürk’ün hayatı ve Anıtkabir’in krokisi gazetede yer almıştır⁴⁷². Ertesi günkü gazete “Atatürk Ebedi İstirahatgahında” manşetiyle çıkmış, törenden ayrıntılar ve fotoğraflar verilmiştir⁴⁷³.

2.4. 1953- 1959 Arası 10 Kasım Anma Törenleri

29 Ekim 1954’teki Cumhuriyet Bayramı töreni için Anıtkabir’de tören düzenlemeleri yapılmış, cumhurbaşkanının resmi ziyaretlerde mozolenin neresinde durması gerektiği belirtilmiştir. Anıtkabir’deki tören Celal Bayar’ın 08.50’de Anıtkabir’e gelmesiyle başlamış, Celal Bayar mozoleye çelenk koymuştur. Boru sesiyle verilen işaretle tören başlamış iki dakikalık saygı duruşu yapılmıştır. Törene meclis reisi, başbakan, bakanlar, vekiller, askeri ve mülki erkan, üniversite öğrencileri, dernek temsilcileri katılmışlardır. Saat 12.00’da yabancı görevliler adına Çin büyükelçisi ardından Amerikan Yardım Heyeti adına Amerikan elçisi Anıtkabir’e çelenk koymuşlardır. Törene protokol genel müdürlüğünün davet ettiği kişiler katılabilmiş, davetiyeleri bulunmayanlar saat 08.30’a kadar kendilerine ayrılan yere yerleşmişlerdir. Üniversite öğrenciler Tandoğanda, esnaf birlikleri Türkocağı’nda buluşarak törene toplu gelmişlerdir. Türk Amerikan Derneği Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde konferans düzenlemiş, konferansa mebuslar, Amerikan büyükelçisi, Amerikan büyükelçiliği yabancı faaliyetler idaresi Türkiye misyonu, askeri

⁴⁶⁹ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 2, 3, 7.

⁴⁷⁰ Vatan Gazetesi, 9 Kasım 1953, s. 1, 2, 5.

⁴⁷¹ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 2.

⁴⁷² Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1953, s. 1, Atatürk İlavesi, s. 3, 4, 5, 6, 7.

⁴⁷³ Hürriyet Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 1.

yardım kurulu mensupları ve üniversite öğrencileri katılmışlardır. Afet İnan, Gazi Eğitim Enstitüsü müdürü ve Amerika büyükelçisi konuşma yapmışlardır. İstanbul'da saat 09.05'de saygı duruşuna geçilmiş, vapurlar ve fabrikalar düdükleriyle saygı duruşuna eşlik etmişlerdir. Galatasaray Lisesi'nde iki tören tertip edilmiş bunlardan birisinde çocuklar için şiir yarışması düzenlenmiş dereceye giren iki şiir gazetede yayınlanmıştır⁴⁷⁴. İstanbul üniversitesi, teknik üniversite tören düzenlemişler, Mustafa Kemal Derneği eski Kadıköy Halkevinde tören yapmışlardır. Çamlıca, Erenköy, Haydarpaşa liseleri de bu törene katılmışlardır. CHP il idare kurulu sabah 10.00'da il merkezinde toplanarak Sarayburnu'ndaki Atatürk heykeline çelenk koymuşlardır⁴⁷⁵. MTTB'nin toplantısında Aşık Ömer'in yazdığı Münir Nurettin Selçuk'un bestelediği ağıt okunmuştur. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Atlas Sinemasında 14.30'da toplantı yapmıştır⁴⁷⁶. İzci ve öğrenciler tarafından Taksim Abidesine çelenk koyulmuş, Atatürk Kız Lisesi'nden bir grup öğrenci Dolmabahçe Sarayı'na giderek Atatürk'ün hayata gözlerini kapattığı yatağa çelenk koymuşlardır. Haliç'te Camialtı Gemi İnşa Fabrikasında 09.00'da başlayan törene 3000 işçi katılmış saygı duruşunda bulunmuş ve Atatürk büstüne çelenk bırakmışlar ve konuşmalar yapmışlardır. Cibali Tütün Fabrikasında saat 11.00'da yapılan törene yaklaşık 4000 işçi katılmıştır. Santral Mensucat Fabrikası da saat 15.00'da 2500 işçinin katıldığı bir tören yapmıştır. Aynı teşekkülün Atlas Sinemasında yaptığı törene İspanyol ve Portekiz konsolosları ve Atatürk'ün umum katibi Hasan Rıza da katılmıştır⁴⁷⁷. Atatürk'ün Hayatı isimli sergi saat 14.30'da Türkocağı'nda açılmıştır. İzmir NATO karargahında da anma töreni düzenlenmiştir⁴⁷⁸. İzmir'de bulunan Hindistan parlamento heyeti yanındaki milletvekilleriyle Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okuluna gitmişlerdir. Heyet başkanı Ghucheta Kripalani okulda Atatürk hakkında konuşma yapmıştır⁴⁷⁹. Saat 09.05'de Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evde de tören yapılmıştır. Selanik Başkonsolosu Mehmet Ali Balin, Selanik'teki Türk kolonisi evinde bayraklarla süslü bir odasında bulunan Atatürk heykeline çelenk koymuştur. İskeçe'nin Yenişehir köyünün gençlerinden gelen kırk kişilik heyet her seneki gibi Selanik'teki törene

⁴⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 1.

⁴⁷⁵ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 1.

⁴⁷⁶ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 4.

⁴⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 6.

⁴⁷⁸ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 7.

⁴⁷⁹ Ayın Tarihi, 10 Kasım 1954.

katılmışlardır⁴⁸⁰. Bir gazete tarafından Atatürk'ün naaşının Etnografya Müzesinden Anıtkabir'e taşınması renkli filme alınmış, o film bu sene gösterilmiş, tüm geliri de fakirlere dağıtılmak üzere Kızılay İstanbul temsil heyet başkanına verilmiştir. Film, Beyoğlu'nda 3, İstanbul'da 2 sinemada gösterilmiştir. Atatürk'ün vefatının 16.yılı sebebiyle saat tam 16.00'da Beyazıt Kütüphanesi çocuk bölümünde "Atatürk Kitapları" sergisi açılmıştır. Atatürk hakkında yazılmış 500'den fazla yerli ve yabancı kitap teşhir edilmiş, bunların 15'i eski harfli, 300'ü latin alfabesiyle, 150'si ise yabancı dillerdeki eserler şeklinde sergilenmiştir. Atatürk'ün cumhurbaşkanlığından vefatına değin geçen önemli olayların yer aldığı 50 ciltlik gazete ve 50 ciltlik dergi koleksiyonları da sergide bulunmuştur. 14 Kasım 1954 Pazar günü öğle namazının ardından Süleymaniye Camiinde Atatürk'ün ruhuna ithafen Makbule Atadan tarafından mevlit okutulmuştur. Türkiye Talebe Federasyonu tüm üyelerini bu mevlütte bulunmaya çağırmıştır⁴⁸¹. TMTF'ce gençliğin Atatürk'e sevgi ve saygısını göstermek için düzenlenen mitinge İstanbul Üniversitesi, Teknik Üniversite, İstanbul Yüksek Okulları, İzmir Ticaret Okulu, Zonguldak Maden Teknisyen okulu temsilcileri, Ankara Üniversitesi, yüksekokullar, liseler ve enstitü öğrencileri katılmışlardır⁴⁸².

Cumhuriyet Gazetesinde Hasan Ali Yücel'in "Ölmeyen Atatürk" başlıklı makalesi, vefat ettiği güne kadar yanında duran polis memuru Feyyaz Tokar'ın onunla ilgili anıları, Atatürk Derneğinin Atatürk'ün hayatını 9 rakamıyla ilişkilendirdiği yazısı yer almıştır⁴⁸³. Milliyet Gazetesi, Ali Naci Karacan'ın "Ölümünün Bu Yıl Dönümü Sabahında" baş makalesiyle çıkmış, Kılıç Ali'nin anıları ve Atatürk'e ait fotoğraflar yer almıştır⁴⁸⁴. Dolmabahçe Sarayı'nda bayrağın yarıya çekilmeyi unutulduğu yazılmıştır⁴⁸⁵. Zafer Gazetesi "Büyük Yasımızın Yıldönümü" manşeti ve Atatürk'ün portresiyle çıkmış. Mümtaz Faik Fenik, Enver Behnan, Nurettin Can Gülekli, Mualla Anıl'ın makaleleri, Anıtkabir'in fotoğrafları yer almıştır⁴⁸⁶. Vatan Gazetesinin ilk sayfasında Anıtkabir ve Atatürk'ün fotoğrafları ve Ahmet Emin Yalman'ın "Yaşayan Bir Kuvvet" başlıklı yazısı yer almıştır. Feridun Fazıl Tülbentçi, Safaeddin

⁴⁸⁰ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 7.

⁴⁸¹ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 2.

⁴⁸² Milliyet Gazetesi, 12 Kasım 1954, s. 7.

⁴⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 2, 6.

⁴⁸⁴ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 1, 5.

⁴⁸⁵ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 1.

⁴⁸⁶ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 1, 5.

Karanakçı, Mehmet Şehitoğlu'nun yazıları ve anılar da gazetede bulunmuştur⁴⁸⁷.

Gazetede anma etkinlikleri şu şekilde anlatılmıştır:

Bütün Memlekette Atatürk'ü Anma Törenleri Yapıldı

Gençlik Ankara'da Bugün de Bir Bağlılık Merasimi Yapacak

Aziz Atatürk'ün ölümünün 16 ncı yıldönümü münasebetiyle dün memleketin her tarafında ve şehrimizde anma törenleri yapılmıştır.

Saat tam 9 u 5 geçe limanda bulunan gemiler düdüklarını çalmağa başlamışlar ve şehirdeki bütün toplantı mahallelerinde, okullarda, sokak ve caddelerdeki vatandaşlar ve vasıtalar oldukları yerlerde beş dakikalık ihtiram duruşu yapmışlardır.

İhtiram duruşunu müteakip şehrimizin bütün eğitim ve öğretim müesseselerinde Atatürk'ü anma törenleri yapılmıştır. Eğitim müesseselerindeki törenlerde, civarın bütün resmi dairelerindeki memur ve vazifeliler de hazır bulunmuşlardır⁴⁸⁸ ...

Akşam Gazetesi yapılan anma törenlerini şu şekilde anlatmıştır:

Gençlik bu sabah Ankara'da büyük bir anma mitingi yaptı

Üniversiteli ve liseli gençler topluca Anıt-Kabre giderek saygı duruşunda bulundular Türkiye Milli Talebe Federasyonu, cumhuriyetimizin kurucusu büyük Atatürk'ün ölümünün münasebetiyle bugün şehrimizde büyük bir anma mitingi tertip etmiş bulunmaktadır. Bütün üniversite gençliğinin kız ve erkek lise öğrencilerinin de katılmış olduğu miting saat 9.30'da Üniversite meydanında başlamıştır. Büyük kabile ellerinde Türk gençliğinin Atatürk'e karşı olan sevgi ve bağlılık dövizleri olduğu halde Zafer meydanından geçerek Anıt-kabre varmışlardır. İstiklal marşıyla Atanın huzurunda saygı duruşunda bulunan Türk gençleri O'nun izinde olduğunu ve bu yolda daima azimle yürüyeceklerini veciz bir şekilde tebarüz ettirmişlerdir.

Dün öğleden sonraki törenler

Atatürk'ün ölümünün 16 ncı yıldönümü münasebetiyle dün sabah İstanbul'da, Ankarada ve yurdun her tarafında yapılan anma törenlerinden sonra öğleden sonra da muhtelif illerde ve yerlerde toplantılar yapılmıştır. Bu meyanda şehrimizde öğleden sonra 14.30'da Atlas sinemasında Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı ve Saray sinemasında da Milli Türk Talebe Birliğinin tertip etmiş olduğu törenler yapılmıştır.

Milli Türk Talebe Birliğinin toplantısında Ruşen Eşref Üneydin, Hüseyin Gerede, Mithat Cemal Kuntay ve Erdoğan Meto birer konuşma yapmışlar ve İstanbul konservatuari korusu refakatine sanatçı Münir Nurettin Selçuk, Atatürk için yazılan ağıtı okumuştur.

Selanik'te yapılan tören

Dün sabah saat dokuzu beş geçe, Atatürk'ün 16 ncı ölüm yıldönümü münasebetiyle, Selanik'te doğduğu evde merasim yapılmıştır.

Başta Selanik konsolosu Mehmet Ali Balin olduğu halde Selanik'teki Türk kolonisi, evin bayraklarla süslü bir odasında bulunan Atatürk'ün heykeline çelenk koymuşlardır.

Bu münasebetle İskeçe'nin Yenice köyü heyetlerinden kırk kişilik bir heyet, her yıl olduğu gibi bu sene de Selanike gelerek Atatürk'ü anma merasimine katılmıştır⁴⁸⁹.

Atatürk'ün ebediyete intikalinin 17. yılı bugün bütün yurttan anılmıştır. Vilayet merkezleri, kazalar, bucaklar ve hatta köylerde okullar ve müesseselerde anma törenleri düzenlenmiştir⁴⁹⁰. Tüm yurttan yapılan törenlerde Atatürk'ün şahsiyeti ve eserleri anlatılmıştır⁴⁹¹. Anıtkabirdeki anma törenine cumhurbaşkanı, meclis reisi, başbakan,

⁴⁸⁷ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1954, s. 1, 2, 4.

⁴⁸⁸ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 1.

⁴⁸⁹ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1954, s. 1, 2.

⁴⁹⁰ Ayın Tarihi, 10 Kasım 1955.

⁴⁹¹ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1955, s. 1.

vekiller, mebuslar, askeri ve mülki erkan, müessese temsilcileri, üniversite öğrencileri, esnaf birlikleri katılmıştır. Heyet 08.30'da Anıtkabir'de yerlerini almışlar, saat 09.05'de Celal Bayar mozoleye çelenk koymuş ardından iki dakikalık saygı duruşunda bulunmuş ve İstiklal Marşı okunmuştur. Saat 12.00'da yabancı misyonları temsilen kordiplomatik duayeni ardından Amerikan Yardım Heyeti adına bir mümessil mozoleye çelenk bırakmışlardır⁴⁹². İstanbul adına tören İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde yapılmıştır. Törene vilayet ileri gelenleri, üniversite mensupları, çevredeki okullar ve halk katılmıştır. Tören mutad şekilde devam etmiştir. Törenden sonra fakülte bahçesindeki Atatürk heykeline gençlik adına çelenk konulmuştur. Yıldız Parkında şehir nebatat bahçesi açılmış, açılışı yapan Vali ve Belediye Başkanı Kerim Gökay bahçeyi çiçekleri çok seven Atatürk'e ithaf ettiğini söylemiştir. Mustafa Kemal Derneği ve Halk Eğitim Derneği Müdürlüğü Eminönü lokalinde ortak anma töreni yapmışlardır⁴⁹³. Saat 09.00'da Kadıköy Halkevinde toplantı yapılmış, Kadıköy Halkevinde Atatürk için yazılan eserlerden oluşan sergi açılmıştır. Sergide Atatürk'ün büstleri ve resimleri de bulunmuştur⁴⁹⁴. Amerikalı filmciler Atatürk'ün Pera Palas'taki odasını ve İnkılap Müzesini gezmişlerdir. Çamlıca Kız Lisesi, Kuleli Askeri Lisesi, Deniz Kolejinde de anma törenleri yapılmıştır. Amerika'da da Atatürk'ün ölüm yıldönümü sebebiyle Plaza Otelinde New York'taki Türklerin ve Amerikalı Türk dostlarının katılmasıyla anma töreni yapılmıştır. Atatürk'ün hastalığının başlangıcından vefatına kadar hastalığının bütün seyrini, tedavisini, gıda rejimini, bu devredeki kabullerini tüm ayrıntısıyla anlatan iki nöbet defteri, Türkiye İş Bankası tarafından "Son Nöbet Defteri" adıyla yayınlanmıştır⁴⁹⁵. Yüksek Ekonomi Ticaret Okulu öğrencilerini temsilen üç kişilik bir heyet Ankara'da yapılan törene katılmışlardır. TMTF, bu yılki törenini Balıkesir'de yapmıştır. TMTF Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü Talebe Cemiyeti bugünün anlam ve önemine dair bir beyanname yayınlamıştır. Londra Türk elçiliğinde anma töreni yapılmış, BBC radyonun Türkçe yayınları servisi bu töreni plağa alıp saat 21.00'daki yayınında Türkiye'deki dinleyicilerine hitaben paylaşmıştır. CHP İstanbul İl Gençlik Kolları ağıt yayınlamışlardır⁴⁹⁶. Aynı gençlik kolu Atlas Sinemasında 14.45'te tören düzenlemiş, Yakup Kadri, Hüseyin Cahit, Ruşen Eşref bu

⁴⁹² Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1.

⁴⁹³ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1955, s. 1, 3, 7.

⁴⁹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 7.

⁴⁹⁵ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1955, s. 1, 2.

⁴⁹⁶ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1.

toplantıda konuşmuşlardır⁴⁹⁷. Toplantıda Hüseyin Cahit Yalçın'ın içinden parçalar okuduğu gazete toplantı sonrası polis tarafından istenmiştir⁴⁹⁸.

Akşam Gazetesi, “Bütün Millet Atatürk’ü Saygıyla Anıyor” başlığıyla çıkmış, Atatürkçülüğün yıkılmayacağına, Atatürk’ün Şişli Akaretlerdeki evine dair yazılar ve Şevket Rado, Cemal Refik’in Atatürk hakkındaki makaleleri yayınlanmıştır⁴⁹⁹. Cumhuriyet Gazetesinde, Prof. Dr. Hıfzı Timur’un anıları, Atatürk’ün hizmetinde bulunmuş Hayri Doğanay’la ve General İsmail Hakkı Tekçe’yle yapılan röportajlar yer almıştır⁵⁰⁰. Milliyet Gazetesinin baş sayfası tamamen siyah zemin üzerine Atatürk’ün portresi olacak şekilde çıkmış, Makbule Atadan’ın anıları gazetede yer almıştır⁵⁰¹. Yeni Sabah Gazetesinde Siyavuşgil’in “Atatürk’ü Nasıl Anmalıyız”, Müşerref Hekimoğlu “Atatürk ve Kadın” yazıları, “Atatürk’ün Ölümünden Sonra Dünya Artık Enteresan Değildir” başlığıyla dünya gazetelerinin Atatürk’ün ardından neler yazdığı ve Atatürk’ün kronolojik olarak hayatı verilmiştir⁵⁰². Vatan Gazetesinde büyük bir Atatürk resmi, kenarlarında gençliğe hitabe, törenlerden fotoğraflar yer almıştır. Ayrıca gazetede Atatürk’ün biyografisi, Atatürk’e yazılan şiirler, Şişli’deki Atatürk İnkılap Müzesi’ni, Atatürk’ün naaşının İstanbul’dan Ankara’ya gelişini anlatan yazılar, Atatürk hakkında Fransa’da yayınlanmış eserler kütüphane fiş numaralarıyla birlikte veren yazı, Rifat Necdet Evrimer, Kemal Aydar ve Feridun Fazıl Tülbentçi’nin makaleleri bulunmuştur⁵⁰³. Gazetenin baş makalesinde Ahmet Emin Yalman şunları yazmıştır:

YAŞAYAN KUVVET

Atatürk’ü kaybettiğimiz günden beri on yedi yıl geçti. Öyle olduğu halde seneden seneye tekrar ettiğimiz anma günlerinin tesiri acaba azalıyor mu? Elbette hayır... Bunun tamamıyla aksini iddia edebiliriz. Zaman bize Atatürk’ü unutturmuyor, hatırası her yıl daha aziz ve kıymetli bir manzara alıyor.

Dünyanın hiçbir memleketinde buna benzer bir hal ne görünmüştür, ne de tasavvur kabul edilebilir. Bu anma günlerinin her 10 Kasım’da daha içli, daha manalı, daha tesirli bir şekil almasını nasıl izah edeceğiz? Atatürk’ün harplerdeki hizmeti, İstiklal harbinde rehber ve kurtarıcı rolünü oynaması, ölüm döşeğinde yatan eski hasta adamı dünyanın en genç ve zinde varlığına çevirmekteki başarıları, karanlık bir Ortaçağ ile modern varlık arasında eşsiz bir cesaretle bir köprü kurması, hiç şüphesiz ki derin, umumi ve ebedi minnet yer alan sebeplerdir...⁵⁰⁴

⁴⁹⁷ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1955, s. 5.

⁴⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1955, s. 1.

⁴⁹⁹ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1, 2,3.

⁵⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1.

⁵⁰¹ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1, 5.

⁵⁰² Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 2, 3

⁵⁰³ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1, 2, 4, 5.

⁵⁰⁴ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1

Tan Gazetesi büyük bir Atatürk resmi ve yanlarında yazılar olmak üzere çıkmıştır. Başyazıda “Bir Devrin Büyük İnsanı” başlığıyla Atatürk anlatılmıştır. “Ata’nın Gölgesiyle” Muhlis Sırmalı, “Atatürk” Hasan Ali Yücel’in yazıları, halkın onun hakkında yazdıkları, İsmet İnönü ve Celal Bayar’ın sözleri ve yabancılardan onun hakkında ne düşündükleri, Atatürk’e yazılan şiirler ve resimlerle beraber hayatı yer almıştır⁵⁰⁵. Hürriyet Gazetesi Atatürk’ün ölüm yıldönümü haberini Atatürk’ün fotoğrafıyla beraber küçük bir başlıkla vermiş, Şükrü Kaya’nın “Keder ve Yas Günü”, Vasfi Raşid Sevig’in “10 Kasım” başlıklı yazıları yayınlanmıştır⁵⁰⁶. Ertesi günkü gazetede Anıtkabir’deki törenden fotoğraf yer almış, yapılan törenlerden şu şekilde bahsedilmiştir:

Dün Bütün Millet Ata’yı Tazimle Andı

Ankarada Anıt-Kabiri binlerce kişi ziyaret etti

Amerikan sinemacılar heyeti de ihtifalleri takip edip notlar aldı

Ankarada iki uçak Atatürk’ün muazzam portresini taşıyıp Anıt-Kabirin üzerinden uçtu

Büyük Atatürk’ün ölümünün 17 nci ölüm yıldönümü münasebetiyle şehrimizde de okullarda, üniversitede ihtifaller yapılmıştır.

Ata’nın hayata gözlerini kapadığı an olan saat 9 u beş geçe çalınan düdüklere, İstanbulluları Büyük Ata’nın manevi huzurunda ihtiram duruşuna davet etmiştir. Bu anda bayraklar yarıya indirilmiş ve yedisinden yetmişine kadar 1,5 milyon Türk Büyük Ata’nın manevi huzurunda tazimle eğilmiştir.

Her sene olduğu gibi dün de bütün okullar hususi birer anma toplantısı tertip etmişler, okullarının bir köşesini bayrak ve Atatürk büstleri, çiçeklerle donatmışlardır. Saygı duruşundan sonra Ata’nın hayatı, memlekete yaptığı hizmetler etrafında konuşmalar yapılmış, Ata’ya ait şiirler okunmuş ve en son olarak da Atatürk’ün gençliğe hitabesi tekrarlanarak ihtifalle son verilmiştir.

İstanbul Vilayeti adına Üniversite Fen Fakültesi konferans salonunda tertip edilen ihtifale Vilayet erkani, profesörler şehrimizde bulunan milletvekilleri ve kalabalık bir davetli kitlesi iştirak etmiştir. Toplantıya Fen Fakültesi Dekanı Prof. Bayan Nüzhet Gökdoğan açmış ve ihtiram sükutundan sonra İstiklal Marşı çalınmıştır. Bunu müteakip Hukuk Fakültesi doçentlerinden Tarık Zafer Tunaya Büyük Önder’in şahsiyetini belirten bir konuşma yapmıştır. Bundan sonra hep birlikte üniversite meydanındaki Atatürk heykelinin bulunduğu mahale gidilmiş, heykelle bir çelenk konmuş ve Atatürk’ün gençliğe hitabesi okunarak ihtifale son verilmiştir.

Derneklerdeki Anma Törenleri

Eminönü Halk Eğitim salonunda yapılan toplantıda Büyük Kurtarıcının muhtelif bakımlardan şahsiyeti hakkında konuşmalar yapılmış, eski Büyük Elçilerden Ruşen Eşref Üneydin, Atatürk’e ait hatıralarını anlatmış, şair Behçet Kemal Çağlar şiirler okumuş ve Atatürk’e ait bir film gösterilerek buradaki toplantıya da son verilmiştir⁵⁰⁷.

Tercüman Gazetesi “Ata’yı Minnetle Anıyoruz” manşetiyle çıkmış, altında “Gömelim Gel Seni Tarihe Desem Sığmazsın” yazılı Atatürk’ün fotoğrafı yer almıştır. Yapılacak anma törenlerine ait bilgi verilmiş, “Nur İçinde Yatan Ata”, “Saat Dokuzu Beş Geçe”, “Ölümünün Yıldönümü” başlıklı yazılar gazetede yer almıştır⁵⁰⁸.

⁵⁰⁵ Tan Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1, 4, 5.

⁵⁰⁶ Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1.

⁵⁰⁷ Hürriyet Gazetesi, 11 Kasım 1955, s. 1.

⁵⁰⁸ Tercüman Gazetesi, 10 Kasım 1955, s. 1, 6, 7.

Atatürk'ün 18. Ölüm yıldönümü sebebiyle Anıtkabir'de yapılacak anma törenine dair program yayınlanmıştır.

10 Kasım 1956 Cumartesi Günü Yapılacak Atatürk İhtifali Programı

1- Aziz Atatürk'ün ölümünün 18. Yıldönümü münasebetiyle 10/Kasım/1956 cumartesi günü Anıt Kabirde bir ihtifal yapılacaktır.

2- İhtifale sayın Reisicumhurumuz, B. M. M. Reisi, Başvekil, Vekiller Heyeti, B. M. M. Azaları, Askeri ve Mülki Erkan, Bilimum Müesekat Temsilcisi, Üniversite öğrenciler, Esnaf Teşekkülleri iştirak edeceklerdir.

3- Merasimin icrası:

a) Korteje dahil zevat aşağıda gösterilmiştir.

b) Sayın Reisicumhur, B. M. M. Reisi, Başvekil, Vekiller Heyeti, B. B. M. Reisi vekilleri, ve Riyaset Divanı, Erkanı Harbiye Umumiye Reisi, Korteje dahil Askeri Erkan, Başvekalet Müsteşar, Temyiz Mahkemesi Reisi, Şurayı Devlet Reisi, Riyaseticumhur ve Başvekalet erkanı.

4- Korteje dahil olmayan zevat 10/Kasım/1956 Cumartesi günü en geç 8.15 de Anıt Kabirdeki merasim alanındaki yerlerini almış bulunacaklardır.

5- Korteje dahil olacak zevat:

Protokol Umum Müdürlüğü tarafından kendilerine gönderilecek olan davetiyeleri hamilen en geç saat 8.45 de Anıt Kabir methalinde tespit edilmiş olan yerlerini almış olacaklardır.

6- Saat 8.50 de Sayın Reisicumhurumuzun teşriflerini müteakip Kortej harekete geçecektir.

7- Sayın Reisicumhurumuz Anıt Kabire çelenk vazedip Anıt Kabri terkedinceye kadar merasim alanında hazır bulunan zevat yerlerini muhafaza edeceklerdir.

8- Sayın reisicumhurumuzun mefareketini müteakip hazirun Anıt Kabirin sol kapısından girerek ziyarete bulunacak ve sap kapıdan Anıt Kabiri terk edeceklerdir.

9- Saat 9'u 5 geçe Sayın Reisicumhurumuz Anıt Kabire çelenk vazetmelerini müteakip çalınacak (Ti) borusu üzerine gerek korteje dahil, gerekse merasim alanında bulunan bilimum ziyaretçiler (2) dakikalık bir ihtiram duruşunda bulunacaklar ve bu durum Askeri Bandonun çalacağı İstiklal Marşı üzerine nihayete erecektir.

10- Saat 12 de Ankara'da bulunan Ecnebi Misyonlar namına Kordiplomatik duayeni, müteakiben Amerikan Yardım Heyeti namına bir mümessil Anıt Kabire çelenk koyacaklardır.

11- Saat 13 den itibaren Anıt Kabir halkın ziyaretine açık bulundurulacaktır.

12- Bütün okullar saat 9.05 te her sene olduğu gibi kendi okullarında törenler tertip edeceklerdir.

13- Korteje dahil olmıyan merasime iştirak edecekler tercihen koyu renk elbise giyeceklerdir.

14- Merasim esnasında Emniyet, inzibat ve intizam işleri Emniyet Müdürlüğü ve Garnizonca işbirliği yapılmak suretiyle sağlanacaktır.

15- Çelenkler azami saat 8 e kadar Anıt Kabir'de, Kabir Muhafız Bölüğü K. na teslim edilecektir.

16- Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü merasimin filme alınmasını temin edecektir.

17- 9.05 te bütün bayraklar yarıya inecek ve akşama kadar kalacaktır.

Saat 9.05 geçeden 9.07 geçeye kadar bütün vasıtalar olacakları yerde kalacaklar ve fabrika ve vasıtalar düdüklerini öttüreceklerdir⁵⁰⁹.

Anıtkabir'deki törene cumhurbaşkanı 08.55'de gelmiş ve kabre buket koymuştur.

Ardından saygı duruşuna geçilmiş, İstiklal Marşı okunmuş ve bayrağımız yarıya çekilmiştir. Resmi ve özel yerlerden Anıtkabir'e yüzlerce çelenk gönderilmiştir⁵¹⁰.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Genel Sekreter Kasım Gülek, CHP milletvekilleri

⁵⁰⁹ BCA, Fon Kodu: 30.01.0.0., Yer No: 20.116.17.

⁵¹⁰ Ayın Tarihi, 10 Kasım 1956.

Anıtkabir'deki törende bulunmuşlardır⁵¹¹. Kabataş Erkek Lisesi öğrencilerinden 14 kişilik bir grup Anıtkabir'deki törende bulunmak üzere Ankara'ya gelmişlerdir⁵¹². Ankara'da bulunan yabancı misyonlar adına İtalyan büyükelçisi ve Amerikan yardım heyeti adına birisi Anıtkabir'i ziyaret ederek çelenk koymuştur⁵¹³. Büyük sinema salonunda MTTB "Atatürk Sevgisi" günü düzenlenmiş, bütün bakanlar milletvekilleri ve 4000'e yakın üniversite öğrencisinin katıldığı toplantı 3 saat sürmüştür. İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver Atatürk'ün kumandanlık vasıfları üzerinde durmuş ona dair anılarını anlatmıştır. MTTB Başkanı Orhan Sakarya gençliğin Atatürk'e olan bağlılığını dile getirmiş, Afet İnan Atatürk'le ilgili anılarını anlatmış, askerlik, medeniyet, inkılaplar ve dünya barışı hakkındaki yazılarını okumuştur⁵¹⁴. Radyodan plaktan Atatürk'ün sesi ilk defa halka dinletilmiştir. Şişli'deki İnkılap Müzesinde de tören yapılmıştır⁵¹⁵. İstanbul'da gemilerin çaldığı düdükle İstanbul halkı üç dakikalık saygı duruşunda bulunmuştur. İstanbul Üniversitesinde yapılan törene Adnan Menderes, Ethem Menderes, vali ve belediye başkanı katılmış, konuşmalardan sonra başbakan, bayındırlık bakanı, milletvekilleri, vali, hocalar ve öğrencilerin katıldığı ekip Atatürk anıtına çelenk bırakmışlardır⁵¹⁶. Beyazıt Kütüphanesi ve Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsünde Atatürk'ün hayatına dair yazılmış eserlerden oluşan sergi açılmıştır. CHP il teşkilatının yapmak istediği törene valilikçe izin verilmemiş, bunun üzerine CHP il idare kurulu olağanüstü toplantı yapmış, toplantı sonunda beyanname yayınlarak bu durumu protesto etmişlerdir⁵¹⁷. Teknik üniversite, Eminönü Öğrenci Lokali, Kadıköy Eğitim Derneği, Atlas ve Saray Sinemalarında törenler yapılmıştır. MTTB'nin Saray Sinemasında yaptığı törende Emekli Orgeneral Fahrettin Altay da dahil olmak üzere birçok kişi konuşma yapmış, Atatürk'e ait bir film gösterilmesinin ardından Taksim ve İstanbul Üniversitesindeki Atatürk anıtlarına çelenk koyulmuştur⁵¹⁸.

Akşam Gazetesinde Atatürk'ün vefatı üzerine Times New Chornicle, Daily Express, Neue Zuicher Zeitung, Temps, Matin, Cerka Siova, Messagir D'athenes, Pesil Naplo,

⁵¹¹ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 5.

⁵¹² Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 2.

⁵¹³ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 5.

⁵¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 5.

⁵¹⁵ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 1.

⁵¹⁶ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 4.

⁵¹⁷ Tan Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 1.

⁵¹⁸ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 1.

Slevo, Stockholms Tidningen, Breme, Universal Şiipi, İttılaat, İzvestiya, Popolo D'italia, Völkischer: gazetelerinde çıkan yazılara yer verilmiştir⁵¹⁹. Şevket Rado'nun "Atatürk'ü Düşünürken" isimli makalesi yer almıştır.

Dünkü günü hep beraber, milletçe Atatürk'ü düşünerek geçirdik.

Atatürk tarih içinde uzaklaştıkça heybeti artan bir varlıktır. Yeni Türkiye'nin hayatının, hatta gündelik hayatının her anında Atatürk'ün memlekete neler getirmiş olduğunu şimdi daha iyi anlıyoruz. Eğer Türkiye bir çok şark hatta orta şark memleketleri arasında görünmüyorsa, medeni dünya karşısında geri bir manzara arz etmiyor, bilakis dünyanın en büyük ve ileri memleketleri Türkiye'yi kendi yanlarında ve eşit bir şahsiyet olarak kabul ediyorlarsa bu, Atatürk'ün eseridir.

Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu'na yeni bir Türk Devleti çehresi vermeyi kararlaştırdığı ve bu maksatla mücadeleye atıldığı zaman Türkiye'nin Avrupalı bir devlet olarak görünmesini istiyordu. Şüphesiz bu görünüşe götüren yol Türkiye için uzun bir yoldur. Fakat gerek modern bir devlet olmak, gerek asil bir millete yakışan karakteri devam ettirmek bakımından bu yolda hayli mesafe aldığımız muhakkaktır.

Türkiye bir an evvel kalkınmak, iktisadi sahada da kendi öz kıymetlerinden istifade etmek, bilhassa bütün medeni milletlerin istihsal sahasında ve sanayideki kabiliyetlerini edinmek savaşındadır. Atatürk'ün inkılapları bize manevi istikamette gideceğimiz yolu göstermiştir. O yoldan hiçbir zaman ayrılmayı düşünmeksizin ilerlerken en ufak ihtiyaçlarını karşılamakta başka memleketlere muhtaç olmak mevkiinden de uzaklaşmamız icab ediyor.

Atatürk daha hayatta iken Türkiye'de asıl büyük inkılabı iktisatta yapacağımız hamlelerden beklediğini işaret etmişti. Hayat seviyemizi garpli milletlerin seviyesine çıkarmayı mümkün kıldığımız gün Atatürk'ün gayesine erişmiş olacağız⁵²⁰.

Cumhuriyet Gazetesi "18. Ölüm Yıldönümündeyiz" manşetiyle çıkmış, "Akdeniz Gözlüme Ağıt" isimli şiir ve Hasan Ali Yücel "Onun Hakkında" isimli makalesi yayınlanmıştır⁵²¹. Milliyet Gazetesi, siyah zemin üzerine Atatürk portresi ve selam duran askerlerin resmiyle çıkmıştır⁵²². Yeni Sabah Gazetesi, sayfanın üst kısmında siyah zemin üzerinde Atatürk'ün resmi ve beyaz yazıyla "Vatan Sana Minnettardır" şeklinde çıkmıştır. Siyavuşgil "Atatürk'e Rapor", Müşerref Hekimoğlu "Atatürk'ü Sevmek" yazıları, hatıralar ve şiirler yer almıştır⁵²³. Zafer Gazetesinde 10 Kasım günü törenin nasıl yapılacağı yazılmış, çelenklerin önceden gitmesi gerektiği belirtilmiştir⁵²⁴. Gazete 10 Kasım'da "Türk Milletinin Büyük Yası" manşetiyle siyah zemin üzerinde Atatürk portresi, kenarlarına da çeşitli haberler yerleştirilmiş şekilde çıkmıştır. Burhan Gökse, Mükerrerem Kamil Su, Burhan Belge, Şerif Alyanak, Mehmet Öztekin'in makaleleri, Atatürk'ün Biyografisi, Atatürk'ün doğduğu ev ve vefat ettiği odadan, Anıtkabir'deki geçen seneki törenden fotoğraflar ve Atatürk'e hitap eden bir yazı, "Türk Milletinin

⁵¹⁹ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 5.

⁵²⁰ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 2.

⁵²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 1, 2.

⁵²² Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 1.

⁵²³ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 1, 2, 3, 4.

⁵²⁴ Zafer Gazetesi, 9 Kasım 1956, s. 1.

Büyük Yası” başlığı altında yapılacak törenlere dair yazılar yer almıştır⁵²⁵. Ulus Gazetesinde, Bülent Ecevit, Cevat Dursunoğlu, Ali Rıza Erem, Nevin Arıcan, Ertunay Anış yazılarını yazmışlardır⁵²⁶. Ahmet Emin Yalman’ın “Atatürk’ün İnsanlığa Vasiyeti” başmakalesiyle çıkan Vatan Gazetesinde Ali Yaver Altay, Feridun Fazıl Tülbentçi’nin makaleleri, Fuat Bulca’nın Atatürk ile ilgili anılarını, Atatürk’ün kısa biyografisi ve İstanbul halkıyla yapılan “10 Kasım’da Duygularınız Nelerdir?” röportajları yer almıştır⁵²⁷. Tan Gazetesinde, Süleyman Karagöz’ün “Atatürk ve Eğitim” başlıklı makalesi, Nasuhi Baydar ve Ruşen Eşref Ünaydın’ın anıları, Atatürk’ün naaşının İstanbul’dan Ankara’ya götürülüş töreni yazılmıştır. Atatürk’ün hayatında 19 rakamının önemine dikkat çeken bir yazı da yer almıştır⁵²⁸. Tercüman Gazetesinin ilk sayfasında Atatürk’ün Anıtkabir’deki ebedi istirahatgahının tam boy fotoğrafı yer almıştır⁵²⁹. Aynı gazetenin ertesi günkü nüshasında anma töreninin ayrıntıları ve törenden fotoğraflar yer almıştır⁵³⁰.

1957 senesinde Anıtkabir Parkının tesis ve bakım masraflarına 30 000 TL harcanmıştır⁵³¹. Bu seneki törenler de önceki senelerdeki gibi olmuştur. Anıtkabir’deki tören saygı duruşuyla başlamış, cumhurbaşkanı kabre bir buket koymuştur. Törene meclis reisi, başbakan, bakanlar, TBMM başkanı, vekiller, başkanlık divanı, genel kurmay başkan vekili, cumhurbaşkanlığı umumi katibi, başbakanlık müsteşarı, kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanları, yargıtay, daniştay ve sayıştay başkanları, cumhuriyet başsavcısı, dışişleri bakanlığı umumi kâtibi, üniversite rektörü, vali ve belediye başkanı, emniyet genel müdürü ile cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık ileri gelenleri katılmışlardır. Milletvekilleri, kurumlar temsilcileri, öğrenciler ve bando refakatinde bir askeri birlik ise kortej dışı olarak kendilerine ayrılan yerleri almışlardır. Yabancı misafirler adına İtalya’nın Ankara büyükelçisi saat 12.00’da Anıtkabir’i ziyaret ederek çelenk koymuş ayrıca Amerikan Yardım Heyeti adına bir temsilci saygı duruşunda bulunmuştur⁵³². Hasta olan İsmet İnönü ve İstanbul’da rektör anma törenine

⁵²⁵ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

⁵²⁶ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 3, 4.

⁵²⁷ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 2, 3, 4, 5.

⁵²⁸ Tan Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 2, 4, 5.

⁵²⁹ Tercüman Gazetesi, 10 Kasım 1956, s. 1.

⁵³⁰ Tercüman Gazetesi, 11 Kasım 1956, s. 1.

⁵³¹ Resmi Gazete, 14 Şubat 1957.

⁵³² Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 1.

katılmamışlardır⁵³³. TMTF tarafından DTC Fakültesinde anma töreni düzenlenmiş, Tevfik İleri de dahil bir çok kişi törende konuşmuştur. Veteriner Fakültesi Öğrenci Derneği beyanname yayınlamış, Gazi Eğitim Enstitüsünde törenler yapılmıştır. Bağdat'ta, Lefkoşa'da, New York'da ve Washington'da Atatürk'ü anma törenleri düzenlenmiştir⁵³⁴. CHP Gençlik Kolları İstanbul şubesinde düzenlenecek olan Atatürk'ü Anma Gününe valilikçe izin verilmemiştir⁵³⁵. Mustafa Kemal Derneği, Saray Sinemasında Atatürk'ü Anma günü düzenlemiştir⁵³⁶. MTTB'nin Saray Sinemasında 14.30'da yaptığı törende Atatürk'ün plağa alınan sesi dinletilmiş, Fahrettin Altay Atatürk'e dair anılarını anlatmıştır. Sağır ve dilsizler okulunda öğrenciler sesleri duymadan dilleri dönmeden Atalarını anmışlardır. Öğretmenlerinin konuşmasını dudak okuyarak dinlemişler, içlerinden bir öğrenci dili döndüğü kadar şiir okumuştur. Kıbrıs'ta okullarda ve kulüplerde anma töreni yapılmış, gazeteler siyah başlıklarla çıkmış, Türklerin oturdukları semtlerde bayraklar yarıya indirilmiştir. Londra'da Türk kolonisi anma töreni düzenlemiş, büyükelçimiz Muharrem Nuri Birgi konuşma yapmış, Moskova radyosu Türkçe yayına Atatürk'ün ölüm yıldönümü olduğunu söyleyerek başlamış, Türkiye'yi ziyaret edip Atatürk'le tanışan Rus akademisyen konuşma yapmış, Sofya radyosu da Atatürk'ün şahsiyetine atıfta bulunarak Atatürk'ün memleketini kurtardığından bahsetmiştir. Türk-Libya dostluk cemiyeti Bingazi, Derne, Trablusgarp'daki törenlere eski muharrirler katılmış ve anılarını anlatmışlardır. Bağdat'ta büyükelçiliğimizde tören yapılmış ve Atatürk'e ait film gösterilmiş, Washington büyükelçiliğimizdeki törende büyükelçimiz Suat Hayri Ürgüp'lü konuşma yapmıştır⁵³⁷. TMGT Atlas Sinemasında saat 15.00'da, TMTF saat 11.00'da Marmara Sinemasında toplantı yapmışlardır. Eminönü Öğrenci Lokali ve Halk Eğitim Derneği tarafından da toplantı hazırlanmıştır. CHP Gençlik Kolları Atatürk'ün ölüm yıldönümü sebebiyle beyanname yayınlamışlardır⁵³⁸. Yüksek Tahsil Gençliği Marmara Sinemasındaki anma töreninden sonra Sarayburnu'ndaki Atatürk heykeline çelenk koymaya sessiz bir yürüyüşle gitmişlerdir. Hürriyet Gazetesinde önceki günkü tören şu şekilde anlatılmıştır.

⁵³³ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 1.

⁵³⁴ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 4.

⁵³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 5.

⁵³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 5.

⁵³⁷ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 5.

⁵³⁸ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 5.

Türk Milleti Aziz Ata'sını Dün Tazimle Andı

Tertip edilen muhtelif törenlerde gençler bir defa daha Ata'nın izinde olduklarını belirttiler.

Anıt-kabri dün geç saatlere kadar 30 bin kişi ziyaret etti.

Dün, yurdun her yerinde aziz Atatürk'ün 19 uncu ölüm yıldönümü münasebetiyle anma törenleri yapılmış ve büyük kurtarıcı tazimle anılmıştır. Bu husustaki haberler şöyledir:

Türkiye'nin kurtarıcısı ve kurucusu Aziz Atatürk'ün 19 sene evvel Dolmabahçe Sarayında hayata gözlerini yumduğu dakika bugün Ankara'da bütün törenler, matemi 19. Defa ilan ediyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, hemen gerisinde ise Meclis Reisi, başvekil ve vekiller heyeti saygı duruşunda bulunuyorlardı.

Mebuslar, askeri ve mülki erkan, gençlik teşekkülleri bahçede kendilerine ayrılan yerlerdeydiler. Sabah 7.30 dan itibaren Anıt-kabir'e akın etmeye başlayan halk, dışarıda sessizlik içinde beklemekteydi.

Saat tam 9.05 te verilen "ti" işareti üzerine Cumhurbaşkanı şapkasını başyavere uzatarak getirilen çelengi aldı ve temsili mermer sandukanın önündeki bronz çelengin üzerine bıraktı. Tekrar geriye çekilerek yerini işaret eden beyaz dairenin içinde durdu. Giriş merdivenlerinin ötesindeki kalabalıkta, mücadele günlerinin heyecan ve ıstırabını onunla beraber yaşamış gözü yaşlı ihtiyarlar görülmüyordu.

Beş dakikalık sükut müddeti sonunda Cumhurbaşkanı manevi huzuru bir kere daha selamlayarak geriye döndü. Onu protokol sırası ile Meclis Reisi, başvekil ve vekiller takip ettiler. Daha sonra bahçedeki gruplar sıra halinde temili kabrin önünden selam vererek geçtiler⁵³⁹ ...

Akşam Gazetesi, "Milletçe O'nu Anıyoruz" başlığıyla çıkmış, gazete önceki senelerde baş sayfasında Atatürk resmi ve onunla ilgili yazılara daha çok yer verirken bu sene bu yazıların daha az olduğu görülmüştür. Sadi Borak'ın Atatürk ile ilgili yazısı ve törenlerle alakalı yazılar gazetede yer almıştır⁵⁴⁰. İlk sayfasında "Genç Şairler Sesleniyor" isimli bölümde Atatürk ile ilgili iki şiire yer veren Cumhuriyet Gazetesi'nde Nadir Nadi milli mücadelenin ilk yıllarındaki Ankara'yı anlatan ve Atatürk ile ilgili olan anısını yazmıştır⁵⁴¹. Hürriyet Gazetesi "Türk Milleti Büyük Atasını Bugün Anıyor" manşetiyle ve Atatürk fotoğrafıyla çıkmıştır. Törenlerin nasıl yapılacağından bahsedilmiş, bir gencin Atatürk ile ilgili hatırası, "Atatürk ve İki Kelime", "Onlar Vatanı Batıracaklar, Fakat Ben Kurtaracağım" yazıları gazetede yer almıştır⁵⁴². Atatürk'ten Fıkralar başlığıyla Halit Kıvanç birkaç anı yazdığı Milliyet Gazetesinde Faruk Mirgün milli mücadeleye dair Atatürk'le ilgili olaylar anlatmıştır. TMGT ve TMTF'nin 9 Kasım'da Atatürk izinde olduklarına dair yayınladıkları beyannameler gazetede yer almıştır⁵⁴³. Tercüman Gazetesi "Atatürk'ü Bugün Milletçe Anıyoruz" manşetiyle çıkmış, siyasi partilerin ama toplantıları yapmalarına izin verilmediği, radyodan gün boyu Atatürk'ün kendi sesiyle plağa alınmış konuşmaları yayınlanmıştır. "Senin Hatıran Bizleri Ayakta Tutuyor", "Milli Kahraman", "Atatürk'ten Seçmeler"

⁵³⁹ Hürriyet Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 1.

⁵⁴⁰ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 1, 4.

⁵⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1957, s.1.

⁵⁴² Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 1, 2, 4.

⁵⁴³ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 4, 5, 7.

başlıklı yazılar, Celal Bayar'ın Atatürk ile ilgili anısı, Atatürk'e yazılan şiirler yer almıştır⁵⁴⁴. 11 Kasım tarihli aynı gazetede önceki günkü törenler anlatılmıştır⁵⁴⁵. Zafer Gazetesi siyah zemin üzerinde Atatürk portresi ve "Atam İzindeyiz" manşetiyle çıkmıştır. "Atatürk'ten Bir Hatıra", "Atatürk ve Güzel Sanatlar", "Büyük Adam" başlıklı makaleler gazetede yayınlanmıştır⁵⁴⁶. Ulus Gazetesi ilk senelerdeki gibi baş sayfasında büyük bir Atatürk resmi ve yanlarında yazı olmak üzere çıkmıştır. "Vatan Sana Minnettardır", "10 Kasım", "Atatürk ve Spor" başlıklı yazılar, gençliğe hitabe, İsmet İnönü'nün Türk milletine beyannamesi, Atatürk'ten hatıralar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yazısı gazetede yer almıştır⁵⁴⁷. Vatan Gazetesi Ahmet Emin Yalman'ın "Atatürk'ün Manevi Huzurunda" başlıklı makalesiyle çıkmıştır. "Atatürk ve Tolerans", "En Çok Sevilen İnsan Atatürk", "Atatürk'ü Anarken", Atatürk ile ilgili yazılar, Atatürk'ün sanat ve sanatçı için söyledikleri ve Atatürk ile ilgili en son çıkan yayınlar ve Gençliğe hitabe gazetede yayınlanmıştır⁵⁴⁸.

Atatürk'ün vefatının 20. Yılındaki anma törenleri önceki senelere benzer şekilde yapılmıştır. Anıtkabir'e giden yollar 08.30'dan itibaren tutulmaya başlanmış, cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar kurulu, milletvekilleri, askeri ve mülki erkan, CHP Kadın Kolları ve izciler Atatürk'ü ziyaret etmişler, saygı duruşunda bulunmuş özel defter imzalanmıştır⁵⁴⁹. İsmet İnönü mozoleye gitmek için sırasını beklerken kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlarınca selamlanmıştır. Atatürk'ün manevi huzurunda bulunanlar arasında olan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf Denктаş Özel Deftere "sana döndük bize yol göster, bugün sana dünden daha muhtacız" şeklinde bir yazı yazmıştır⁵⁵⁰. Anıtkabir öğleden sonra halka açık olmuştur. Türk Ocağı salonunda Atatürk'ün hayatıyla ilgili filmler gösterilmiştir. İstanbul'da yine Fen Fakültesinde anma töreni yapılmış, Meclis Başkanı Refik Koraltan buradaki törene katılmıştır. Törenin ardından üniversite bahçesindeki Atatürk heykeline çelenk konulmuş, limandaki vapurlar, istasyondaki trenler, fabrikalar düdüklarini çalarak anmaya katılmışlardır. Halk Derneği saat 09.00'da öğrenci lokalinde, TMTF aynı saatte Marmara Sinemasında, MTTB 14.30'da Saray Sinemasında, TMGT 15.00'da Atlas

⁵⁴⁴ Tercüman Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 1, 5.

⁵⁴⁵ Tercüman Gazetesi, 11 Kasım 1957, s. 1.

⁵⁴⁶ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 1, 2, 3.

⁵⁴⁷ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

⁵⁴⁸ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1957, s. 1, 3, 9.

⁵⁴⁹ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 1.

⁵⁵⁰ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 5.

Sinemasında, CHP Gençlik Kolu Fatih'teki ilçe merkezi binasında toplantılar düzenlemişlerdir. 13.30'da Fatih Camiinde okutulan mevlit radyolarda yayınlanmıştır. TMGT bir beyanname yayınlamıştır. Milli matem sebebiyle İstanbul limanında bulunan Amerikan filosunda da tören yapılmış, filoda izinler kaldırılmış, içki içmek yasaklanmış, Amerikan askerlerine Atatürk'ün hayatıyla ilgili film gösterilmiş, harp tarihi anlatılmıştır. İzmir CHP Gençlik Kollarının düzenlemek istediği anma törenine izin verilmemiştir⁵⁵¹. TMTF, DTC Fakültesinde, DP Ankara teşkilatı Büyük Sinemada, Kız Lisesi Türk Ocağı'nda anma törenleri düzenlemişlerdir⁵⁵². Konya'da Kitaplık Salonunda yapılan anma törenine şehirdeki askeri ve mülki erkan katılmıştır. Konya Altınokta Körler Derneği de perşembeyi cumaya bağlayan gece Atatürk'ün ruhu için mevlit okutmuştur. Sivas'taki anma töreni Atatürk'ün 4 Eylül 1919'da kongreyi topladığı Sivas Lisesinde yapılmıştır. Kıbrıs radyosunda 17.00-18.00 saatleri arasında anma programı yapılmış, Atatürk ile ilgili anılar anlatılmıştır. Londra'daki büyükelçiliğimizde de saat 10.00'da anma programı yapılmış, Büyükelçi Nuri Birgi, Londra'da bulunan profesörler, doçentler, öğretmenler, öğrenciler ve Türk kolonisinden oluşan topluluk törene katılmışlardır⁵⁵³. Bağdat Paktı sebebiyle ülkemizde bulunan Amerikan Genelkurmay Başkanı General Twinning Atatürk'ün ölüm yıldönümü sebebiyle beyanat vermiştir⁵⁵⁴. Radyo yayınının şu şekilde gerçekleşeceği yazılmıştır.

İstanbul, Ankara, İzmir radyoları

Sabah yayını saat 7.30'dan itibaren başlayacak, haberleri müteakip Atatürk'ün naaşının 1953'te Anıt-Kabire nakline dair röportaj yayınlanacak, bunu Anıt-Kabirden naklen yayını takip edecektir.

Reisicumhur Bayar'ın Anıt-Kabirde söylediği nutuk, 10 Kasım tarihinde bu nutku takaddüm eden merasime ait intibalarla birlikte verilecektir.

Öğle yayınına saat 12'de başlanacak ve muhtelif teşekküller adına Atatürk'ün hatırasını taziz eden konuşmalar yapılacaktır, Atatürk için yazılmış şiirler okunacaktır.

Akşam yayını saat 17'de başlayarak, okul öğrencilerinin iştirakiyle Atatürk'e tahsis edilmiş bir program, haberleri ve konuşmaları müteakip Münir Nurettin Selçuk'un bestelemiş olduğu "Atatürk'e Ağıt" yayınlanacaktır. Bunu Nevit Kodallı'nın bestelemiş olduğu "Atatürk Oratoryosu" takip edecektir.

Bugünkü programda Kıbrıs saati ve Radyo gazetesi tamamen Atatürk'e tahsis edilmiş olup aziz Atamızın kendi sesinden nutukları da bu saatte yayınlanacaktır.

Bu program Ankara, İstanbul ve İzmir radyoları tarafından müştereken yayınlanacaktır⁵⁵⁵.

1958 yılında Zafer Gazetesi "O'nu Kaybedeli 20 Yıl Oldu" manşetiyle çıkmıştır. Gazetede "10 Kasım 1938", "Atatürk'ün Büyük Ruhuna Fatih", "Hatırat", "Atatürk

⁵⁵¹ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 7.

⁵⁵² Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 4.

⁵⁵³ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 5.

⁵⁵⁴ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 5.

⁵⁵⁵ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 2.

Sevgisi”, “Atatürk”, “Dokuzu Beş Geçe Duran Saat”, “Bugün Atatürk’ü Anıyoruz” başlıklı makaleler yer almıştır⁵⁵⁶. Atatürk’ün portresi, Türk bayrağı resmi ve üstünde “20 Sene Sonra Sönmeyen Meşalesin” manşetiyle çıkan Yeni Sabah Gazetesinde; “Atatürk’e Rapor” başlıklı makale ve Atatürk’ün vefat ettiği yıl doğanların şu an 20 yaşında olduğunu ve onların Atatürk’ü yazılanlardan tanıdığına vurgu yapan “Niçin Konuşmuyoruz” başlıklı makale yer almıştır. “Atatürk ve Türk Kadını” başlığı altında Prof. Afet İnan kadına seçme seçilme hakkının verilmesi konusunda Atatürk’ün fikirlerini ve ilk kadın milletvekili Satı Kadın’ı anlatmıştır⁵⁵⁷. Gazete Atatürk’ün hatıralarını yazdığını fakat beş defterden oluşan bu hatıraların kaybolduğunu belirtmiştir⁵⁵⁸. Türk milletinin Atatürk hakkında yazdıkları, Fahrettin Altay ve Afet İnan’ın hatıraları da gazetede bulunmuştur⁵⁵⁹. Atatürk’ün büyük boy fotoğrafı ve “Büyük Yasımızın 20. Yılı” manşetiyle çıkan Vatan Gazetesinde Ahmet Emin Yalman, Orhan Karaveli, Süheyl Gürbaşkan, Enis Tahsin Til, Emil Galip Sandalcı, Coşkun Kırca’nın Atatürk ile ilgili yazıları çıkmıştır. Atatürk aleyhine işlenen suçlara dair çıkan kanunun incelemesi, İsmet İnönü’nün yayınladığı Atatürk’ün emanetlerine karşı vazifelerimizi gözden geçirmeliyiz temalı bildiri yayınlanmıştır. Milli mücadele ve Atatürk’ün baştan beri milli mücadelenin lideri olduğu yazısı, Atatürk’ten Fikirler bölümünde ilkeler ve inkılaplar ele alınmış, gençliğe hitabe ve Atatürk için dünya basınında yazılanlar da gazetede yayınlanmıştır⁵⁶⁰. Milliyet Gazetesinde Halit Kıvanç’ın Atatürk’ün musiki sevgisinden bahseden yazısı, “Büyük Acı” başlığıyla bir makale yer almıştır⁵⁶¹. Tercüman Gazetesi “Seni Bugün Kaybetmiş Gibi Yaşlıyız” manşetiyle çıkmıştır. Kadircan Kafli’nin “Seni Nasıl Hatırlamayız..?”, “Ata’nın Bıraktığı Emanetler” başlıklı yazılar Atatürk ile ilgili hatıralar, Atatürk’e yazılan şiirler gazetede yer almıştır⁵⁶². Gazetenin ertesi günkü nüshasında Anıtkabir’deki törenden fotoğraf ve tören hakkında bilgi verilmiştir⁵⁶³. Cumhuriyet Gazetesinde Hasan Ali Yücel “Yarıncı Yıldönümü” başlığıyla bir yazı paylaşmıştır⁵⁶⁴. Gazete Atatürk’ün vefatının 20.Yılı münasebetiyle onu görmemiş çocuklara “Atatürk deyince aklınıza ne geliyor, Atatürk’ü

⁵⁵⁶ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 1, 2, 3, 4.

⁵⁵⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 1, 2, 3.

⁵⁵⁸ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 3.

⁵⁵⁹ Yeni Sabah Gazetesi, 12 Kasım 1958, s. 3.

⁵⁶⁰ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

⁵⁶¹ Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 5.

⁵⁶² Tercüman Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 1, 4, 5.

⁵⁶³ Tercüman Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 1.

⁵⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Kasım 1958, s. 2.

seviyor musunuz, Atatürk ne yaptı, Onu memnun etmek için ne yapmalı?” gibi sorular sormuş ve cevapları gazetede paylaşmıştır⁵⁶⁵. Akşam Gazetesinde Atatürk’ün Bulgaristan anılarının paylaşılacağı duyurulmuştur⁵⁶⁶. Altan Deliorman’ın bu yazısı 11 ve 12 Kasım günlerinde gazetede yer almıştır⁵⁶⁷. Ayrıca gazetede Atatürk’ün hayatı kronolojik olarak verilmiş. “Mustafa Kemal Türküsü” ve “Atatürk ile Musiki” isimli yazılar da yayınlanmıştır⁵⁶⁸.

Atatürk’ün vefatının 21. Yılı anma törenlerinin merkezi Anıtkabir olmuştur. Anıtkabir’deki törene cumhurbaşkanı, meclis başkanı, başbakan, bakanlar, milletvekilleri, askeri ve mülkî erkân, çeşitli müessese temsilcileri, üniversite öğrencileri ve esnaf teşekkülleri ile başkentliler katılmışlardır. Anıtkabir meydanı ve çevresinde hava, deniz, kara kuvvetlerine mensup muhafız kıtası nöbet tutmuş, yüzden fazla çelenk meydanın çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes 08.50’de Anıtkabir’e gelmişlerdir. Saygı duruşu ve İstiklal Marşından sonra Anıtkabir’deki bayrak yarıya çekilmiştir⁵⁶⁹. 11.30’da Ankara’da bulunan yabancılar adına kordiplomatik duayyeni Afganistan Büyükelçisi Esadullah Saraj, ardından Amerikan Yardım Heyeti adına bir temsilci kabri ziyaret edip çelenk koymuşlardır. Saat 17.00’da Türk Ocağı’nda Atatürk’e ait filmler gösterilip şiirler okunmuş, radyoda da özel program yapılmıştır. TMTF tarafından DTC Fakültesinde tören yapılmış ardından izcilerin taşıdığı iki buçuk metre yüksekliğindeki Atatürk portresiyle öğrenci temsilcileri sessiz yürüyüşe geçmiş Anıtkabir’e gitmişlerdir. Ayrıca federasyon 25.000 adet Atatürk rozeti bastırmıştır. Ankara Maarif Koleji de saat 20.00’da başlayan tören düzenlemiştir. Törende profesörler konuşma yapmış şiirler okunmuştur. Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü 14.30’da konferans salonunda tören yapmış, Kadınlar Birliği Atatürk’ün vefatının 21. Yılı sebebiyle bildiri yayınlamıştır. Bestekar Nedim Otyam Türk Cenaze Marşı’nı düzenlemiş ve Atatürk’ün ruhuna ithaf etmiştir. Eser Ankara radyosunda yayınlanmıştır⁵⁷⁰. İstanbul’da vapur ve fabrikalar düdüklarını çalarak halkı saygı duruşuna çağırmıştır⁵⁷¹. Saat 09.05’te bayraklar yarıya indirilip vapurlar düdüklarını çalarken Yunan denizyollarına ait Belgion adlı şilep bu

⁵⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 3.

⁵⁶⁶ Akşam Gazetesi, 9 Kasım 1958, s. 1.

⁵⁶⁷ Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1958, s. 3; 12 Kasım 1958, s. 1.

⁵⁶⁸ Akşam Gazetesi, 10 Kasım 1958, s. 3.

⁵⁶⁹ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 5.

⁵⁷⁰ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 5.

⁵⁷¹ Akşam Gazetesi, 9 Kasım 1959, s. 1.

ikisini de yapmamış, rıhtımda toplanan kalabalık ve şilep çalışanları arasında münakaşa olmuş, araya gümrük memurlarının girmesiyle şilepin bayrağı yarıya indirilmiştir⁵⁷². İstanbul adına Fen Fakültesinde yapılan törene meclis başkanı, vali, belediye başkanı, öğretim üyeleri ve kalabalık bir halk topluluğu katılmıştır. CHP il merkezinde yapılan anma töreninde saygı duruşu, İstiklal Marşından sonra Atatürk'ün kendi sesinden Nutuk'u okuması dinlenmiş, İsmet İnönü'nün Atatürk'ün vefatı sebebiyle millete yayınladığı beyannamesi okunmuş ve Şemsettin Günaltay konuşma yapmıştır. İstanbul Üniversitesi bahçesindeki Atatürk anıtına çelenk konulmuştur. İl idare kuruluna bağlı bir diğer heyet de Taksim abidesine giderek çelenk koymuştur⁵⁷³. İstanbul Halk eğitim Derneği tarafından biri saat 09.05'te Eminönü Öğrenci Lokalinde, diğeri saat 14.00'da Yurt Sinemasında olmak üzere iki toplantı düzenlenmiştir. Gazeteciler Sendikaları Federasyonunun yaptığı anma toplantısında şimdiye kadar hiçbir yerde gösterilmeyen Milli Savunma Bakanlığının hazırladığı Atatürk filmi gösterilmiş, MTTB Saray Sinemasında anma töreni düzenlerken birliğe bağlı bazı gençler saat 09.05 ve 14.00 arasında Dolmabahçe Sarayında tarihi odada saygı nöbeti tutmuşlardır. CHP İstanbul il merkezindeki toplantıda Atatürk'ün kendi sesinden Nutuk dinletilmiştir. Sultanahmet Cezaevinde de bir anma töreni düzenlenmiştir⁵⁷⁴. Tüm okullarda anma törenleri yapılmış, ilk derslerde Atatürk'ün hayatı anlatılmıştır. CHP okullara gönderilen anma programında Atatürk'ün gençliğe hitabesinin olmayışını eleştirmiştir. Buna karşılık olarak Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Osman Faruk Verimer okullarda gençliğe hitabenin okunmamasına dair hiçbir tamimin olmadığını söylemiştir⁵⁷⁵. Yalova'da Kaymakam Nizamettin Erkmen yarıya indirilmiş bayrakları tamamen indirtmiştir. Saat 09.05'te Yalova Belediyesinin bayrağının yarıya indirilmemiş olduğu görülmüştür⁵⁷⁶. İzmir'de Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinde, Devlet Konservatuarında, okul ve müesseselerde, NATO karargahı ve NATO'ya bağlı Amerikan askeri teşekküllerinde anma törenleri yapılmıştır. Daha sonra Atatürk

⁵⁷² Akşam Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 1.

⁵⁷³ Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 5.

⁵⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1959, s.

⁵⁷⁵ Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 5.

⁵⁷⁶ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 1.

heykeline gidilerek çelenk konmuştur⁵⁷⁷. Lozan Meydanındaki Atatürk heykeline de yüzlerce çelenk konulmuştur⁵⁷⁸.

Cumhuriyet Gazetesinde Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Afet İnan, Hasan Ali Yücel, Adile Ayda, Cahit Tanyol, Abdülkadir Salgır'ın makaleleri yayınlanmıştır⁵⁷⁹. Hürriyet Gazetesi yine "Türk Milleti Bugün Büyük Ata'sını Anıyor" manşetiyle çıkmış, bir gün önce açılan Şişli Müzesinden fotoğraf yayınlanmış, "Mustafa Kalfa" başlıklı makale ve bir derginin Atatürk ile ilgili özel sayısının reklamı verilmiştir⁵⁸⁰. Aynı gazetenin ertesi günkü nüshasında anma töreninden fotoğraflar yer almıştır⁵⁸¹. Milliyet Gazetesinde DP genel idare kurulunun Atatürk'üm ölüm yıldönümü sebebiyle yatsı namazından sonra mevlit okutacağı ve Atatürk'ün Erzurum'da kaldığı evin müze haline getirildiğini duyurmuştur. Ayrıca gazetede Atatürk'ün hastalığının evreleri, 10 Kasım 1938 sabahı anlatılmış ve Nutuk'un ilk bölümlerinden alıntı yapılmıştır⁵⁸². "Ölümsüzlüğünün 21. Yıldönümü" manşetiyle çıkan Ulus Gazetesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun baş makalesi, "Onu Anarken 21 Yıl Oldu", "Atatürk ve Müzik", "Atatürk'ün Vücudu Anıtkabir'e", "Bilseydi", "Atatürk'ün Hastalığı" başlıklı makaleler; Atatürk'ün vecizeleri, Atatürk ile ilgili hatıralar, Atatürk'e yazılan şiirler ve Atatürk'ün kendi eliyle yazdığı nutuktan beni unutmayınız yazısını önce yazıp sonra üstünü çizdiği kağıt yer almıştır⁵⁸³. Ali Rıza Erem yazısında şunlara yer vermiştir.

O'nu Anarken 21 Yıl Oldu

Aziz ve büyük Atatürk'ün fani vücudu toprak olalı... Ama bu 21 yıl içinde geçen her yıl ve her gün milletçe kalbimizdeki minnet duygusu daima daha büyümüş, daha derinleşmiştir. Çünkü O'n' minnetimiz ebedidir.

Bu 21 yılın son 14 yılı, O'nun ideali olan ve tamamlanmasını vasiyet ettiği Demokrasi devrimini gerçekleştirme savaşı içindeyiz... Bu sebeple bu yıldönümünde, bu konu üzerinde dertleşeceğiz.

Demokrasiye Geçiş Denemeleri

Demokrasi, ancak devrim temelleri üzerinde kurulabilirdi. Bu esas dairesinde çok partili rejim denemesine de geçilmişti. 1924 Terakkiperver ve 1930 Serbest Partileri denenmiş, ne yazık ki, Atatürk'ün (Milletin siyasi terbiyesi için de bir mektep olacaktır) dediği CHP halkı henüz yeter derecede hazırlayacak zaman ve meydan bulamadığı için olacak, her iki teşebbüs de yürüyememiş, birincisinden Şeyh Said İsyanı, ikicisinden az kalsın kan dökülmesine varacak ve devrimleri tehlikeye düşürecek gerilik davranışları doğduğu için bir süre vazgeçilmiş, ama bunun zamanı gelince gerçekleştirilmesini, İsmet İnönü'ne adeta vasiyet etmişti.

⁵⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 5.

⁵⁷⁸ Ulus Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 1.

⁵⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 1.

⁵⁸⁰ Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 1, 5.

⁵⁸¹ Hürriyet Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 1.

⁵⁸² Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 4, 5, 7.

⁵⁸³ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 1, 2, 3, 5.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İkinci Dünya Harbi mütarekesi imzalanınca, ilk iki deneme üstünden geçen 15 yıl içinde halkın siyasi terbiyesi, artık demokrasiyi hazmedecek seviyeye ulaştığı kanısı ile, 19 Mayıs 1945'te, Türk gençliğine yaptığı hitabede, (hürriyet ve demokrasi prensiplerinin memleketimizde de daha geniş ölçüde hüküm sürmeye başlayacağını) ilan ederek hürriyet ve demokrasi meydanının kapılarını açmıştı. Ancak bu sayede ve bu beyanı şahit göstererek ve ona dayanarak, meclis içinde hürriyet ve demokrasi davacıları kendilerini göstermeye başlamıştı. CHP de bir doğum ağrısı geçirmeye başlamıştır. İlk olarak Milli Kalkınma Partisi doğmuştu ama cılızdı. Nihayet 7 Ocak 1946'da DP doğmuş, muhalefet ve murakebe yapmaya başlamıştı⁵⁸⁴ ...

Dr. Neşet Ömer İrdelp'in ağzından Atatürk'ün hastalığı yazı dizisi şeklinde yayınlanmıştır⁵⁸⁵. Vatan Gazetesinde Atatürk, İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın olduğu fotoğraflar yer almıştır. "Büyük Ata ve Türk Kadını", "Atatürk", "Atatürk Ve Devrimler", "O'nu Anıyoruz", "Atatürk Devrimleri Geri Düşüncelere Karşıdır", "Devrimlerimiz ve Yurdumuzdaki Yeri", "Şu Ekmeği Onun Sayesinde Yiyorum", "Karşına Çıkmaya Yüzümüz mü Var", "21 Yıl Sonra" başlıklı yazılar ve Ahmet Emin Yalman'ın Atatürk ile röportajları da gazetede yayınlanmıştır⁵⁸⁶. Yeni Sabah Gazetesinde Atatürk'ü anma törenleri ve Atatürk'ün resmi büyük bir yer kaplamıştır. "Çizdiğin Yolda Yürüyoruz" başlıklı yazıda Atatürk'ün yaptığı inkılaplarla halkın arasında olduğu belirtilmiş, Nezihe Araz Atatürk ve Medenileşme başlığıyla makale yazmıştır⁵⁸⁷. Zafer Gazetesinin baş sayfasında Atatürk'ün kabrinin fotoğrafı ve "Ölümsüz Atatürk" başlıklı makale yer almıştır. Ayrıca gazetede Celal Bayar'ın 1953'te Anıtkabir'de yaptığı konuşma ve yapılacak törenlere ait tafsilat verilmiştir. "Atatürk Toprağa Verilirken" başlıklı makale, Atatürk'ün hayatından kesitler anlatan yazı yayınlanmıştır⁵⁸⁸. Ertesi günkü nüshası "Büyük Atatürk'ü Dün Milletçe Andık" başlığıyla çıkmış ve yapılan törenler anlatılmış, anma töreninden fotoğraflar yer almıştır⁵⁸⁹.

⁵⁸⁴ Ulus Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 2.

⁵⁸⁵ Ulus Gazetesi, 12 Kasım 1959, s. 3.

⁵⁸⁶ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 4, 5, 6, 9.

⁵⁸⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 1, 3.

⁵⁸⁸ Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1959, s. 1, 2, 4.

⁵⁸⁹ Zafer Gazetesi, 11 Kasım 1959, s. 1, 8.

SONUÇ

Yaşamı boyunca dinamik bir hayat yaşayan Atatürk gençlik dönemlerinde birkaç rahatsızlık yaşamıştır. Trablusgarp Savaş'ında sağ gözüne şarapnel isabet etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda böbrek rahatsızlığı yaşamış tedavi için Karlsbad'a gitmiştir. Böbreklerinden 1919 yılında da muzdarip olmuştur. Sakarya Savaşı sırasında attan düşmüş, kaburga kemiği kırılmıştır. Cumhuriyet ilanından sonra kalp spazmı geçirmiş, tedavisini yapan doktorların sözlerini dinlemeyerek yoğun yaşamına, aşırı sigara ve kahveye devam etmiştir. Atatürk'ün ölümcül hastalığının ilk belirtileri 1936 yılının sonunda kendini göstermiştir. Bu sırada zatürreye yakalanmıştır. Hastalığın atlatılmasından sonra Atatürk'ün vücudunda belirgin değişimler yaşanmıştır. İştahı azalmış, vücudunda kırmızı lekeler oluşmuş ve durmak bilmeyen burun kanamaları olmuştur. Fakat hep geçici önlemler alınmış ciddi bir rahatsızlığın olabileceği kimsenin aklına gelmemiştir. Atatürk, 22 Ocak 1938'de Yalova kaplıcalarında dinlenirken Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'in muayyenesi sonucunda kendisine ilk defa siroz teşhisi konmuştur. Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından teşhis onaylanmıştır. Bunun sonucunda hemen tedavilere başlanmış, Türk doktorlardan heyet oluşturulmuştur. Hastalığın ilerlemeye devam etmesiyle yabancı doktorlar çağırılmıştır. Bunlar arasında devamlı gelip giden Fransız Doktor Fissinger olmuştur. Atatürk zamanla doktorların tavsiyelerine uysa da vücudu kendini toparlayamamıştır. İlk başlarda Atatürk'ün hastalığı kamuoyundan gizlenmiştir. 1938 senesindeki 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramlarına katılamayınca halk gerçeği öğrenmiştir. Son aylarını Savarona Yatında ve Dolmabahçe Sarayında geçiren Atatürk'ün yanında devamlı doktor heyeti bulunmuştur. Özenli bakım, sıkı perhiz, karından su alma operasyonlarına rağmen Atatürk'ün sağlık durumunda iyileşme olmamıştır. Son karından su alma işleminden sonra komaya girmiş ve bu komadan çıkamayarak 10 Kasım 1938 günü saat 09.05'te ebediyete intikal etmiştir.

Atatürk'ün vefatının ardından ülkede cumhurbaşkanlığı ve ya rejim sorunu yaşanmamıştır. Atatürk'ün son başbakanı Celal Bayar hemen hükümeti ve meclisi toplamış gerekenlerin yapılmasını sağlamıştır. 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü TBMM tarafından cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. İsmet İnönü hükümeti kurma görevini Celal Bayar'a vermiştir. Yeni hükümet kurulduktan sonra hemen Atatürk'ün cenaze merasimleri düzenlenmiştir. Atatürk için hem İstanbul'da hem de Ankara'da cenaze töreni yapılmasına ve törenin 21 Kasım'da yapılmasına karar verilmiştir. Bu sebeple Atatürk'ün naaşına tahnit işlemi uygulanmıştır. Merasim masrafları için Ziraat Bankasından kredi açılmıştır. Dolmabahçe Saray'ı halka açılmış, Makbule Atadan taziyeleri kabul etmiştir. Atatürk'ün tabutunun başında generaller nöbet tutmuştur. 19 Kasım'da cenaze namazı kılınmış, Atatürk'ün tabutu generallerin omzunda taşınarak arabaya konulmuştur. Uzun bir cenaze korteji Tophane-Karaköy-Eminönü-Bahçekapı-Sirkeci-Salkımsöğüt-Gülhane Parkından Sarayburnu istikametinde Atatürk'ü takip etmiştir. Cenaze Sarayburnu'na geldiğinde tabut önce Zafer Torpidosu'na oradan da Yavuz Zırhlısı'na alınmıştır. Denizde yapılan cenaze törenine Emile-Bertin (Fransa), Malaya (İngiltere), Moskova (Sovyet), Regina Maria (Romanya), Hydra (Yunanistan), Emden (Almanya) savaş gemileri katılmışlardır. Boğaz'daki törenden sonra Yavuz Zırhlısı akşam saatlerinde İzmit'e gelmiş, buradan da demiryolu vasıtasıyla naaş Ankara'ya nakledilmiştir. Yol boyunca halk Atatürk'ün naşını taşıyan treni görmek için yollarda beklemiştir. Naaş 20 Kasım sabahı Ankara istasyonunda cumhurbaşkanı, meclis başkanı, bakanlar kurulu, genelkurmay başkanı ve milletvekilleri tarafından karşılanmıştır. Tabut 12 general tarafından trenden indirilerek top arabasına konmuş, TBMM'ye gidilmiştir. Atatürk'ün tabutunun burada katafalka konulmasıyla saat 12.00'da halkın saygı geçidi başlamış, tören gece yarısına kadar devam etmiştir. 21 Kasım'da cenaze töreninin son bölümü yapılmıştır. Çekoslovakya, ABD, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, Japonya, Letonya, Polonya, Yunanistan, Afganistan, Arnavutluk, Belçika, Hatay Devleti, Irak, İtalya, Macaristan, Mısır, Milletler Cemiyeti, İspanya, Suriye, Almanya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İran, Romanya, Yunanistan, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya temsilcileri törene katılmışlardır. Tabut seçilen milletvekillerince taşınmıştır. Yine uzun bir cenaze korteji oluşturulmuş ve TBMM'den Etnografya Müzesine yol alınmıştır.

1950 yılına kadar olan anma törenlerinde hükümet anma programlarının nasıl olacağını belirten yazıları valiliklere göndermiştir. Ankara'daki resmi tören Etnografya Müzesi'nde yapılmıştır. Başta cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, vekiller ve halk 10 Kasım günleri ilk olarak buraya gelmişlerdir. Anma törenlerinin merkezi Halkevleri olmuştur. Ve her sene törenlerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tarihi beyannamesi okunmuştur. Okullarda, halkevlerinde, derneklerde, fakültelerde yapılan törenlerde saygı duruşunda bulunulmuş, Atatürk'ün hayatından, yaptığı işlerden bahsedilmiş, anılar anlatılmış ve şiirler okunmuştur. 10 Kasım günleri genellikle TBMM açık olmamıştır. Gazeteler ise 10 Kasım günleri siyah sütunlarla çıkmıştır. Atatürk hakkında makaleler yazılmıştır, yabancı basında yazılanlardan bahsedilmiştir. 11 Kasım tarihli gazetelerde bir gün önceki anma törenlerinden yansıyanlar yazılmıştır. Radyolar hükümetin isteğiyle 10 Kasım günleri günlük yayınının dışına çıkmış, sadece haberleri vermiş ve Atatürk'ten bahsetmiştir.

Atatürk'ün vefatından sonra anıtmezarının nereye yapılacağı tartışma konusu olmuştur. Bunun için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyona yerli ve yabancı bilim adamları katılmış fikirleri alınmıştır. Anıtmezarın yeri için öneriler yapılmıştır. Çankaya, Etnografya Müzesi, TBMM'nin arkasındaki tepe (Kabatepe), Ankara Kalesi, Bakanlıklar (milli eğitim bakanlığı için ayrılan arsa), Eski Ziraat Okulu, Gençlik Parkı, Altındağ (Hıdırlıktepe) ve Gazi Orman Çiftliği önerilen yerler olmuştur. Tek tek bu yerlerin avantaj ve dezavantajları konuşulmuştur. Anıtkabir'in kurulacağı kesin yerin tespiti için milletvekilleri Falih Rıfki Atay, Rasih Kaplan, Mazhar Germen, Süreyya Örgüeveren, Refet Canitez, İsmet Eker, Münir Çağal, Mazhar Müfit Kansu, Saim Ali Dilemre, Salah Cimcoz, Ferit Celal Güven, Tevfik Tarhan ve Mithat Aydın'dan oluşan üst komisyon kurulmuştur. Komisyon ilk toplantısını 5 Ocak 1939'da yapmış ve önerilen yerleri incelemiştir. Çankaya'da Anıtkabir'in yapılması düşünülmekteyken Komisyon Başkanı Münir Çağal üyelerin başka yerleri de teklif edebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Etlik, Cebeci, Keçiören, Altındağ'ı gezerek Anıtkabir için en uygun yeri arayan Trabzon Milletvekili Yüksek Mühendis Mithat Aydın 17 Ocak 1939'daki toplantıda Rasattepe fikrini komisyona sunmuştur. Bunun üzerine Rasattepe incelenmiştir. Anıtmezar yeri olarak Çankaya'nın uygun olduğunu ileri sürenlere rağmen Rasattepe fikri kabul edilmiştir. İlk olarak arazide kamulaştırmalar yapılmış sonra mimari için yarışma açılmıştır. Yarışmaya 49 proje katılmış, 3'ü ödüle layık

görülmüştür. Prof. Emin Onat ve Doç. Orhan Arda'ya ait proje birinci seçilmiştir. Proje, 18 Kasım 1943'te bakanlar kurulu kararıyla kabul edilmiştir. Temel atma töreni 10 Ocak 1944'te gerçekleştirilmiştir. Bütçeden her sene Anıtkabir yapımı için ödenek ayrılmasına rağmen inşaat ilerleyememiştir. Anıtkabir'in tamamlanamaması halkı da rahatsız etmiştir. Gazeteler bu konuya değinmişlerdir. Mecliste de bu konu tartışılmıştır. Celal Bayar cumhurbaşkanı olduktan sonra Anıtkabir inşaat çalışmalarını yerinde incelemiş ve konunun takipçisi olmuştur. Anıtkabir'in tamamlanması da DP dönemine denk gelmiş, 1953 yılında tamamlanmış ve Atatürk'ün naaşı 10 Kasım 1953'te ebedi istirahatgahına taşınmıştır.

DP, 7 Aralık 1945'te CHP'den istifa eden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kurulmuştur. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde 65 milletvekili çıkarmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde de büyük bir oy çoğunluğuyla iktidara geçmiştir. Yeni iktidarın Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakanı Adnan Menderes olmuştur ve Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır. İktidara gelene kadar DP din ve laiklik konularında dikkatli davranmış, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Partinin kurucularının Atatürk'e karşı tutumları birbirinden farklı olmuştur. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde Atatürk'ün resmi para, pul ve devlet dairelerinden kaldırılmış, bunlara dönemin cumhurbaşkanının resminin konulması uygun görülmüştür. Celal Bayar cumhurbaşkanı olduktan sonra resimlerinin asılmasını bütçeye önemli masraflar yükleyeceğinden dolayı bu uygulamadan vazgeçilerek yalnız Atatürk'ün resminin resmi dairelerde bulundurulmasını gerekli görmüştür. CHP iktidarının son zamanlarında dinsel kısıtlamaların çoğunu kaldırarak; imam hatip kursları düzenlemiş, ilkokul ders programına din dersleri koymuş, İlahiyat Fakülteleri açmış, tarihi değeri olan türbelerin açılmasına izin vermiştir. Arapça ezan ve kamet okuma yasağını kaldırmıştır. Celal Bayar yasağın kaldırılmasına çok kızmıştır hatta istifayı bile düşünmüştür. Atatürk heykellerine yapılan saldırılardan sonra Atatürk'ü Koruma Kanunu çıkarılmıştır. DP döneminde Atatürk'ü anma törenlerinde çok fazla değişiklik olmamıştır. Halkevlerindeki törenlerde genellikle CHP'liler bulunmuşlardır. İsmet İnönü'nün beyannameyi resmi törenlerde okunmamıştır. Ankara'daki törenlerin ilk adresi 1953 yılına kadar Etnografya Müzesi olmuştur. Atatürk'e saygı duruşunda bulunulduktan sonra Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki törenlere geçilmiştir. İstanbul'daki resmi tören Fen Fakültesinde yapılmıştır.

Üniversiteler dışında, Halkevlerinde, okullarda, sinemalarda, derneklerde ve elçiliklerde de anma törenleri yapılmıştır. Anma törenleri benzer şekilde ilerlemiştir. Saygı duruşunda bulunulmuş, Atatürk'ün hayatı anlatılmış, Atatürk ile ilgili anılara yer verilmiştir. Törenlerden sonra da Atatürk heykellerine çelenk konulmuştur. Radyonun yayın akışı değiştirilmiş, 10 Kasım günlerinde haberler verilmiş ve Atatürk'ün hayatı anlatılmıştır. Bazen sinemalarda Atatürk ile ilgili filmler gösterilmiştir. Genellikle Makbule Atadan tarafından ve ya halk tarafından Atatürk için mevlit okutturulmuştur. 10 Kasım günleri TBMM'de toplantı yapılmamıştır. Eğer o gün toplanıldıysa da saygı duruşu yapılarak oturum sonlandırılmıştır. Ertesi günlerde yapılan oturumlarda 10 Kasım törenleriyle ilgili konuşmalar olmamıştır. 10 Kasım günleri gazeteler siyah çerçeve içinde Atatürk'ün resmini koyarak çıkmışlardır. Köşe yazarları Atatürk'ün hayatından, vefatından ve ya hayattayken yaptıklarından bahsetmişlerdir. Gazete sayfalarında Atatürk ile ilgili anılara, hayatından kesitlere, yabancı basının Atatürk hakkında neler yazdığına ve fotoğraflarına yer verilmiştir. 11 ve 12 Kasım günleri çıkan gazetelerde anma törenlerinden ayrıntılı olarak bahsedilmiştir. 1953 yılında Anıtkabir inşaatının tamamlanmasıyla 10 Kasım 1953 günü Atatürk'ün naaşı büyük bir törenle Anıtkabir'e nakledilmiştir. Öncesinde Atatürk'ün naaşı açılmış ve bedeninin hiç bozulmamış olduğu görülmüştür. Tabutu değiştirilmiştir. 1,5 kilometreyi aşan tören alayı Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e gitmiştir. Atatürk'ün mezarına Kıbrıs'tan, Selanik'ten, kendi diktiği ağacın dibinden ve Türkiye'nin dört bir yanından getirilen topraklar konulmuştur. Bu seneki anma törenleri coşkulu geçmiştir. Atatürk'ün ebedi istirahatgahına ulaşmasının sevinci hissedilmiştir. Bu tarihten sonra Ankara'daki resmi törenlerin adresi Anıtkabir olmuştur. Bir sonraki sene törenin nasıl olacağı hükümet tarafından resmi bildiriyle duyurulmuştur. 10 Kasım günleri başta cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere meclis başkanı, başbakan, vekiller, askeri ve mülki erkan Anıtkabir'e gelmişler, saygı duruşunda bulunmuşlardır. Onların ziyaretinden sonra kordiplomatiği temsil eden yabancı bir elçi gelmiştir. Daha sonra da halk Anıtkabir'de Atatürk'ü ziyaret etmiştir. Özellikle 10 Kasım günleri halk Anıtkabir'e akın etmiştir. Onun dışında halk il veya ilçe merkezlerindeki anma törenlerine gitmiştir. Özellikle üniversiteli öğrenciler ön plana çıkmışlar, yürüyüşler veya toplantılar tertip etmişlerdir. Okullardaki anma törenleri saygı duruşu, İstiklal Marşı'yla başlamış öğretmenlerin öğrencilerin konuşma yapması ve şiir okumasıyla devam etmiştir. Bazı yerlerde

CHP'lilerin yapmak istedikleri anma törenlerine valiliklerce izin verilmemiştir. 1960 senesine kadar 10 Kasım anma törenleri mutad şekilde geçmiştir.

Tezde tüm detaylarıyla anlatıldığı ve sonuç kısmında özeti verildiği üzere DP döneminde 10 Kasım anma törenlerinde İsmet İnönü'yü ve CHP'yi dışarıda bırakmak dışında pek fazla değişiklik yaşanmamıştır. Fakültelerde, okullarda, derneklerde, Halkevlerinde anma törenleri yapılmış, gazetelerde yas havası esmiştir.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya No. 3-41, Fon Kodu:30..18.1.2, Yer No:85.98.11.

BCA, Dosya: 239-127 Fon Kodu:30..18.1.2 Yer No:85.99..10.

BCA, Dosya: , Fon Kodu:490..1.0.0, Yer No:4.19..15.

BCA, Fon Kodu:30..18.1.2 , Kutu No: 86, Dosya No: 18, Sıra No: 16

BCA, Dosya:166-65, Fon Kodu:30..18.1.2, Yer No:85.115..20

BCA, Dosya: 8.Büro Fon Kodu:490..1.0.0, Yer No:1434.741..1.

BCA, Arşiv No: 490, Fon Kodu: 1.0.0, Yer No:1435.745.3.

BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No:1435.742..1.

BCA, Dosya, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 132.534..5

BCA, Dosya, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435-743-2

BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.743..2.

BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.743..3

BCA, Dosya: 8.Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.744..1.

BCA, Dosya: 8.Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.744..3.

BCA, Dosya: 8. Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1435.745..2.

BCA, Dosya: 8.Büro, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No :1435.745..4.

BCA, Arşiv No: , Fon Kodu: 030.01, Yer No: 66.415.3

BCA, Dosya: 13110, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :15.85..18.

BCA, Dosya: 40-25, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :87.63..3.

BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 1.8.14.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :90.37..18.

BCA, Fon Kodu: 030..10, Yer No: 1.8.12

BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No:1435.743..1.

BCA, Dosya: 871, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :122.871.6.

BCA, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 1.5.3.

BCA, Dosya: 196, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 1.5..9.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.40..11.

BCA, Dosya: 1100, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..13.

BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..13.

BCA, Dosya: 199, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No :1.5..12.

BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 124.88.7.

BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 44.258..2.

BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 123.75.14.

BCA, Fon Kodu: 30.18.02, Yer No: 123.77.5.

BCA, Fon Kodu: 30.18.01.2, Yer No: 128.9.10.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 129.62..11.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 128.35..13.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :132.37..18.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :131.27..16.

BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No :61.376..8.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No :132.45..7.

BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 74.467..2.

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0., Yer No: 83.524.1.

BCA, Fon Kodu: 30.01.0.0., Yer No: 20.116.17.

BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 5.26..9.

BCA, Fon Kodu: 490.1.0, Yer No: 1435.745.1.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 122.46.2.

2. RESMİ YAYINLAR

2.1. Resmi Gazete

10 Kasım 1938.

11 Kasım 1938.

15 Kasım 1938.

17 Haziran 1950.

31 Temmuz 1951.

11 Ağustos 1951.

2 Kasım 1951.

16 Aralık 1953.

14 Şubat 1957.

2.2. TBMM Zabıt Cerideleri

28 Kasım 1938

17 Haziran 1947.

26 Aralık 1947.

10 Kasım 1948.

26 Şubat 1949.

1 Mart 1950.

16 Haziran 1950.

10 Kasım 1950.

15 Aralık 1950.

27 Aralık 1950.

25 Temmuz 1951.

6 Ağustos 1951.

8 Ağustos 1951.

10 Aralık 1951.

20 Şubat 1952.

16 Şubat 1953.

14 Aralık 1953.

2.3. Ayın Tarihi

9 Kasım 1950.

17 Haziran 1950.

20 Haziran 1950.

10 Kasım 1951.

4 Mayıs 1953.

5 Haziran 1953.

8 Temmuz 1953.

9 Eylül 1953.

23 Eylül 1953.

2 Kasım 1953.

7 Kasım 1953.

9 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

10 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

3. SÜRELİ YAYINLAR

Akşam Gazetesi

10 Kasım 1949.

24 Haziran 1950.

25 Haziran 1950.

10 Kasım 1950.

31 Aralık 1950.

10 Kasım 1952.

11 Kasım 1952.

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

11 Kasım 1954.

10 Kasım 1955.

11 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

9 Kasım 1958.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

9 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

12 Kasım 1959.

Cumhuriyet Gazetesi

10 Kasım 1938.

12 Kasım 1938.

15 Kasım 1938.

16 Kasım 1938.

17 Kasım 1938.

18 Kasım 1938.

19 Kasım 1938.

22 Kasım 1938.

24 Mayıs 1939.

27 Temmuz 1939.

10 Kasım 1939.

10 Kasım 1940.

10 Kasım 1947.

11 Kasım 1947.

10 Kasım 1948.

11 Kasım 1948.

10 Kasım 1949.

11 Kasım 1949.

24 Ağustos 1950.

10 Kasım 1950.

11 Kasım 1950.

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

11 Kasım 1954.

10 Kasım 1955.

11 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

9 Kasım 1958.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

Hürriyet Gazetesi

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

10 Kasım 1955.

11 Kasım 1955.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

Milliyet Gazetesi

10 Kasım 1950.

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1952.

9 Kasım 1953.

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

12 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

11 Kasım 1954.

12 Kasım 1954.

10 Kasım 1955.

11 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

Son Posta Gazetesi

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1952.

11 Kasım 1952.

Tan Gazetesi

10 Kasım 1955.

11 Kasım 1956.

Tercüman Gazetesi

10 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

Ulus Gazetesi

9 Kasım 1938.

11 Kasım 1938.

12 Kasım 1938.

13 Kasım 1938.

8 Aralık 1938.

16 Aralık 1938.

6 Ocak 1939.

11 Kasım 1939.

9 Kasım 1940.

10 Kasım 1940.

11 Kasım 1940.

10 Kasım 1941.

11 Kasım 1941.

12 Mart 1942.

9 Kasım 1942.

10 Kasım 1942.

11 Kasım 1942.

10 Kasım 1943.

11 Kasım 1943.

10 Kasım 1944.

11 Kasım 1944.

9 Kasım 1945.

10 Kasım 1945.

11 Kasım 1945.

12 Kasım 1946.

10 Kasım 1947.

11 Kasım 1947.

12 Kasım 1947.

10 Kasım 1948.

11 Kasım 1948.

9 Kasım 1949.

10 Kasım 1949.

11 Kasım 1949.

8 Kasım 1950.

10 Kasım 1950.

11 Kasım 1950.

9 Kasım 1951.

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1952.

11 Kasım 1952.

9 Kasım 1953.

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

12 Kasım 1959.

Vatan Gazetesi

10 Kasım 1950.

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1952.

11 Kasım 1952.

6 Kasım 1953.

9 Kasım 1953.

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

12 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

10 Kasım 1955.

11 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

Yeni İstanbul Gazetesi

10 Kasım 1950.

11 Kasım 1950.

Yeni Sabah Gazetesi

10 Kasım 1940.

11 Kasım 1940.

10 Kasım 1949.

11 Kasım 1949.

10 Kasım 1950.

11 Kasım 1950.

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1952.

11 Kasım 1952.

10 Kasım 1953.

11 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

11 Kasım 1954.

11 Kasım 1955.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

12 Kasım 1958.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

Zafer Gazetesi

9 Kasım 1949.

10 Kasım 1949.

10 Kasım 1950.

11 Kasım 1950.

10 Kasım 1951.

11 Kasım 1951.

10 Kasım 1952.

9 Kasım 1953.

10 Kasım 1953.

10 Kasım 1954.

11 Kasım 1954.

9 Kasım 1956.

10 Kasım 1956.

11 Kasım 1956.

10 Kasım 1957.

11 Kasım 1957.

10 Kasım 1958.

11 Kasım 1958.

10 Kasım 1959.

11 Kasım 1959.

4. ANSİKLOPEDİLER

Anıtkabir Atatürk Müzesi, Anıtkabir Komutanlığı, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara 1994.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, “Siyasal Partiler”, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, “1923-2000”, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

5. HATIRALAR VE BİYOGRAFİLER

Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

Arar, Asım, *Son Günlerinde Atatürk*, Selek Yayınları, İstanbul 1958.

Ağaoğlu, Samet, *Siyasi Günlük- Demokrat Partinin Kurulması*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Ağaoğlu, Samet, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaa, İstanbul 1972.

Bayar, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen: İsmet Bozdağ, Baha Matbaası, İstanbul 1969.

Bozdağ, İsmet, *Bir Çağın Perde Arkası*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1972.

Bozdağ, İsmet, *Celal Bayar Anlatıyor “Bilinmeyen Atatürk”*, İstanbul 2009.

Bozdağ İsmet, *Demokrat Parti ve Ötekiler*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s. 30.

Cebesoy, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul 2011.

Dündar, Can, *Yaveri Atatürk’ü Anlatıyor Salih Bozok*, Doğan Kitap, İstanbul 2001.

Nutku, Emrullah, *Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar(1946-1958)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1979.

Öymen, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.

Öymen, Altan, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul 2010.

Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Turgut, Hulusi, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

6. TELİF VE TETKİKLER

6.1. Kitaplar

Acun, Fatma, *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2010.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 2010.

Akbıyık, Yaşar, Durmuş Yalçın, Yücel Özkaya ve diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.

Akgül, Ahmet, *Bizim Atatürk*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2006.

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

Altınır, Avni, *Her Yönüyle Atatürk*, Bakış Yayınları, İstanbul 1974.

Anadol, Cemal, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, İstanbul 2014.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C. 3, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Baban, Cihad, *Politika Galerisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Bali, Rifat N., *Savarona:Atatürk'e Son Armağan*, Libra Kitap, İstanbul, 2010.

Belli, Şemsi, *Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Kitaplar, İstanbul 2008.

Dündar, Can, *Sarı Zeybek*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul 2013.

Evliyagil, Necdet, *Atatürk ve Anıtkabir*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1988.

Feyzioğlu, Turhan, *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1995.

Gülekli, Nurettin Can, *Anıtkabir Rehberi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Gürkan, Turhan, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.

İnan, Afet, *Atatürk'ten Hatıralar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950.

- Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1988.
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Kinross, Lord, *Atatürk Bir Medeniyetin Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yayınevi, 2014 İstanbul.
- Kocabaş, Süleyman, *Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol(1950-1960)*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Kocataşkın, Mükremin, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Ankara 1998.
- Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- Koçak, Cemil, *İktidar ve Demokratlar-Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
- Şehsuvaroğlu, Bedi, *Atatürk'ün Sağlık Hayatı*, Hür Yayınları, İstanbul 1981.
- Şimşir, Bilal N., *10 Kasım Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Arba Yayınları, İstanbul 1995.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt 4, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- Ulus, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Yanı Başında (Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulus'unun Hatıraları)*, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- Üzen, İsmet ve Özgen Yüksel, *Bir Milletın Atasına Vedası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013.
- Yetkin, Çetin, *Karşı Devrim (1945-1950)*, Yeniden Anadolu ve Müdafa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2003.

Yücel, M.Serhan, *Demokrat Parti*, Ülke Yayınları, İstanbul 2001.

Anıtkabir Tarihçesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

6.2. Makaleler

Altuncuoğlu, Neslihan, “Atatürk’ün Kayseri’ye Gelişleri ve Vefatıyla İlgili Haberlerin Kayseri’deki Yankıları” , *Uluslar Arası Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Yıl. IV, Sayı.20,Mart 2014.

Bakan, Selahatin ve Hakan Özdemir, “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Parti’ye Karşı”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2013.

Boran, Tunç, “Atatürk’ün Cenaze Töreni: Yas ve Metanet”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 12,Sayı 47,2011,s. 488-489.

Çelebi, Mevlit, “Atatürk’ün Ölümünün İngiliz Kamuoyundaki Yankıları”, *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Dikici, Ali “Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, Kış 2009.

Dokuyan, Sabit, “Anıtkabir nasıl inşa edildi? Süreç ve tartışmalar.” *History Studies*, Volume 6, Issue 5, September 2014.

Geçer, Kadir Türker, “Atatürk’ün Vefatı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisinde Yapılan Görüşmeler”, *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Uzun, Hakan, “Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk’ün Ankara’daki Cenaze Töreni”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 12,Sayı: 47, 2009.

7. TEZLER

Akçakaya, İbrahim Barbaros, *Kemalizm ve Demokrat Parti*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara2010 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Birlik, Gültekin Kamil, *Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar (1313-1950)*, Ankara Üniversitesi TİTE, Ankara 2011, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Çakır, İbrahim, *Atatürk'ün Ölümünün Türk Basınındaki Yankıları*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Güneş, Tesfire, *Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı (1950-1960)*, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kocaçimen, Sevgi, *Demokrat Parti Döneminde TBMM'de Atatürk ve Laiklik*, İstanbul Üniversitesi AİİTE, İstanbul 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Şağın, Ali, *Demokrat Parti Döneminde İktidar-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkileri(1950-1960)*, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2013, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Şimşek, Burak, *Tek Parti Döneminde 10 Kasımlar (1938-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE, İzmir 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

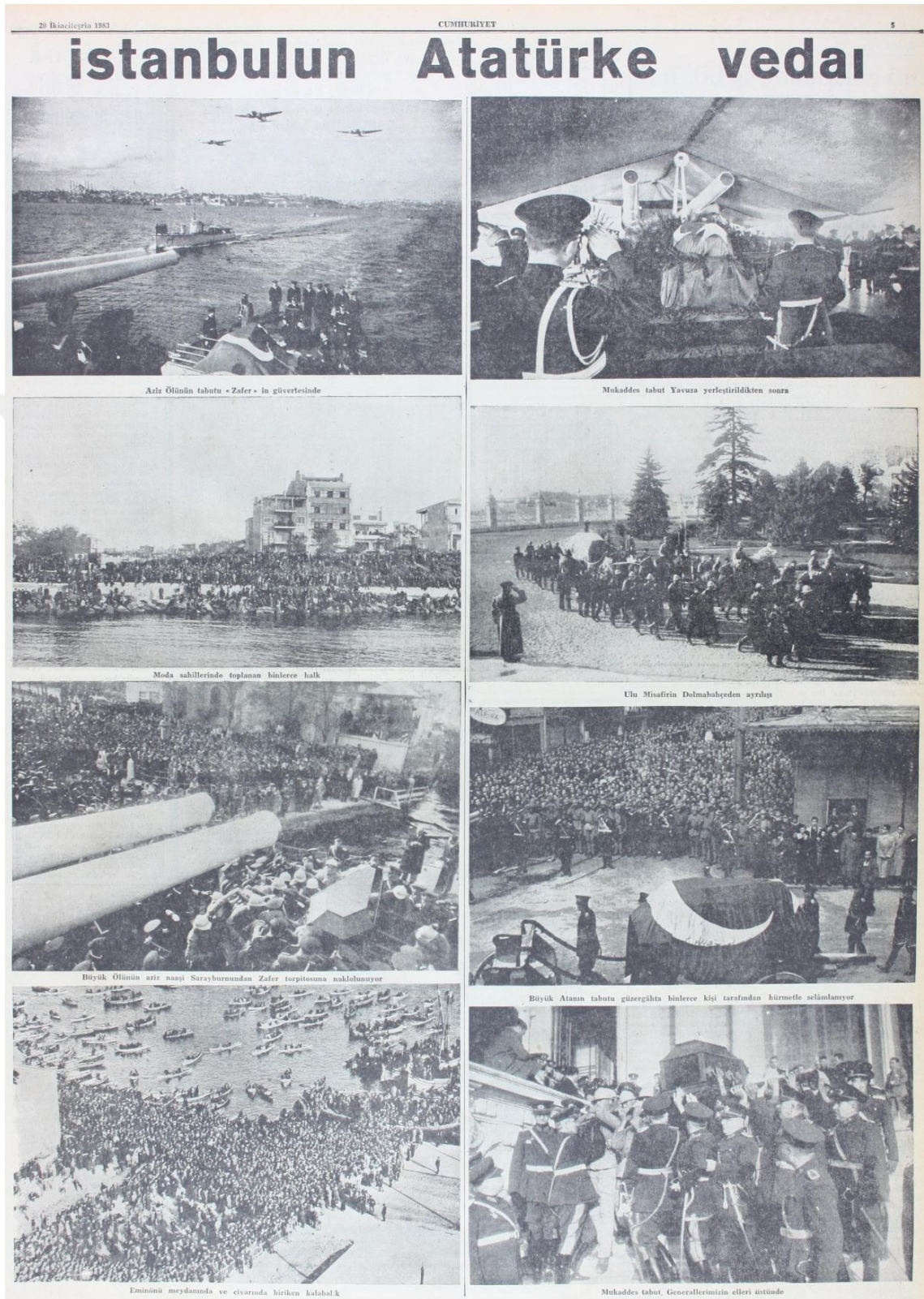

Ek 3. 17 Kasım 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s. 7

Ek 4. 20 Kasım 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s. 5

Ek 5. 23 Kasım 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s. 7

Cumhuriyet

İSTANBUL — CAĞALOĞLU

Onaltıncı yıl sayı: 5568 Telaat ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul No 248 Cuma 10 ikinciteğin 1939
 Telefon: Başmuharir ve evi: 22916 Tahrir beledi: 2425. İstare ve matbaa kumu 24259 - 24259

Benim naçiz vücudümü bir gün elbet toprak alacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebed payidar kalacaktır.

K. ATATÜRK

Ey yükselen yeni nesil!
İstikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz tesis ettik; onu ilâ ve idame edecek sizsiniz.

K. ATATÜRK

Büyük Matemimiz

Kalbimizdeki Güneş
Yalnız Türk tarihinde değil, dünya tarihinde eşî az bulunur Büyük Adam Atatürkün en büyük meziyeti Türk milletinin büyüklüğünü çok iyi anlamış olmasındadır.

A tatürk, vatamızın ufkunda doğan bir güneştir. Günâleri ezeli bir heyecanın huzle çourtan, gücleri ve mîfâkihteri aydınlatan bir güneş. O aydınlık içinde karadıkları gömülü binlerce ve binlerce yıllık şah ve şereflî Türk tarihini kahramanlık destanlarıyla dalgalandıran haymetli geçmişle onun mukaddesatları bugünkü benliğimiz ve ebediyete nazmed millî mukadderatımızın binlerce ve binlerce yıllık parlak geleceğini apaçık görüştü.

Bu güneş bir çeyrek asır başlandıktan sonra yandıktan sonra geçen yıl bugün üfal etti, ve bu acı kayıpla milletini büzüştürdü ve yan çok büyük oldu. Yalnız kanlı gözyaşlarımız içinde o zaman da dikkat etmiş olduğumuz bir keşiften bugün de ilave canlağlık kredisi bize dayandırmaktadır: Atatürkün ölümü ufkularımızda batan güneş, yerini kalblerimize nakledecek artık hiç batmamak üzere orada maktâ tutulmuştur. Atatürk günâri artık bütün Türk kalblerinde ve bütün nesillerimizin vicdanlarında yansınarak devam edecektir.

Bugün daha iyî hissediyoruz ki Atatürkün eşî büyüklüğü Türk milletini en yüksek derecelerinde temsil edebilmesinde ileri geliyordu. Cemiyetler ve şahsiyetler millî tarihlerinin devamında ve millî varlıklarının ifadesinde başka birşey değildir. Bu temsil ve temsîlin hayran ve reddi devrleri geçirdiği vakitler. Oyle zamanlarda hiçbir sebeble camiaları katalan buloz ve ayaklan kösteki olabılır. Atatürk dünyaya ağınca gününce Türk emenine kalıran ırkımen en yüksek sevecilerini nefesine toplayan bir şahsiyet oldu, ve bu sayede harikalar yaratarak halimizi en büyük tehlikelerin acurularından çekip çıkartarak mükemmelleştirdiği aletliğine aydınlattı bulundu.

O temsîl etliği Türk dehasını ön taziye varıncaya kadar bütün bir mazinin kararlıları içinde almıştı. Ne mutlu bizlere ve ne mutlu bizden sonra gelecek bütün Türk nesillerine ki onlar artık kalblerinde yansın ebedi Atatürk güneşle ırkımen büyüklüğüne dayanan Atatürk anımasını yapıp güderlerdir.

Millî murusun iltihak etmiş cemiyet için ölüm yoktur. Cemiyetin bitimesi hayatında milletin varlığı, bilhassa güzide şahsiyetlerinin meziyetleriyle arazat devam eder, ve o güzide şahsiyetler meruh oldıkları milletlerin hergün daha ileri, hergün daha yüksek varlıklarında ebedî hayat sürme emni bulunurlar. İste geçen yıl bugün trafiklarımızda sınıktıkları sonra da ki kuvvele kalblerimizde doğup yansın Atatürk güneşli millî hayatımızın bu yolda eşîz timsalidir.

Atatürk hamelleri aziz Türkiyemizin dünyayı hayranlıklara sekedem yapmış bir tarihin başlangıcı oldu, ve Onun çekil iradeli, derin ve ileri görüşü kılavuzluğu dünyamız bu çevreinde sanki gündün gününe dünyaya yeni bir millet doğdu. Atatürk geçen yıl yani hayatı gününce yunanın işte arkasında ebediyete kadar Onun büyüklüğüne şehadet edecek böyle bir eser bırakarak gitti. Gitti diyerek yanlış söyleriz. Hayatı, ölümdü. O ufkularımızda batan, fakat ebedî bir yanını için gönüllerimizde doğan bir güneş oldu.

Türk geleceği, imidi ve bütün nesillerinde hiç unutmıyacaktır ki Atatürk en az **YUNUS NADI**
(Akan So. 8 sütun 5. satır)

**Ankaradaki
merasim**

Ankara 9. (Telofona) — Ebedî Def Atatürkün Eski Davası vaka erkiltili ölmüş bürücü yitilmediği olan yarı Türkiyenin bir katefide eşîz anda ve hâricîhâriyi olan program mübâharatın devamında yapılacak. Kuvve ve süren doluluğu Türkiye radyo postaları büyük açınca yitilmediği doluluğu yine hatırı sevindiren başka mevratları bulunmazdır. Şehadetine vakti tam bir gün ve rûfunda Milli Def İsmet İnönüden konuşmalarını yapıyorlar. Bu önemli Cumhuriyetin Başbakanları ve Atatürkün Halkınla İstiklâliyetin müvakkilî vakarından ayrılmış oldukları bir konuşma ve eşîz konuşmalar. Başbakan İnönü konuşması yapacaktır. Aynı saatte Ankara Halkından ve İstanbul'dan gelen konuşmaları başlayacaktır. Bu sarada Milli Mücadele mevkidi erklenmeye başlandı. İlk önce Atatürkün şahsiyetini anlatıyor. Bu radyo Ankara radyosu için ve aynı zamanda İstanbul'da da aynı şekilde bir yayın yapılıyor. Aynı zamanda İstanbul'da da aynı şekilde bir yayın yapılıyor. Aynı zamanda İstanbul'da da aynı şekilde bir yayın yapılıyor.

Büyük ölüye

Ebediyetler eğer varsa, eğer gerçekleşse; Ölmek, edvâr eği atlayarak geçmek; Eger efsânelerin, gölgelerin var da eli, Tutabilmise asılır denen acı sağı seli; Günlerin varsa eğer almasıyarak durduğuy; Eğer heykel dikecek mermeri buldukca eger; Ruhu sarmış da eger, fırtına olmuşa vatan; Sözü bayrak bilerek varsa ölüken de tutan; Hele, bir nûra havassak diye kalkıp mesele; Eger ardından, önünden koşuyorsak hâle; O zaman işte bânâ inkâr ederek öldüğünü, Atatırn işi yana hürmetle şu mâtemli günü.

**Şehrimizdeki
Büyük ihtifal**

Şehrimizde bugün bu güneşli bir gün. Büyük ihtifal yapıyorlar. Atatürkün ölümüne bu kadar büyük önem verdikleri görülüyor. Şehrimizde bugün bu güneşli bir gün. Büyük ihtifal yapıyorlar. Atatürkün ölümüne bu kadar büyük önem verdikleri görülüyor. Şehrimizde bugün bu güneşli bir gün. Büyük ihtifal yapıyorlar. Atatürkün ölümüne bu kadar büyük önem verdikleri görülüyor.

MİTHAT CEMAL

Acı yıldönümü

Atatürkün başladığı esere ilâve ettiğimiz her taş, Onu bize, yani hayata bağlayan temelleri kuvvetlendirmiş olacağız. İçimizde yaşayan Atatürkün hiç ölmemesi ancak bu suretle temin edebiliriz.

Tam bir yıl oldu. Gene böyle bu kulu ve ulak bir sonbahar günü idi. Dört istatistik bir remlî tebliğ hafifaldanberi imdele imidelelik arasında titreyen Türk milletine Onun ölümünü bildiriyordu.

Feci hakikat bütün eplaklığı benliğimizi kinde kanlamıştı. Demek artık Onasuz yaşamaya müşîmüzdük. O alın renkli saçları, o geniş alni bize kendimizi aksettiren o kuvvetli ve erkekl kalırları demek bir daha hiç görmegecektik. Büyük acıyı ilklerinde kadar yaşayan millet günceler, aylarca otabri içinde kayırdı. Muharriremiz, sahcelim, devlet adamımız, bu istisna terimim olmağla gayretle ellerinden geleni katar çalıştı. Atamız eşîz şahsiyeti önünde medeni dünya hürmetle eğildi.

Ruhumuzdaki izlenimi hiçbir zaman unutmayacağız o günlerin üzerinden şimdi tam bir sene geçmiş buluyoruz. Geziye doğru bakıyoruz ve diñ kadar yalınsız duran matem lehaları arasında bize yarın gösteren bir imid ışığı arıyoruz.

Atatürk acın karşısında gençliğe baktılar: Geçen sene, Takımdedi Cumhuriyet meydanı küne süzmayan yüksek tabel gelişimini atırdı bir yarantığı izlemiñi andıyor. Ebedî Sefimî Anastaki kendi elide yetiştirildi çocukları orada, onun bildiği önünde, onun eşîz vasıtası azimle yünârlarında taşaldıyan hergeçen baykırıyorlar. Binlerce ve binlerce âzıdan fakıran İstiklâl marşı, sonun bir alev halinde gökyüzüne doğru yükselir, yağı güldere yarın Türkiyenin insan senevî kvılcanları yapıyor.

Gene binlerce ve binlerce âzıdan büyük, mühteyen bir yemin ekvör ve içindeki yüksek hakikat, kalkıcı bir lûv gibi ortışı yapıyor:

— *Öz Türk gelişti; Atatürkün herkeğî mîrası, onun Cumhuriyetine, onun irâkâllarına, onun kudretli ve kuvvetli rejimine daima sadık; toprağın kumunu, ildidilise cammîli ovmeye; sevelim, geliştimiz, namusumuz ve Türklüğümüz namına yüce âbidinin önünde söz verip and içiyoruz.*

İste, üzerinden henüz bir yıl geçen o kararlık ve istiklal güncere söz hatıra lardan süzerek aldığın ve şöhri bir ışık gibi daima kalbimizi aydınlatacak en kuvvetli ve en tazi ümid!

Türk gelişti Atatürkün bütün vâkıd ile anıldığı bir kudretli. Doğuldan dünyaya Onun esen olan bu gençlik kendini tek millî varlığı ve şuhile Atasuna bağladı ve Onun esmini ebediyen yaşattığını yularlı; ancak kâinatı bayıldı.

Bu âzın lâzımı yitilmesimize rakamlağı itibarlı bugün ayrıca müptet ve dinamik bir mahiyet tasamaktadır. Ezi Atamızın fani vücudundan ayrılan yıllar kırkı üzerine kırkiden yüğün herşil ederken, biz, her sene bugün, geride bıraktığımız zamanın mukahabesini yapmalı mükellef buluyoruz. Atatürkün başladığı esere ilâve ettiğimiz her taş, Onu bize, yani hayata bağlayan temelleri kuvvetlendirmiş olacaktır. İçimizde yaşayan Atatürkün hiç ölmemesi ancak bu suretle temin edebiliriz.

Sözünin eri olan Türk gelişti, seve seve bînamıştı böyle herşil varlıkları bir gün bile unutmuyacaktır. **NADIR NADI**

CUMA 10 Kasım 1950 11. s. 2. sayı 100

C. H. P. Ulus Müessesesi (Genel Ofisleri - Ankara) Teşvikiyatı - Ankara Ulus Müessesesi, Sınırlı 25232 - Piyaleli Karıyolu 20 Katlı

ULUS ADIMIZ ANDIMIZDIR

La Familia Dinçayınca, bu büyük gününle ümit ve umutla memnuna yaygın ve büyük kurtuluşun 116 sahife 100 kuruş 500 kuruş

Atatürk'ün yurdönümü

Önce sonra Atatürk'ün eserleri canlılık yaşamakta ve siyasi hayatımızın demokratik gelişmesinde her istikametten önsüz rüzgarlara karşı dayanmaktadır

Yazan: İsmet İNÖNÜ

Atatürk'ün bel kenti halindeki biraktığı her yitirdiği emek büyük şehadeti ve hürde bulundurma günü gelmiş oldu

Büyük Türk Milleti, Büyük Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

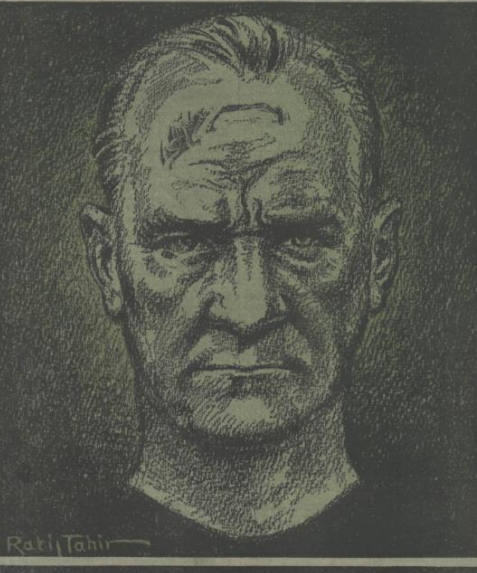
Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Atatürk'ün yurdönümü gününde her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını

Ratli Tahir

Büyük matem günümüz

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Büyük Atatürk'ün, fani hayata gözlerini yumduğu saatte, 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacak

Ankara Valiğinden tebliğ edilmiştir. Atatürk'ün 12 inci yıldönümü anma töreni programı:

1 - 10 Kasım 9:00 cuma günü (buğün) Atatürk'ün ölümünün 12 inci yıldönümü minnettaşı Ankara Tarih ve Tahiri - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda anma töreni yapılacaktır

2 - Anma töreni salonunda 9 saat 10 dakika süreyle Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum yapılacaktır

3 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

4 - Anma töreni salonunda 9 saat 10 dakika süreyle Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum yapılacaktır

5 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

6 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

7 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

8 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

9 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

10 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

11 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

12 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

13 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

14 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

15 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

16 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

17 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

18 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

19 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

20 - Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır

Atatürk'ün matem günü

Müftü Cahit YALÇIN

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Biz gıcık için en büyük matem günü

Büyük Türk Milletine

Bütün ömrünü hizmetine vakıf ettiği sevgili milletinin iktiram kolları altında Ulu Atatürk'ün fani vücudu istirahat yerine tevdi edilmiştir. Hakikatte yaşıyor, yer, Türk Milletinin onun için aşk ve yitihara dolu olan kahrıman ve vefatı göğüsündedir.

Atatürk tarihine uydu dalgıncı, on zihniyetten önce zihniyetin gününde meydana çıkmış, Türk Milletinin mâsum ve hâkiki olduğuna itidâ ve ilân etmiştir. İlk önce ehemmiyetli kavranmasını olan, günün bir anında, yurranmıyan bir kuvvette nihayet bütün eikannı ruuruna nüfuz, etmiştir.

En büyük sefalere kazandıktan sonra da Atatürk'ün ömrünü yalnız Türk Milletinin haklarını, insanlığı ezeli hümmetini ve tarih hakıktığı meşretlerini ispat etmekte geçmiştir. Milletimizin büyüklüğüne, kudretine, faziletine, medeniyet istidatına ve mukelâf olduğu unsurları vâzifelerine sarılmaya itidâk vardır. Ne mutlu Türkiye için, "atadığı zaman kendi gün muhunun, hiç sönmeyen aşkını, en mânalı bir sarıte buluşa etmiştir.

Fenâ zihniyet ve idare ile geri bırakılmı Türk cemiyetini, en kısa yoldan insanlığın en mütekebbini ve en feni zihniyetleriyle mücehhez, modern bir devlet haline getirmek, onun başlıca hakkını olmuştur. Tefekküllât Esiyimizde ve bugün bütün vatantaşların vicdanlarında yerleşmiş olan lâik, milliyetçi, halkçı, imkânlı, devletin Cumhuriyet, biz bütün esvafıyla Atatürk'ün en kıymetli emanetidir.

Ufulundemberi Atatürk'ün aziz adı ve hatıra, bütün halkımızın en emanet duyularıyla sarılmıştır. Memleketimizin her köşesinde ve bütün milletçe kudsîliğimiz, gâstetmişiz, emniyetli büyüklük, devlet ve milletimiz için kudret ve vefadan bülâğ müsalih Türk Milletinin sazı, Atatürk'ün lüzim vazifesini ifâ ettiğimiz bu anda halkımız kalbimden gelen şükran duyularını ifade etmeyi, ödenmesi lâzım bir borç saydık. Milletler arasında her yerde bir insanlık hayatı, Atatürk'ün en kıymetli emanetidir. Devletin emniyeti ve milletimizin fedâkâr, sadık hâdimi.

İnsanlık idealinin aşk ve müminîz, siması EŞŞİZ, İCAHRAMAN ATATÜRK! Vatan sana minnettedir. Bütün ömrünü hizmetine vakıf ettiği sevgili Türk Milleti ile beraber senin huzurunda, tazim ile eğiliriz. Bütün hayatında his ruhundaki ataten canlılık vardır. Emin ol, aziz hatıran, anımsay meyle olarak ruhumuzda, daima ateşli ve yakanıtı tutacaktır.

İSMET İNÖNÜ

CUMHUR BAŞKANININ MESAJI

Cumhurbaşkanı Cahit YALÇIN: "Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

"Büyük matem günü. Atatürk'ün hayat ve eserleri hakkında sunum sırasında 9.05 te ilim müesseseleriyle Halkevlisinde anma törenine başlanacaktır"

Millî Türk Talebe Birliği Beyanamesi

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

"Kahramanlık kahramanı, Atatürk'ün ömür hayatını demokratik cumhuriyetin için her vatandaşlarımızın büyük bir heyecanla karşılamasını"

Ek 11. 10 Kasım 1953 tarihli Vatan Gazetesi, s. 6

Atatürk Anıtı, Ankara'da 1942'de yapılmaya başlandı. Bu anıtın mimarı, İtalyan mimarı Benito Mussolini'dir. Anıtın yüksekliği 105 metredir. Anıtın inşaatı 1942'de başladı ve 1944'te tamamlandı. Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

Mozaikler, işlemler, freskler ve heykeller dahil

Yirmi milyona çıkan Anıt

Atatürk'ün ölümünü takiben açılan proje müzaheretle 1942 Martında sona ermiş, 9 Ekim 1944'de inşaatı başlanmış, Mozaik'in temeliyle 1944'de bitirilmiş anıttan proje tadil edilerek geri kalan kısımlar da son yıllarda tamamlanmıştır

AYRILAR önce Ankara'da Atatürk'ün ölümünü takiben açılan proje müzaheretle 1942 Martında sona ermiş, 9 Ekim 1944'de inşaatı başlanmış, Mozaik'in temeliyle 1944'de bitirilmiş anıttan proje tadil edilerek geri kalan kısımlar da son yıllarda tamamlanmıştır. Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

bu taşınarak inşaatı için, İtalyan mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi. Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

ve 1944'te bitirilmiş anıtın, İtalyan mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi. Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

RANITIN inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi. Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

inşaatı 1942'de başladı ve 1944'te tamamlandı. Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

Anıt Kabir'de kullanılan taşlar

Atatürk Anıtı'nın inşaatında kullanılan taşların kaynağı, Türkiye'nin farklı bölgelerinden toplanmıştır. Taşların seçimi, anıtın mimarı Benito Mussolini tarafından yapılmıştır. Taşların kaynağı, Türkiye'nin farklı bölgelerinden toplanmıştır. Taşların seçimi, anıtın mimarı Benito Mussolini tarafından yapılmıştır.

Bu heykeller, Atatürk Anıtı'nın inşaatında kullanılan taşların kaynağı, Türkiye'nin farklı bölgelerinden toplanmıştır. Taşların seçimi, anıtın mimarı Benito Mussolini tarafından yapılmıştır.

ANIT - KABİR VE ÖZELLİKLERİ

Bu muhteşem eser, Sümer devrinin mimarî ölçüleri esas tutularak meydana getirilmiştir

Avrupa'nın en yüksek bizzat direği 105 metre yüksekliğe (çelik) Anıt-Kabir'e dikilmiş bulunmaktadır

Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

Alma ÖYMEN

Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

Anıtın inşaatı sırasında, Türkiye'de yaşanan zorluklara rağmen, anıtın mimarı Benito Mussolini, anıtın inşaatını tamamlamak için büyük çabalar gösterdi.

Bu heykeller, Atatürk Anıtı'nın inşaatında kullanılan taşların kaynağı, Türkiye'nin farklı bölgelerinden toplanmıştır. Taşların seçimi, anıtın mimarı Benito Mussolini tarafından yapılmıştır.

Ek 13. 10 Kasım 1953 tarihli Ulus Gazetesi, s. 1

CARHAKKA
11
KASIM 1953
Tarih ve Sayı: 1004

ULUS

Ulus'un abone partileri
Fiyatları: 100 Liras
Kasım 1953

Atatürk vatan topraklarında

Muhtesem ve hazine bir törenle Mukaddes naaş Anıt Kabir'e nakledildi

**Dün milletçe Büyük Kurtarıcının aziz
hüznamını bir defa daha andık**

Atatürk'ün vatan topraklarında nakledilmesi büyük bir muhtesem ve hazine bir törenle yapıldı. Tören, Ankara'da Atatürk Anıtı ve Kabir'i arasında yapıldı. Tören, Atatürk'ün vatan topraklarında nakledilmesi büyük bir muhtesem ve hazine bir törenle yapıldı. Tören, Ankara'da Atatürk Anıtı ve Kabir'i arasında yapıldı.

Meşum cereyan

Meşum cereyan, vatan topraklarında...

Sahte çeklerle çekilen paralar

"Ankara ve İstanbul'da piyasaya, bir seri arzın...

Atatürk Anıt - Kabir'de Fotograf ilâvemiz

Atatürk Anıtı ve Kabir'i arasında...

ARDINDAN YÜRÜRKEN

Atatürk'ün vatan topraklarında...

Atatürk'e sevgi gösterisi

Atatürk'ün vatan topraklarında...

Anma töreni Milli Türk Talebe Birliği bir toplantı tertibetti

Anma töreni Milli Türk Talebe Birliği...

Uşak C. H. P. mitinginde D-Parti hakkettiği cevabı almıştır

Uşak C. H. P. mitinginde D-Parti...

BUYUK ATATÜRK

Atatürk'ün vatan topraklarında...

İl Genel Meclisi seçimi arifesinde yapılan toplantıya İnterme Uşak'lı kathibi, hatiplerin konuşmalarını büyük bir tesahüf ve nazarla

İl Genel Meclisi seçimi arifesinde...

CRP, Meclis Grubu Genel Kuvayı Milliye

CRP, Meclis Grubu Genel Kuvayı Milliye...

Ek 14. 10 Kasım 1953 tarihli Akşam Gazetesi, s. 1

HER GÜN 20 BAKAR KİŞİ 600
POKER PLAY
 TRAVELERİN EN İYİSİ

AKŞAM

SALİ 21 BAKAR 1953 İSTANBUL CAMEL 100

1881-1938

Atatürk'ü sevmek

**Ve unutmamak O'nu tanımak ve
 tasvir etmek için
 Nureddin SADAK**

1881-1938 yılları arasında yaşamış Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı'dır. O, Türkiye'yi bir ulus devleti haline getiren ve modernleşme yolunda büyük adımlar atan bir liderdir. Atatürk'ü sevmek, onun fikirlerini ve ilkelerini benimsemektir. Bu sevgi, bir vatandaşlık görevidir. Atatürk'ü tanımanın, onun değerlerini öğrenmenin ve bunları yaşamamızın bir gereğidir. Atatürk'ü unutmamak, onun fikirlerini ve ilkelerini her zaman aklımızdan çıkarmaktır. Atatürk'ü tanımanın, onun değerlerini öğrenmenin ve bunları yaşamamızın bir gereğidir. Atatürk'ü unutmamak, onun fikirlerini ve ilkelerini her zaman aklımızdan çıkarmaktır.

Milletçe O'nu anıyoruz

Aziz Ata'nın na'shı Anıt-Kabre nakledildi

Bu sabahki muhteşem törenin tafsülatı

İstanbul, 21 Kasım (Akşam) — Bu sabahki muhteşem törenin tafsülatı... (The rest of the article text is partially obscured by other elements)

Schrimizde toplantılar
 Üniversitelerde, okullarda toplantılar yapıldı

İstanbul, 21 Kasım (Akşam) — Bu sabahki muhteşem törenin tafsülatı... (The rest of the article text is partially obscured by other elements)

O'nun büyük bir emeli de Reiscum burtuktan çekilmektir
 Atatürk'ün emellerinden biri de Reiscum burtuktan çekilmektir. Atatürk'ün emellerinden biri de Reiscum burtuktan çekilmektir.

Ek 17. 11 Kasım 1953 tarihli Vatan Gazetesi, s. 5.

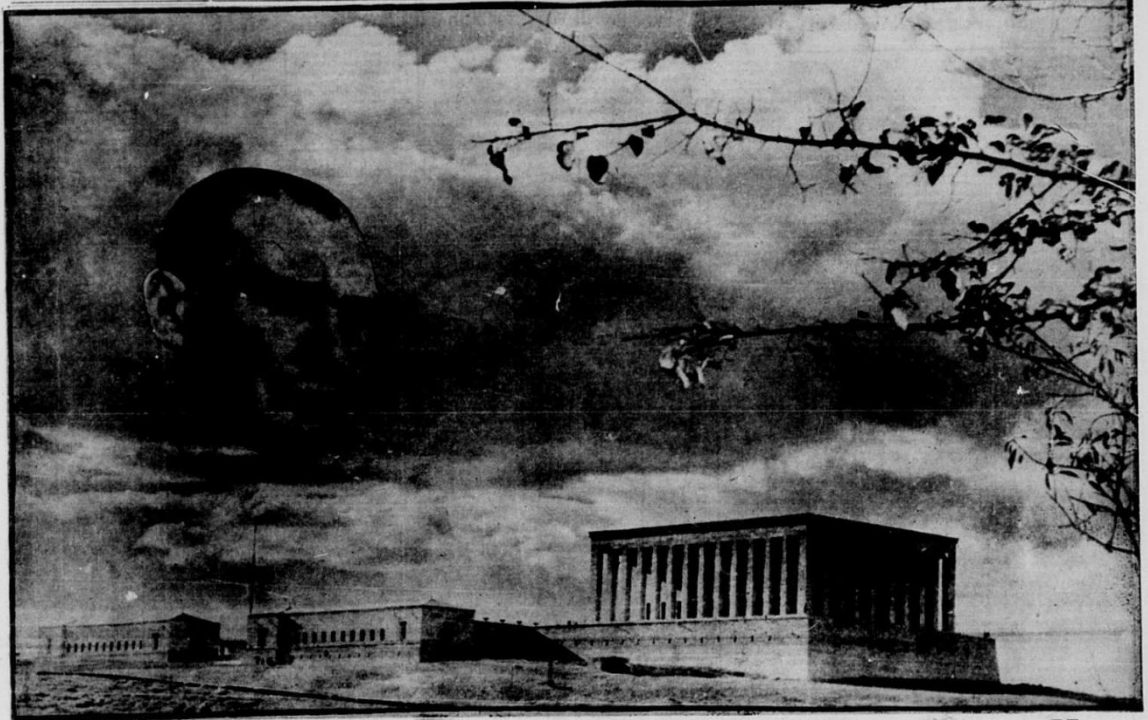

BASIMHARIRI
Ahmet Emin YALMAN
VATAN EVİ
Çağdaş Mollafazıl sok. 20-22
Tel: 2427 - 2428 - 2421
Telex: VATAN - İstanbul
Yıl : 13 - SAYI : 4846
Fiyatı 13 kuruş

VATAN

İGRİYE İGRİ - DOĞRUYA DOĞRU

KADIKÖY ŞUBEMİZ
15 Kasım Pazartesi günü
Zarif ve canlı açılış bediüvâkı ile
hazrettilerini düzenli
İSTANBUL BANKASI
Rahim Caddesi No. 4

YAŞAYAN BİR KUVVET

YAZAN:
Ahmet Emin YALMAN
Her fani insanın mukadderatı bir akışı vardır. Gönün birine de son nefesi verir, hayatta ne kadar mümin roller oynamışsa ne kadar bulmuş, yıllar geçtiği de hatıra gelir, geride bıraktığı eserler, düşünceler, yazdıkları eserlerle yaşar.
Atatürk, bu umumî kaidenin tek istisnasıdır. Ölümlü, ama, mânevî hüviyeti ile bütün yaşar. Fani dünyadan uzaklaşırken sonra, çok canlı bir kuvvet halinde milletine hayatını hakim olmuş, mukadderatına bekçilik etmiş, yarattığı esere karar vermiş hücumlarına her anı karşısında karşı koymuştur. Türk milletinin beka ammiye, yüksek gayretini baltalamak için ilk önce ona yolumu kapandı. İki karacın koca ve zeki insanlara en azın kumandaları onun farklı varlığı karşısında erimez, boğazı kapanır, heri fikirlerin bir simalı ofisinde Atatürk'e en iyi zafere kazandı. İstisna verilmek kalmıştır.

Büyük bir kuvvetle 'Üstün' yaşayan her insanın ayrı tarafları vardır. Üstün merteveleri olan deka şahıslarında büyük başarılar da tesadüf edilir. Büyük başarılar, hayatları esnasında aklı kuvveti olarak, saflarında çok bahsedilir. Fakat ölümlü, fani hayatla mübat arzularla taahhüt eder. Büyük fikirlerden mürekkep olan eser, bütün her bir ve azametiyle ortaya çıkar. Buna ilave olarak Atatürk, yaşayan bir kuvvet ve felsefî kuvveti, bütün içinde yaşamak, yüksek, ilerlemek, başlamak, yüksek insanlıkta ammiye içinde bir hüviyetle, devamlı bir dengeyi sağlar.
Bu kuvvetten her zaman kuvvet alan, esareti alır, ilham alır. Atatürk'ün milletine hayata geçiren, çok mahvetmiş ve inkıhlarla varlık ve inkıhla müddetinin ruhîkî etmesi ve kuvveti için son noktaları karpı (Devamı Sa: 7 Şu: 6 da)

Büyük mâtem günümüz

Atatürk'ün ölümünün XVI ncı yıldönümü münasebetiyle bugün ihtifaller yapıyor

Millî Tesanüt Birliği ve Gençlik teşekkülleri 9.05 ve 14 de anma toplantıları tertiptediler

ANKARA SAVCIĞI — Ankara Cumhuriyet savcılığına tayin edilen Hayri Hamur yeni vazifesi hususunda

Aziz Atatürk'ün ölümüne itil kalmış 16'ncı yıldönümü münasebetiyle bugün yarınımızın her tarafında yapılacak olan anma törenlerine muvazir olarak İstanbul'da da, Atatürk hatırasını tazir münasebetiyle muhtelif yerlerde ihtifaller tertip edilmiş bulunmaktadır.

Amerikan Elçisi, Atatürk hakkında konferans verdi
Türk - Amerikan Derneğinin tertiplediği ihtifalde Avra Warren, Atatürk'ün bilhassa ileriyi görme hassası üzerinde durdu

Ankara 9 — Bugün saat 16 de Dnl. Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Atatürk'ün ölümünün 16 ncı yıldönümü münasebetiyle Atatürk'ün anma mottosunu yaptı. Türk - Amerikan Derneğinin tertip ettiği bu merasimde kürsüyü alan Amerikan büyükelçisi Avra Warren, Atatürk ve Milletlerarası meseleler, meri (Devamı Sa: 7 Şu: 2 de)

ve orta meclislerde yam yapılmak merasimlere için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır. Önceki evvel İstanbul Cumhuriyetinde İstanbul Valisi, diğer sivil ve askeri erkân, genelik ve validatların istisnai büyük bir toplantı yapılarak, müfessat her birliğe Gülhane parkına gidilerek Atatürk'ün Soğayırmanlığı heykeline cemaletler konuşacaktır. (Devamı Sa: 7 Şu: 4 de)

M. Karaca sorguya çekildi
Hesabî Mabahiriminden Adana 9 — Bir müddet önceki şehrinde bulunan M. Karaca Karaca üyatro topluluğu bu gece Çiftlik Karahallı evine temeldi. (Devamı Sa: 7 Şu: 5 de)

SEVİLMİŞİNİ YARALADI — Topkapı Lâhîli Hakkâdî caddesi 31 numarada oturan Fahretdin Bektaş, evinde olan münasabada, beraber yaşadığı Hançerli Hakkâdî tarafından başkala yapılanmıştır.

Prof. Sadrettin Tosbi tevkif edildi
Ankara'da trenle şehrinde olan profesör Sadrettin Tosbi, dün Haydarpaşa'da trenin içinde tevkif edilmiştir. Sadrettin Tosbi, Ankara ile Edirne arasında trende, komünizm lehinde tından alışı alınmış da, (Devamı Sa: 7 Şu: 5 de)

Dün İstanbulda görülen 'uçan puro' nun (yarıdak içinde çiğni) sayılı halinde ilim çekilen fotoğraf

İstanbul semalarında «uçan puro» görüldü

Süleymaniye camii üzerinde bir müddet duran 'uçan puro', bilhazore büyük bir hızla Eyüp istikametinde gözden kayboldu. Bursada da iki uçan daire görüldü

Prof. Sadrettin Tosbi tevkif edildi
Ankara'da trenle şehrinde olan profesör Sadrettin Tosbi, dün Haydarpaşa'da trenin içinde tevkif edilmiştir. Sadrettin Tosbi, Ankara ile Edirne arasında trende, komünizm lehinde tından alışı alınmış da, (Devamı Sa: 7 Şu: 5 de)

Dün öğleden sonra, şehir bir uçan puro'yu gördü. Bu uçan puro, büyük bir kuvvetle tevkif edildi. Uçan puro havada pekonda süratle yayılmıyor. Akşam pazarında bir manas'ın, uçan purolar geldi, yağma buharları, doğa meyva ve sebze satışı görülmüyor.
Bir çok kimseler, rasthazmede müddet ederler, gövvelerine, lüye tevkif edilmiş istisna ederler. Yine bir çok istisnasıdır. Her da yüksek refere, dantalar (Devamı Sa: 7 Şu: 1 da)

İstanbul'da görülen 'uçan puro' nun (yarıdak içinde çiğni) sayılı halinde ilim çekilen fotoğraf

Ek 20. 10 Kasım 1956 tarihli Akşam Gazetesi, s. 1

10 Aralık 1956

Devlet İşhanı

SAHİBİ KAZIM S. DERSAN
Yazı İşleri Müdürü
Mensal Müdür
HİFZİ TOPTUZ
Telefonlar — Yazı İşleri: 238785
İdare: 230681, Spor Servisi: 238463
AKŞAM MATBAASI

CUMARTESİ
10
KASIM 1956
Fahi 75 Kurun
Yıl 39 — No 32579

AKŞAM
TÜRKİYENİN EN ESKİ AKŞAM GAZETESİ

Konserve babında
BİMA
KALİTE KONSERVELERİNDEN
ŞAŞMAYINIZ!
DAĞDAN KUTUYA

HERGÜN
8
SAYFA

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gece geç vakit
Macaristan meselesinin müzakeresini bitirdi
16 çekimsiz ve 11 aleyhte oya karşı
**48 oyla Sovyet as-
kerlerinin çekilme-
sine karar verildi**

Nevyork 10 (Radyo) — Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
iki gün devam eden müzakereler sonunda Rus askerlerinin
Macaristan'dan çekilmesi ve Macaristanda serbest seçimler
yapılması hakkındaki İtalyan takririni 11 e karşı 48 oyla kabul
etmiştir. 16 devlet çekimsiz kalmıştır.

Genel Kurul bir de Amerikan
tarafından kabul edilmiştir. Burada
Macaristanda gündüzleri gıda
ve sağlık malzemeleri yardımları
ve nakliyatına hükümetin engel
olmamasına kararlanmıştır.

ANAPAYATA AYIKI
HAREKETİ

Birleşmiş Milletler, Nevyork,
10 (Radyo) — Birleşmiş Milletler
Genel Kurulu dün gece Sırp-
Macaristan'daki hareketle-
rin önlenmesi hakkında öne sürülen ve
Birleşmiş Milletler Anayasasının
çirgenen şartlarında tasarlana-
cağına kararlandı.

Kararda, Rusların Macaris-
(Devamı 2 nci sahifede)

Mısır, polis kuvvetlerini kabul edecek
**Birleşmiş Milletler
ordusu yola çıkıyor**

Birleşmiş Milletler, Nevyork, 10 (Radyo) — Birleşmiş
Milletler polis kuvvetlerini 10 (Radyo) buharı Orta Doğu harp
sahasına gitmek üzere İtalya'ya hareket edeceklerdir.
Bu kararın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından
İtalya Genel Sekreteri Djal ja İsmail tarafından, Mısır
Hükümeti pols kuvvetlerini
Hükümeti pols kuvvetlerini
(Devamı 2 nci sahifede)

Büyük matem günümüz
Bu sabah saat 9 u beş gece büyük kurtarıcımız
ATATÜRK'ü bütün millet saygı ile andı

Atatürk'ün hitabını bu sabah bütün yurtta ün-
vanlarla andıyoruz. Çerçivemizde Yükköy adında Üniversitede ter-
cip edilen törene 9.55'te başlanıyor. Hitabın duyurulmasından son-
ra beklenen kurtarıcımız Atatürk'ün hayalini ve memleketine
yaptığı hizmetleri daha konumuzdan sonra Atatürk'ün İstis-
tasyonundaki heykeline özenle bakacağız.

Ayrıca, Tıbbi Kurumlarımızda,
Kıbrıs'ta Eğitim Derneğinde de
törenler yapılmıştır. Mustafa Ke-
mal Demireli, İsmail Mihangirler
(Devamı 2 nci sahifede)

**Suriye'de
Sovyet
uçakları
Haber teklizip
odilmedi**

Moskova 10 (AP) — Fransız
Haberlere Vekili Pissan'ın bu
yürde Sovyet uçakları teklizip
cekkiler çirivindesi yolunda Po-
sistis verdiği beyanattı. Moskova-
da bu teklizip odilmedi, ne de tek-
tip odilmedi.

Eğer İngiltere toplantılara katılırsa
**Irak, Bağdat paktını
boykot edecek**

Irak, dün Bağdat Paktı toplantısına İngiltere için
edecek olursa toplantılara boykot edeceğini bildirmiştir.

Menderes döndü Bayraklı Adnan Menderes, dün
saat 11 de Irak Bayraklı, buer
Bağdat'ın İstanbu'la döndüğüdür.

Büyük Ata'mız ebedi istirahatgâhında

Türk milleti büyük Atasını bugün anıyor

Anıt-kabirde saat 9 u 5 geçe yapılacak büyük ihtifalde Cumhurreisi kabre bir çelenk koyacak

Universite gençliği, bugün Gülhane parkındaki Atatürk heykeline kadar sessiz bir yürüyüş tertip etti

Muhtelif gençlik teşekkülleri Ata'nın izinde oldukları dün açıkladılar

DP Meclis Grubu son kararı almak için bugün tekrar toplanıyor

Radyo ve muhalefet

Radyo gazetesi "Bizim yayınımda esasen sert olan bir taraf yoktur, diyor"

Kasım Gülek'in yeni teklifi

C.H.P. Genel Sekreteri "İngilizlere telgraf çekip Avram Komarın istisna-karelerini yazarak yasaklanmasını istemiyor"

Deniz sür'at rekoru:

Deniz sür'at rekoru: Deniz sür'at rekoru, İngiltere Denizleri gücünde...

21 yıl sonra...

12 yaşında bir talebe iken Atatürk'le konuşan bir genç hâlâ o günün heyecanını yaşıyor

9 Ağustos 1936 tarihli, bugün 23 yaşında olan ve bir devlet memurunda çalışan Enal Özkaya'nın yaşadığı bu günün heyecanını...

Rakı şeker rakip

Litresi 109 kuruşu rakı ihraç edildi

Kıbrıs'ta Rumlar bir Türk öldürdü

Şehit edilen polis müfettişi İrkaşımızın yanındaki nişanlısı da ağır yaralandı

Toros ekspresi 5 gün gecikti

Ekspresin geçmesi...

İktisatî Düşünce Kurumu

İktisatî Düşünce Kurumu...

DİZİN

1

- 10 Kasım, iv, v, vi, 1, 2, 3, 4, 19, 20, 21, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 53, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 126, 131, 136, 137, 139
- 1938, iv, v, 1, 2, 4, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 32, 42, 44, 45, 46, 51, 64, 77, 96, 100, 102, 103, 110, 112, 113, 116, 125, 126, 127, 130
- 1939, 28, 30, 45, 47, 48, 51, 104, 113, 116, 131
- 1940, 31, 32, 51, 58, 113, 116, 119
- 1941, 33, 34, 49, 51, 116
- 1942, 34, 35, 49, 50, 51, 116
- 1943, 35, 36, 50, 105, 116
- 1947, 7, 40, 41, 48, 51, 52, 71, 110, 113, 117
- 1949, 43, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 110, 111, 113, 117, 119, 120
- 1950, v, 1, 2, 4, 6, 7, 28, 45, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 70, 71, 104, 105, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 125
- 1951, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 72, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 119, 120
- 1952, 52, 54, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 78, 111, 112, 114, 117, 118, 119, 120, 123
- 1958, 10, 55, 95, 96, 97, 98, 112, 114, 115, 118, 119, 120, 121

A

- ABD, ii, 26, 103
- Abdülhalik Renda, 17, 18, 20, 21, 24, 27, 32, 34, 35, 37, 71, 76, 78

- Abravaya Marmaralı, 15, 18, 61
- Abrevaya Marmaralı, 18
- Adnan Menderes, v, 1, 5, 7, 54, 56, 57, 58, 59, 62, 68, 76, 80, 90, 98, 105, 121
- Afet İnan, 18, 41, 43, 46, 47, 59, 63, 69, 75, 78, 81, 83, 90, 97, 100
- Afganistan, 26, 98, 103
- Akil Muhtar, 11, 15, 18, 19, 20
- Akşam Gazetesi, 45, 52, 58, 60, 67, 68, 71, 72, 78, 79, 80, 84, 86, 87, 91, 94, 95, 98, 99, 111, 139
- Ali Çetinkaya, 16
- Ali Fuat Cebesoy, 11, 17, 65
- Almanya, 9, 22, 25, 34, 35, 49, 65, 72, 73, 103
- Amerika, 30, 32, 36, 39, 71, 74, 79, 83, 86
- Amerikan Yardım Heyeti, 82, 86, 98
- Anıtkabir, vi, vii, 1, 2, 3, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 57, 58, 61, 63, 67, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 89, 91, 92, 95, 98, 100, 104, 106, 121, 122, 124
- Ankara, 1, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 45, 46, 48, 52, 55, 56, 57, 60, 62, 67, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 84, 86, 87, 90, 92, 94, 96, 98, 103, 104, 105, 121, 122, 123, 124, 125
- Ankara Üniversitesi Talebe Birliği, 43
- Arnavutluk, 26, 103
- Asım Arar, 9, 10, 11, 14, 64
- Atatürk, iv, v, vi, vii, 1, 2, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 67, 70, 71, 74, 75, 76, 78, 80, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 121, 122, 123, 124, 125
- Atatürk Müzesi, 48, 75

B

Behçet Kemal Çağlar, 30, 32, 35, 37,
42, 59, 61, 64, 67, 78
Belçika, 22, 26, 103
Bulgaristan, 26, 98, 103
Bursa, 11, 40

C

Celal Bayar, iv, 1, 4, 5, 6, 7, 11, 13, 14,
16, 17, 18, 21, 24, 27, 40, 54, 55, 56,
58, 59, 61, 63, 67, 71, 79, 80, 82, 86,
88, 98, 101, 103, 105, 121, 125
Cevat Abbas, 12, 14, 31
CHP, iv, v, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 21, 30, 31,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 49,
54, 55, 57, 58, 63, 67, 79, 83, 86, 89,
93, 95, 99, 105, 107
Cumhuriyet Gazetesi, 4, 19, 22, 23, 24,
25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 40, 41, 42,
43, 44, 45, 48, 59, 61, 63, 64, 70, 79,
80, 81, 83, 84, 86, 87, 90, 91, 93, 94,
96, 97, 98, 99, 100, 112, 130, 131
Cumhuriyet Halk Partisi
CHP, x

Ç

Çankaya, 10, 11, 13, 16, 24, 46, 55, 74,
104, 121, 123
Çankaya Köşkü, 10, 13, 24, 123
Çekoslovakya, 26, 49, 103

D

Daily Telegraf, 23
Danimarka, 26, 103
Demokrat Parti
DP, ii, iii, iv, vi, x, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 38,
54, 55, 56, 57, 58, 70, 121, 122,
123, 124, 125
Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi, 32
Dolmabahçe Sarayı, iv, 10, 13, 14, 17,
19, 20, 23, 24, 61, 79, 83, 84
DP, iv, v, 2, 5, 6, 7, 8, 38, 40, 42, 43,
54, 55, 57, 58, 61, 63, 67, 70, 79, 96,
100, 105, 107
DTC, x, 43, 46, 67, 93, 96, 98

E

Emin Onat, 50, 81, 105
Eppingerün, 15
Etnografya Müzesi, 30, 31, 33, 45, 75,
79, 104, 105

F

Fahrettin Altay, 24, 25, 90, 93, 97
Falih Rıfki Atay, 13, 31, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 41, 42, 47, 60, 65, 104
Fethi Okyar, 14
Fevzi Çakmak, 17, 24, 27, 32, 34, 35
Finlandiya, 26, 35, 39, 103
Fissinger, iv, 12, 14, 16, 102
Florya, 13, 14
Frank, 12
Fransa,, 26, 64, 103
Fuat Köprülü, 1, 5, 105

G

Gazi Orman Çiftliği, 46, 104
Gülhane Hastanesi, 19

H

halkevleri, 25, 31, 38, 57
Hasan Rıza Soyak, 10, 16, 27, 45, 47,
68, 78
Hasan Saka, 7, 40
Hatay, 1, 10, 11, 12, 26, 30, 74, 103
Hayrullah Diker, 15, 20
Hindistan, 23, 30, 49, 64, 83
Hollanda, 26, 103
Hulusi Alataş, 14, 78
Hürriyet Gazetesi, 82, 88, 94, 100
Hüsametdin Kural, 11

I

Irak, 26, 103

İ

İngiltere, 11, 25, 60, 103
İran, 22, 23, 26, 103
İsmail Hakkı Tekçe, 15, 16, 87
İsmet İnönü, iv, 1, 3, 4, 6, 14, 21, 24,
27, 28, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
40, 41, 43, 47, 51, 55, 56, 57, 58, 67,

75, 78, 80, 88, 89, 92, 95, 97, 99,
101, 103, 104, 105, 107
İspanya, 26, 103
İstanbul, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 24, 30, 32,
36, 38, 40, 42, 43, 47, 49, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 62, 63, 67, 71, 73, 75,
77, 79, 81, 83, 86, 87, 90, 92, 95, 98,
103, 105, 121, 122, 123, 124, 125
İstanbul Üniversitesi, 20, 40, 58, 64, 84,
86, 99
İsveç, 26, 73, 103
İsviçre, 28, 38, 49
İtalya, 26, 49, 73, 92, 103
İzmir, 5, 26, 33, 35, 36, 38, 40, 42, 44,
64, 68, 75, 83, 96, 99, 125
İzmit, 26, 103

J

Japonya, 26, 35, 103

K

Kâmil Berk, 15, 20
katafalk, 67, 76
Kazım Karabekir, 38
Kemal Zeytinoğlu, 52, 71, 77
Kıbrıs, 75, 76, 93, 95, 106
Kılıç Ali, 10, 12, 13, 14, 16, 64, 68, 80,
84, 122
Kocaeli, 16

L

Le Temps, 23, 39
Letonya, 26, 103
Lütfü Aksoy, 19

M

Macaristan, 26, 35, 103
Makbule Atadan, 18, 19, 23, 27, 40, 62,
78, 84, 87, 103, 106, 122
Marchionini, 10
Max Mayer, 10
Mehmet Kamil Berk, 18, 19
Memduh Şevket Esendal, 34, 35
Mersin, 12
Mısır, 26, 64, 68, 103
Milletler Cemiyeti, 26, 103

Milli Kütüphane, 3, 44, 80
Milliyet Gazetesi, 61, 64, 68, 71, 76, 77,
79, 81, 84, 87, 90, 91, 93, 94, 96, 97,
99, 100, 114
Mim Kemal Öke, 15, 16, 18, 19, 36, 42,
60
MTTB, 44, 59, 63, 79, 81, 83, 90, 93,
95, 99
Muhittin Üstündağ, 14, 20
Mustafa Kemal Derneği, 83, 86, 93

N

Neşet Ömer İrdelp, iv, 1, 9, 10, 11, 13,
14, 16, 18, 20, 101, 102
Nihat Reşat Belger, iv, 1, 10, 11, 15, 18,
102
Norveç, 73
Nuri Demirağ, 5
Nuri Hakkı Aktansel, 19
Nuri Ulusu, 13, 19, 60, 123

O

Orhan Arda, 50, 105

P

Pakistan, 60, 64, 80
Polonya, 26, 34, 35, 103

R

Rasattepe, 47, 48, 73, 104
Recep Peker, 6, 38, 46
Recep Zühtü, 12
Refik Koraltan, 1, 5, 7, 38, 40, 55, 62,
67, 72, 76, 95, 105
Refik Saydam, 10, 24, 32, 48
Romanya, 14, 22, 25, 35, 103

S

Sabiha Gökçen, 18, 75, 78, 82
Salih Bozok, 12, 13, 14, 16, 121
Salih Omurtak, 38, 40
Sarayburnu, 25, 30, 32, 36, 38, 40, 42,
44, 58, 67, 83, 103
Savarona, 13, 14, 15, 102, 122
Selanik, 22, 75, 79, 83, 106
Siyasal Bilgiler Fakültesi, 77, 98
Son Posta Gazetesi, 66, 69, 70

Sovyet, 25, 103
 Sovyetler Birliği, 26, 103
 Suriye, 12, 26, 103
 Süreyya Hidayet Serter, 15

Ş

Şemsettin Günaltay, 7, 99
 Şerafettin Yaltkaya, 24
 Şükrü Kaya, 11, 16, 21, 41, 61, 78
 Şükrü Saraçoğlu, 5, 34, 35, 37, 38, 40,
 71

T

Tan Gazetesi, 88, 90, 92, 115
 TBMM, 2, 3, 4, 20, 21, 22, 24, 25, 37,
 38, 40, 42, 45, 48, 51, 52, 55, 56, 57,
 58, 60, 62, 71, 72, 77, 78, 92, 103,
 104, 106, 110, 125
 Tercüman Gazetesi, 88, 92, 94, 95, 97
 Tefvik Rüştü Aras, 11, 16, 21, 82
 The Times, 23
 TMGT, 95
 TMTF
 Türkiye Milli Talebe Federasyonu,
 86, 93, 94, 95, 96, 98
 Türk Amerikan Derneği, 80, 82
 Türk Amerikan Kadınları Kültür
 Derneği, 67
 Türk Devrim Ocakları, 67
 Türkiye Büyük Millet Meclisi
 TBMM, 4, 24, 55, 123
 Türkiye Milli Gençlik Komitesi, 67
 Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, 83
 Türkiye Milli Talebe Federasyonu
 TMTF, 67, 75
 Türkiye Talebe Federasyonu, 84
 Türkocağı, 82

U

Ulus Gazetesi, 18, 21, 22, 23, 30, 31,
 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,
 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53,

59, 61, 63, 65, 67, 69, 77, 78, 79, 80,
 81, 90, 92, 95, 98, 100, 101, 116,
 126, 127, 137

Ü

Üniversite Talebe Birliği, 80
 Üniversite Talebeler Birliği, 59

V

Vatan Gazetesi, 5, 52, 61, 64, 65, 66,
 67, 69, 76, 77, 80, 82, 85, 86, 87, 90,
 92, 95, 97, 99, 101, 118, 136
 Von Bergman, 15

Y

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 31, 34,
 41, 42, 44, 80, 95, 100
 Yalova, iv, 1, 10, 99, 102
 Yardımsevenler Cemiyeti, 34, 36
 Yardımsevenler Derneği, 39
 Yavuz Zırlıslı, 103
 Yeni İstanbul Gazetesi, 61, 119
 Yeni Sabah Gazetesi, 31, 32, 45, 50, 53,
 59, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 80, 81,
 83, 86, 87, 90, 91, 93, 97, 99, 101,
 119
 Yugoslavya, 22, 26, 103
 Yunanistan, 22, 25, 39, 103
 Yunus Nadi, 29, 31, 64
 Yüksek Tahsil Talebe Birliği, 43
 Yüksek Talebe Birliği, 52
 Yüksek Ziraat Enstitüsü, 32

Z

Zafer Gazetesi, 43, 44, 45, 59, 62, 66,
 67, 68, 72, 77, 82, 83, 84, 90, 91, 92,
 93, 95, 96, 97, 101, 120
 Zafer Torpidosu, 103
 Ziraat Bankası, 75, 121
 Ziya Yalıtım, 10, 12

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Yağmur TATAR (HODANCI)

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 16 Nisan 1990, Kayseri

Medeni Durumu: Evli

Tel: 05336087640

E-mail: yagmurtatar09@gmail.com

Yazışma Adresi: Şirintepe Mah. Malazgirt Bulvarı Sarıköşk Apt. B Giriş Kat: 13 No: 25
Melikgazi/Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği	2012
Lise	Nuh Mehmet Baldöktü Anadolu Lisesi	2008

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2012–Halen	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce